

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

**Neet: Μια σύγχρονη μορφή κοινωνικής ευπάθειας στη
σύζευξη κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αθανασία Μανού

Επιβλέπουσες:

Άννα Τσατσαρώνη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Αντιγόνη Σαρακινιώτη, Δρ. Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Δημήτρης Βενιέρης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Αθανάσιος Κατσής, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Άννα Τσατσαρώνη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κόρινθος, 21/01/2015

© Έτος: 2015

Αθανασία Σ. Μανού

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Η σελίδα του Copyright διασφαλίζει από μόνη της τα δικαιώματά σας σε περίπτωση προσφυγής ή παράβασης, βάσει του Ν2121/93 (Φ.Ε.Κ. Α25).

Στην αδερφή μου, Πέγκυ

Ευχαριστίες

Η εργασία αυτή είναι η κατακλείδα μιας εμπειρίας, που διήρκεσε σχεδόν δύο έτη και λίγους μήνες. Η σελίδα αυτή είναι αφιερωμένη σε όλους εκείνους τους σημαντικούς ανθρώπους, που στάθηκαν αρωγοί στην προσπάθειά μου, ξεπερνώντας κάθε προσδοκία και προσμονή μου.

Ευχαριστώ μέσα από τα βάθη της καρδιάς μου την υπέροχη, επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Άννα Τσατσαρώνη, για την υπέρτατη βοήθειά της, για τις πολύτιμες συμβουλές της και για την ουσιαστική καθοδήγησή της στην προσπάθειά μου αυτή.

Ευχαριστώ, επίσης μέσα από την καρδιά μου, την εξαιρετική Αντιγόνη Σαρακινιώτη, διδάκτορα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, γιατί χωρίς την ουσιαστική της στήριξη, τις επισημάνσεις της και την ανυπέβλητη συμπαράστασή και βοήθειά της, οι παρακάτω σελίδες θα υπολείπονταν ποιότητας και ευστοχίας.

Ευχαριστώ πάρα πολύ τους επιστήμονες ερευνητές, που προς μεγάλη μου τιμή, δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν χρόνο και γνώση, και να γίνουν οι συνεντευξιαζόμενοι μου, ώστε να βγάλω σε πέρας την έρευνά μου.

Επίσης δε θα ήθελα να παραλείψω τις αμέτρητες, εγκάρδιες ευχαριστίες μου σε έναν άνθρωπο, που δίχως τη δική του ουσιαστική συμβολή, η εργασία αυτή δεν θα αποτελούσε πραγματικότητα. Ευχαριστώ τον συντονιστή του μεταπτυχιακού προγράμματος, που παρακολούθησα, καθηγητή, κύριο Δημήτρη Βενιέρη, για το υπέροχο ταξίδι γνώσεων και εμπειριών, το οποίο απλόχερα και με κάθε ευστοχία, οργάνωση και ουσία χάρισε και σε εμένα και στους συμφοιτητές μου, αποτελώντας ένας εξαιρετικός εμπνευστής και καθοδηγητής. Ευχαριστώ γιατί χωρίς τη συμβολή του δε θα είχα την τιμή να γνωρίσω όλους αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους, τους οποίους γνώρισα. Ευχαριστώ, επίσης, γιατί δέχτηκε να αποτελέσει μέλος της εξεταστικής επιτροπής για την εργασία μου.

Ευχαριστώ, ακόμη, τον καθηγητή, κύριο Αθανάσιο Κατσή, γιατί, επίσης, δέχτηκε να συμπληρώσει, μαζί με τον κύριο Βενιέρη και την κυρία Τσατσαρώνη, την εξεταστική επιτροπή για την εργασία αυτή.

Ευχαριστώ τους υπέροχους συμφοιτητές μου για κάθε λεπτό και εμπειρία, που μοιράστηκα μαζί τους.

Ευχαριστώ, τέλος, τη μοναδική αδερφή μου Πέγκυ, τους εξαιρετικούς γονείς μου και τους ανυπέβλητους φίλους μου για κάθε λεπτό και λόγο συμπαράστασης, που δέχτηκα από εκείνους στην προσπάθειά μου αυτή.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	1
Abstract.....	2
Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο 1 ^ο : Κοινωνική Πολιτική και Εκπαιδευτική Πολιτική : μια ανασκόπηση του ευρωπαϊκού πλαισίου ανάπτυξης, διαμόρφωσης και αλληλεπίδρασης των πολιτικών.....	6
1.1. Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική: οι έννοιες.....	6
1.1.1. Η Κοινωνική Πολιτική.....	6
1.1.2. Η Εκπαιδευτική Πολιτική.....	7
1.2. Η έννοια της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής μέσα από δράσεις και πολιτικές της Ένωσης έως το 2000.....	8
1.2.1. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική.....	8
1.2.2. Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική.....	13
1.3. Η εξέλιξη των Κοινωνικών και Εκπαιδευτικών Πολιτικών στη νέα χιλιετία με έμφαση στην κοινωνική ενσωμάτωση, κοινωνική συνοχή και ευρεία συμμετοχή των ευρωπαίων πολιτών σε δομές εκπαίδευσης, απασχόλησης και κατάρτισης.....	15
1.3.1. Η Στρατηγική της Λισσαβόνας ως εφελκυστικό της «κοινωνικής διαδρομής» της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η δεκαετία 2000-2010.....	16
1.3.2. Η νέα δεκαετία στον απόηχο της Λισσαβόνας και στη νέα, ζοφερή πραγματικότητα της κρίσης. Η Ευρώπη 2020.....	24
1.4. Συμπεράσματα για την σχέση, συνάρθρωση και αλληλεπίδραση των δύο πεδίων πολιτικής.....	26
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η νέα κατηγορία κοινωνικής «παθογένειας»: Νέοι, απόντες από την εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση (NEET). Η έννοια, η θέση και η αντιμετώπιση των νέων αυτών σε παγκόσμιο επίπεδο και σε επίπεδο Ευρώπης.....	30
2.1. Neet: εννοιολογικοί προδιορισμοί και «ταυτότητα» των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης στον παγκόσμιο χώρο.	31

2.1.1. Η προέλευση του όρου.....	31
2.1.2. Η σημασία του όρου. Ένας νέος δείκτης.....	32
2.1.3 Οι νέοι Neet στο διεθνές περιβάλλον.....	34
2.2. Οι Neet στον ευρωπαϊκό χώρο. «Σχέσεις», δράσεις και πρωτοβουλίες.....	37
2.2.1. Η «θέση» της νέας κοινωνικής ομάδας των Neet στον ευρωπαϊκό χώρο.....	37
2.2.2. Η αναγωγή του φαινομένου των Neet στις αιτίες της εμφάνισής του στον ευρωπαϊκό χώρο.....	43
2.2.3. Οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην αντιμετώπιση της νέας κοινωνικής «απειλής».	46
2.2.4. Οι δράσεις με μια πιο συγκεκριμένη ματιά: παραδείγματα πρακτικών πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου των Neets από χώρες της Κοινότητας.....	51
2.3. Συμπεράσματα.....	59
 Κεφάλαιο 3 ^ο : Οι Neet στην Ελλάδα: Οι νέοι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης στην ελληνική πραγματικότητα. Η έρευνα, οι διαπιστώσεις και το προφίλ των νέων «απόντων». Ο ρόλος του ελληνικού κοινωνικού κράτους.....	
3.1. Οι νέοι «απόντες» της Ελλάδας. Κοινωνική και δημογραφική ταυτότητα.....	60
3.2. Σκιαγραφώντας το προφίλ των Ελλήνων Neets.....	63
3.2.1. Η σχέση των νέων «απόντων» της Ελλάδας με τις δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης. Ανιχνεύοντας τις αιτίες.....	63
3.2.2. Κοινωνικό κράτος και κοινωνικός αποκλεισμός.....	67
3.3. Συμπεράσματα.....	68
 Κεφάλαιο 4 ^ο : Επισκόπηση Βιβλιογραφίας. Δια βίου μάθηση: το ιδεολογικό επίχρισμα στα ενδότερα του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης.....	
4.1. Η δια βίου μάθηση. Από την ιδέα της αρχαιότητας στην έννοια της σύγχρονης ιστορίας.....	70
4.2. Δια βίου μάθηση. Προς το νέο είδος ανθρώπου των αξιώσεων και αξιών.....	72
4.2.1 Η «παιδαγωγή» της κοινωνίας στις επιταγές της οικονομικής επικυριαρχίας.....	72

4.2.2. Η ελευθερία της επιλογής του καθήκοντος στο νεοφιλελευθερισμό της μάθησης.....	76
4.3. Δια βίου μάθηση. Δια βίου εμπορευματοποίηση; Περί Κοινωνικών Δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής ο λόγος.....	78
4.4.Συμπεράσματα. Δια βίου μάθηση και οι νέοι Neet. Δια βίου συμμετοχή ή δια βίου αποκλεισμός;.....	80
Κεφάλαιο 5 ^ο : Ερευνητικές αναζητήσεις και η μεθοδολογία της έρευνας.....	82
5.1. Το ερευνητικό ερώτημα. Η γοητεία της διερεύνησης και ο κύριος στόχος της.	
5.1.1. Οι λόγοι επιλογής του ερευνητικού πεδίου.....	82
5.1.2. Κύριος στόχος και επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα.....	83
5.2. Η μεθοδολογία της έρευνας. Μεθοδολογικά εργαλεία, διαδικασία και στοιχεία δεοντολογίας.....	84
5.2.1. Η συνέντευξη με ειδικούς (experts).....	84
5.2.2. Η διαδικασία των συνεντεύξεων και η δόμηση του ερωτηματολογίου.....	84
5.2.3. Η συλλογή και καταγραφή των δεδομένων.....	85
5.3. Συμπεράσματα.....	86
Κεφάλαιο 6 ^ο : Τα αποτελέσματα της έρευνας. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων. Αφορμές για περεταίρω προβληματισμό.....	87
6.1. Παρουσίαση και ανάλυση αποτελεσμάτων με βάση τους άξονες του ερωτηματολογίου.....	87
6.2. Αφορμές για προβληματισμό.....	100
6.3. Συμπεράσματα.....	102
Επίλογος.....	103
Βιβλιογραφία.....	105
Παράρτημα 1.....	111
Παράρτημα 2.....	113

Περίληψη

Το σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον της μετανεωτερικότητας, βρίσκεται σε συνθήκες διαρκούς αλλαγής σε επίπεδο κοινωνικό, οικονομικό και αξιακό. Ως απότοκος της παγκοσμιοποιημένης οικονομικοκοινωνικής σύζευξης έρχεται συχνά αντιμέτωπο με νέες προκλήσεις, που υπονομεύουν την κοινωνική ισορροπία και εκκρεμούν, ως ευπάθειες, μεταξύ κοινωνικής αναληθσίας και κοινωνικής ευαισθησίας. Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά μια νέα μορφή κοινωνικής ευπάθειας, που αφορά στους νέους και αναγνωρίζεται με το αγγλικό αρκτικόλεξο Neet. Ο όρος αναφέρεται στους νέους ανθρώπους, που απέχουν από τις δομές απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η διερεύνηση αυτή λαμβάνει χώρα μέσα από την κατανόηση του φαινομένου σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ελλάδας και με όρους κυρίως ευρωπαϊκής κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής. Το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας διαμορφώνεται από την ανασκόπηση της σχετικής, επιστημονικής βιβλιογραφίας καθώς και επίσημων κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί το πλαίσιο για την εμπειρική έρευνα. Στόχος είναι, η εργασία αυτή να αποτελέσει μια ελάχιστη συνεισφορά στην κοινωνική συζήτηση του φαινομένου αλλά και μια ουσιαστική προσπάθεια προσέγγισης και κατανόησης του.

Λέξεις κλειδιά: Neet ,ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική, ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές πολιτικές, δια βίου μάθηση, κοινωνική ευπάθεια

Abstract

The modern social environment of postmodernity is in a state of permanent change on a social, economic and value level. As a result of the globalised social economic union, it often has to deal with new challenges that undermine social stability and oscillate, as vulnerabilities between social cruelty and social sensitivity. This thesis explores a new form of social vulnerability, recognized by the acronym NEET. The term refers to young people, who do not participate in Employment, Education and Training structures. This investigation takes place by understanding the phenomenon on a European Union level and with specific reference to Greece mainly in terms of European social and educational policy. The theoretical background of the work is formed by the review of the relevant, scientific literature as well as of official texts of the European Union and constitutes the framework for empirical research. The aim of this study is to be a minimal contribution to the social discussion for the phenomenon of Neet as well as a substantial effort of approaching and understanding it. Keywords: Neet, European social policy, European education policies, lifelong learning, social vulnerability

Keywords: Neet, European social policy, European education policies, lifelong learning, social vulnerability

Εισαγωγή

Η κοινωνική ευπάθεια είναι ένα ζήτημα, η ταυτότητα του οποίου δύναται να αναζητηθεί σε βιολογικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και οικονομικές ελλείψεις. Αφορά σε ομάδες πληθυσμού και αποτελεί κρίσιμο κοινωνικό πρόβλημα, αφού εγκυμονεί κινδύνους τόσο για τις ομάδες αυτές, όσο και για ολόκληρο τον κοινωνικό ιστό. Αντιτίθεται, επί της ουσίας, την κοινωνική συνοχή και συνεπάγεται, τελικά, την κοινωνική αποστέρηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Μια νέα μορφή κοινωνικής ευπάθειας είναι οι νέοι Neet (Young People Not in Employment, Education and Training). Πρόκειται για μια νέα κατηγορία ατόμων παθογένειας, που έρχεται να προστεθεί δίπλα στα χρόνια ζητήματα της φτώχειας, της ανεργίας και άλλων κοινωνικών προβληματικών καταστάσεων. Οι Neet είναι νέοι άνθρωποι, κοινωνικά ευπαθείς, ιδεολογικά μετέωροι μεταξύ επιλογής και ανάγκης, πολιτισμικά και οικονομικά απόντες. Είναι με άλλα λόγια εκείνοι, που, με όρους Bourdieu (1997), στερούνται των βασικών μορφών κεφαλαίου, δηλαδή του κοινωνικού, του πολιτισμικού και του οικονομικού κεφαλαίου.

Η ομάδα των Neet συνιστά το κύριο ζήτημα διερεύνησης στην παρούσα εργασία, εφόσον αποτελεί για την ερευνήτρια ένα βασικότατο πεδίο προβληματισμού, τόσο με όρους κοινωνικής ευαισθησίας, όσο και με όρους επιστημονικής έρευνας. Η διερεύνηση αυτή λαμβάνει χώρα, αναλύοντας διαφορετικά πεδία προβληματικής και θέασης του ζητήματος και παραπέμπει σε διαφορετικές παραμέτρους, που επιχειρούν να συγκροτήσουν μια ολιστική και ολοκληρωμένη προσπάθεια. Η βιβλιογραφική έρευνα αποτέλεσε το θεωρητικό πλαίσιο για την υπόθεση εργασίας και συνετέλεσε στην ολοκληρωμένη οπτική του ερευνητικού πεδίου και ερωτήματος. Μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας επιτεύχθηκε η όσο το δυνατόν αρτιότερη κατανόηση της έως σήμερα θεωρητικής και ερευνητικής γνώσης, που αφορά στο ζήτημα των Neet, κυρίως σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο, αλλά και σε παγκόσμιο. Η ανασκόπηση και επισκόπηση της βιβλιογραφίας βοήθησε επίσης σε μια βαθύτερη «ανάγνωση» των εννοιών της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, καθώς και του ευρωπαϊκού τους χαρακτήρα, ενώ ανέδειξε ζητήματα, που άπτονται σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων, όπως αυτό του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανεργίας. Πηγές δεδομένων αποτέλεσαν εκτός από τα βιβλία και τα επιστημονικά περιοδικά, το διαδίκτυο, μέσω του οποίου προσεγγίστηκαν επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών, όπως ο ΟΟΣΑ, η UNESCO και το Διεθνές Γραφείο Εργασίας. Μέσα σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο έλαβε χώρα η εμπειρική, ποιοτικού χαρακτήρα έρευνα, η οποία αφορά σε συνεντεύξεις με ειδικούς επιστήμονες και ερευνητές, που μελέτησαν το φαινόμενο των Neet στην ελληνική πραγματικότητα.

Η παρούσα εργασία εκτυλίσσεται σε έξι βασικά κεφάλαια, παραπέμπει σε μια γενικότερη προσέγγιση της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής του κοινωνικού, ή όχι, κράτους και φιλοδοξεί να αποτελέσει μια ελάχιστη συνεισφορά στη συζήτηση, που αφορά στο νεόδμητο αυτό κοινωνικό φαινόμενο των νέων «απόντων» (Παπαδάκης, 2013).

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο η συζήτηση γίνεται με όρους κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής. Ύστερα από μια προσπάθεια αποσαφήνισης και κατανόησης των εννοιών, η διερεύνηση αναζητά την κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πλαίσια μιας ιστορικής επισκόπησης, έως τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2000. Μια πιο συγκεκριμένη ματιά λαμβάνει χώρα από το 2000 και ύστερα και φτάνει έως την Στρατηγική Ευρώπη 2020¹. Άξονες παραμένουν η κοινωνική συμμετοχή και η ευρεία συμμετοχή των πολιτών σε δομές εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενώ απώτερος σκοπός του κεφαλαίου είναι η αναζήτηση των ορίων των δύο πολιτικών, κοινωνικής και εκπαιδευτικής και η αναγνώριση, ή όχι, τυχόν σύμπλευσης και συμπόρευσής τους.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας είναι αφιερωμένο στον όρο Neet και επιδιώκει να τον διασαφηνίσει, τόσο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και μέσα από μια ματιά στον παγκόσμιο χώρο. Αναφέρεται στην έννοια, αναζητά το κοινωνικό φαινόμενο με όρους αιτιών και συνεπειών και παρατηρεί τις δράσεις της ευρωπαϊκής προσπάθειας στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Εκτενής αναφορά γίνεται σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες της Ένωσης για τη νέα κοινωνική απειλή, καθώς και σε παραδείγματα δράσεων εθνικής εμβέλειας από τα κράτη μέλη. Απώτερος σκοπός του κεφαλαίου είναι η κατανόηση του νέου κοινωνικού φαινομένου, ως νέος δείκτης και ως νεοσύστατη έννοια, αλλά και της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής της Ένωσης για την αντιμετώπισή του.

Στο τρίτο κεφάλαιο ο όρος Neet περιορίζεται ερευνητικά στην ελληνική πραγματικότητα. Μέσα από τη μελέτη μιας και μοναδικής έρευνας, που αφορά στο φαινόμενο στην Ελλάδα και έγινε σε εθνική εμβέλεια, το κεφάλαιο προσεγγίζει τους Έλληνες, νέους Neet. Συγκρίσεις, διαπιστώσεις και συμπεράσματα τόσο για το ίδιο το φαινόμενο, όσο και για τις μορφές του ελληνικού κοινωνικού κράτους αποτυπώνονται στο κεφάλαιο και αποτελούν τον κύριο σκοπό της συγγραφής του.

Το τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας συνιστά μια βιβλιογραφική κριτική επισκόπηση και αποτελεί ένα βασικό θεωρητικό πλαίσιο για την εργασία αυτή. Αναφέρεται σε ένα βασικό διακύβευμα κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής και παραπέμπει στο δίπολο συμμετοχής και αποκλεισμού. Ο λόγος είναι για τη δια βίου μάθηση. Η δια βίου μάθηση διερευνάται μέσα από ένα πλαίσιο κριτικής ματιάς και ιδεολογικών αναζητήσεων, υπό το πρίσμα του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης. Η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απασχόληση ή απασχολησιμότητα προσεγγίζονται με όρους κοινωνικών δικαιωμάτων, αποεμπορευματοποίησης και ελεύθερης επιλογής.

Στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η μεθοδολογία της εμπειρικής έρευνας, δηλαδή των συνεντεύξεων με ειδικούς επιστήμονες και ερευνητές, που μελέτησαν το φαινόμενο των νέων «απόντων» στην Ελλάδα, καθώς και τα ερευνητικά ερωτήματα, που τίθενται. Περιγράφονται οι λόγοι επιλογής του ερευνητικού πεδίου, τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα και τα μεθοδολογικά εργαλεία.

---

¹ βλ. http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm

Το έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των συνεντεύξεων, που συνιστούν την εμπειρική έρευνα καθώς και μια προσπάθεια ανάλυσης και ερμηνείας αυτών. Με απώτερο στόχο τον περεταίρω προβληματισμό, αποτελεί το τελευταίο κεφάλαιο της διπλωματικής αυτής εργασίας.

Η εργασία ολοκληρώνεται με ένα σύντομο επίλογο.

Κεφάλαιο 1^ο

Κοινωνική Πολιτική και Εκπαιδευτική Πολιτική : μια ανασκόπηση του ευρωπαϊκού πλαισίου ανάδυσης, διαμόρφωσης και αλληλεπίδρασης των πολιτικών.

1.1. Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική: οι έννοιες.

1.1.1. Η Κοινωνική Πολιτική

Αν αναζητήσει κανείς μια ακριβή σημασία της έννοιας της Κοινωνικής Πολιτικής, τότε θα βρεθεί μπροστά σε «ορισμούς», που μάχονται ανάμεσα σε φιλοσοφικές αναζητήσεις για την ευημερία των κοινωνιών και των ατόμων και σε επιστημονικά κείμενα που επιχειρούν μια ακαδημαϊκότερη απόδοση του όρου. Όλα, εξίσου εύστοχα και γοητευτικά, μετουσιώνουν την χωρίς στενά όρια έννοια της Κοινωνικής Πολιτικής, σκιαγραφώντας την ουσία των δύο μελών του όρου, κοινωνία και πολιτική. Και είναι οι όροι κοινωνία και πολιτική, πολλώ δε μάλλον η αναπόφευκτη διασύνδεσή τους, που αναδεικνύουν τεράστια ζητήματα για την ομαλή ή όχι συνύπαρξή τους, με κύριο άξονα το άτομο.

«Η αναζήτηση της έννοιας της Κοινωνικής Πολιτικής συνδέεται με τη διερεύνηση ζητημάτων, όπως η κοινωνική δικαιοσύνη και ο ρόλος των κοινωνικών δικαιωμάτων, καθώς και με τη μελέτη των διαδικασιών, όπως η αναδιανομή πόρων και η κοινωνική προστασία» (Βενιέρης, 2009:41). Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό θεμελιωτή της Richard Titmuss, η έννοια της Κοινωνικής Πολιτικής αποτυπώνεται ως μια ευεργετική πολιτική, η οποία περιλαμβάνοντας οικονομικής χροιάς και όχι μόνο σκοπούς και μέσα, αποσκοπεί στην παροχή ευημερίας στους πολίτες μέσα από την προοδευτική αναδιανομή πόρων από τους πλούσιους στους φτωχότερους (Βενιέρης, 2009). Πιο απλά, Κοινωνική Πολιτική είναι στην πρακτική της διάσταση, οι νομοθετημένες κοινωνικές παροχές, που διαμορφώνουν ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας και το οποίο υποστηρίζεται λειτουργικά όχι μόνο από το κράτος, αλλά και από άλλους φορείς όπως η οικογένεια ή οι ΜΚΟ. Από ερευνητικής πλευράς η Κοινωνική Πολιτική ως ακαδημαϊκό αντικείμενο προσφέρει ένα ευρύτατο πεδίο και ένα εξαιρετικό πλαίσιο, να κατανοήσουμε πού και πώς πρέπει να στοχεύουν οι δράσεις αυτών των παροχών, πώς δύναται να διαμορφωθούν ή να επαναπροσδιοριστούν και πώς τελικά μια κοινωνία

μπορεί μέσα από μια ή περισσότερες πολιτικές να απογειώνει αξίες όπως η ισότητα, η ελευθερία και η κοινωνική συνοχή. Συνεπώς, ο όρος Κοινωνική Πολιτική σημαίνει ταυτόχρονα θεωρία και πράξη με την ιδεολογική του διάσταση να αγγίζει αναμφισβήτητες και αναλλοίωτες στον χρόνο αξίες, αξιοπρέπεια, ισότητα, δικαιοσύνη, αλληλεγγύη, ιδιότητα του πολίτη. Πρακτικά και ουσιαστικά επίσης, να προσπαθεί να ανταποκριθεί επιτυχώς ή όχι σε βαθιά κοινωνικά προβλήματα, όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός καθώς και σε αένανες κοινωνικές ανάγκες, όπως η κοινωνική ενσωμάτωση, με όπλα την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική πρόνοια, την συνταξιοδότηση, την εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη.

1.1.2. Η Εκπαιδευτική Πολιτική

Η Εκπαιδευτική Πολιτική αφορά στο σύνολο των αποφάσεων, ρυθμίσεων, διατάξεων, προγραμμάτων και δράσεων, που διαμορφώνουν εκείνες τις συνθήκες, στις οποίες θα επιτευχθεί η μαθησιακή διαδικασία. Η υλοποίηση αυτών των πρωτοβουλιών εμπλέκει διάφορους θεσμούς, όργανα, ομάδες, ειδικούς, τάσεις και δεδομένα της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, που αφορούν στις εκπαιδευτικές μονάδες (σχολεία, εκπαιδευτήρια), στις εκπαιδευτικές βαθμίδες (π.χ. πρωτοβάθμια εκπαίδευση κτλ.), στο εκπαιδευτικό προσωπικό και στις μορφές που παίρνει η σχέση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας (Παπαδάκης και Γράβαρης, 2005).

Σύμφωνα με τους Γράβαρη και Παπαδάκη (2005:36) η Εκπαιδευτική Πολιτική ως έννοια και διαδικασία μπορεί να προσεγγιστεί μέσα από ένα διττό χαρακτήρα, δηλαδή ως α) εκπαιδευτικό σύστημα, με την έννοια του θεσμού της εκπαίδευσης και β) ως μια εκπαιδευτική λειτουργία, εφόσον αποτελεί μια διαδικασία, από όπου παράγονται εκπαιδευτικά αποτελέσματα². Τόσο ως εκπαιδευτικό σύστημα όσο και ως λειτουργία η Εκπαιδευτική Πολιτική λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της κρατικής ουσιαστικά πολιτικής, υπό την άμεση επιρροή των ιστορικών πλαισίων, στα οποία έχει διαμορφωθεί, μέσω και της αλληλεπίδρασης φορέων και παραγόντων (ειδικών ομάδων,

---

² Γράβαρης Δ., Παπαδάκης Ν. (2005) *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική. Μεταξύ Κράτους και Αγοράς*. Αθήνα. Σαββάλας (36)

υπερεθνικών φορέων κτλ.) και με αντικειμενικό στόχο την παραγωγή γνώσης και εκπαίδευσης για την κάλυψη των εκάστοτε αναδυόμενων κοινωνικών αναγκών.

Στην ιδεολογική της διάσταση η Εκπαιδευτική Πολιτική εκλαμβάνεται ως μια δραστηριότητα, στόχος της οποίας είναι η εξασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών και της κοινωνικής δικαιοσύνης για τα άτομα μέσω της παροχής των δυνατοτήτων για προσωπική, γνωσιακή και κοινωνική εξέλιξη. Πρόκειται για μια κοινωνικής χροιάς πολιτική, ικανή να επιφέρει την κοινωνική αλλαγή. Είναι η πολιτική, που θα διαμορφώσει το άτομο στη κοινωνική του διάσταση, θα το καταστήσει ενεργό πολίτη μιας κοινωνίας και ενός κράτους, θα το στιγματίσει με τις ιστορικές και πολιτισμικές ιδιότητες του, θα τον συντροφεύει στη διάρκεια της προσωπικής, κοινωνικής και πολιτικής του ζωής. Ως εκπαιδευτική λειτουργία έχει, επίσης, άμεση αναφορά στην παραγωγική και εργασιακή δραστηριότητα, εφόσον η παραγωγή γνώσεων ανοίγει το δρόμο για τη συμμετοχή στην εργασία και την παραγωγική δραστηριότητα. Υπό το πρίσμα αυτής της λειτουργίας η Εκπαιδευτική Πολιτική είναι, επίσης, μια οικονομικής χροιάς πολιτική, η οποία θα πρέπει να ανταποκριθεί στις εκάστοτε οικονομικές συνθήκες διαμορφώνοντας το αντίστοιχο εργατικό δυναμικό, ικανό να λειτουργήσει σύμφωνα με τις επιταγές της εκάστοτε αγοράς εργασίας. Ειδικότερα, η αλληλεπίδραση της Εκπαιδευτικής πολιτικής με την εργασία μετουσιώνει μια έμμεση σχέση της με τους σκοπούς μιας μακροοικονομικής πολιτικής και συνεπώς με την οικονομική πολιτική. Μια σχέση που στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας³ και εν μέσω ραγδαίων αλλαγών της παγκοσμιοποίησης, χαρακτηρίζεται ίσως από μια μορφή υποτέλειας.

1.2. Η έννοια της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής μέσα από δράσεις και πολιτικές της Ένωσης έως το 2000.

1.2.1. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η Κοινωνική Πολιτική είναι ίσως πιο δύσκολο να αποδοθεί με έννοιες, ορισμούς και πλαίσια, καθώς η ίδια αποτελούσε μέχρι γέννησης του

---

³ Ύστερη νεωτερικότητα ή μετανεωτερικότητα χαρακτηρίζεται η εποχή μετά τη νεωτερικότητα, η εποχή δηλαδή, που προκύπτει αφού οι βιομηχανικές κοινωνίες μετεξελίχθηκαν σε μεταβιομηχανικές κυρίως με το πέρας του 20^{ου} και την έλευση του 21^{ου} αιώνα. Βασικά χαρακτηριστικά της μετανεωτερικής εποχής είναι η εκρηκτική ανάπτυξη της τεχνολογίας, η ραγδαία εξάπλωση της πληροφορίας και της γνώσης, οι εναλλακτικές μορφές συσσώρευσης κεφαλαίου και ο περιορισμός της εθνικής κυριαρχίας στη βάση της κυριαρχίας μιας ολιστικής οικονομικής κυρίως παγκοσμιοποίησης.

πρωτότυπου ευρωπαϊκού μορφώματος αποκλειστική αρμοδιότητα, ευθύνη και δράση ή όχι, του εθνικού κράτους⁴. Δεδομένης όμως της νέας πολιτικής πραγματικότητας στον ευρωπαϊκό χώρο μετά το 1957, έτος όπου και άρχισε να δομείται σταδιακά η «ευρωπαϊκή συμμαχία», η επίδοξη, οικονομική καταρχήν και καταρχάς, συντεχνία μεταξύ των κρατών μελών διεύρυνε τους ορίζοντές της και σε άλλους τομείς, ένας από τους οποίους ήταν και η προσπάθεια διαμόρφωσης μιας ενιαίας Κοινωνικής Πολιτικής για τους κατοίκους της Ένωσης. Αποσαφηνίζοντας, λοιπόν, τον όρο Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική, πρέπει να ανατρέξουμε σε όλες εκείνες τις δράσεις της Ένωσης, που επιχειρούν ή αναφέρονται σε υπερεθνικές κοινωνικές ρυθμίσεις σε ευρωπαϊκή κλίμακα και που καλλιεργούνται και διαμορφώνονται κατεξοχήν από τους δύο οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης (Βενιέρης, 2009 :195). Οι τομείς, που άπτονται των κοινωνικών ενδιαφερόντων και πρωτοβουλιών της Ένωσης είναι εκείνος της Απασχόλησης και των Εργασιακών Σχέσεων κατεξοχήν, καθώς επίσης της Υγείας, της Κοινωνικής Ασφάλισης, της Μετανάστευσης, της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης αλλά και ο τομέας της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, τον οποίο και θα εξετάσουμε σε ιδιαίτερη ενότητα.

Η γενέθλια Συνθήκη δημιουργίας της Ένωσης στη Ρώμη, το 1957, που αποτελεί και το θεμελιακό θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, παρέχει ελάχιστες αρμοδιότητες στην Ένωση στον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής, με κύριο άξονα την διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στην εσωτερική αγορά.

Με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (Ε.Ε.Π.) το 1987, όπου και γίνεται λόγος για «οικονομική και κοινωνική συνοχή», ανοίγει ο δρόμος για να θεσμοθετηθεί το νομικό υπόβαθρο σε κάποιους τομείς της κοινωνικής πολιτικής, όπως στο ζήτημα της υγείας και ασφάλειας των εργαζομένων. Επιπλέον είναι για πρώτη φορά σαφής, μια ευθεία αναφορά στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, μέσα από μνεία της Ε.Ε.Π. στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

---

⁴ Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί μια προσπάθεια παγκόσμιας Κοινωνικής Πολιτικής, που ενσαρκώθηκε αμέσως μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τον Απρίλιο του 1919, στον θεσμό της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ). Η ΔΟΕ υπήρξε η πρώτη οργάνωση παγκόσμιου βεληνεκούς, που ανέδειξε και προήγαγε τα εργασιακά και κατ' επέκταση κοινωνικά και ανθρώπινα δικαιώματα, με στόχο την καθολική διασφάλιση του δικαιώματος για αξιοπρεπή εργασία, με όρους συνθηκών, αμοιβών, προστασίας κτλ. (Βενιέρης Δ. (2009) *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα. Διόνικος (196). Επίσης, βλ. ενδεικτικά: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>)

Ο Κοινωνικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των ευρωπαϊών πολιτών, που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Υπουργών των Κοινωνικών Υποθέσεων το Δεκέμβρη του 1989, ανάγεται την ίδια χρονιά στον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων και ιχνογραφεί μια ελάχιστη και περιορισμένη κοινωνική πολιτική, «εγκλωβισμένη» κυρίως στον τομέα της απασχόλησης και των εργασιακών σχέσεων. Σύμφωνα με τη ρητή διατύπωση του Χάρτη της αρχής της Επικουρικότητας⁵, η θεμελίωση και υλοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων παραμένουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών της Ένωσης. Ο Κοινοτικός Χάρτης, διαμορφώνοντας το πλαίσιο για την άσκηση ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής τη δεκαετία του '90, υιοθετεί ένα Πρόγραμμα Δράσης, το οποίο περιλαμβάνει 47 προτάσεις, που αφορούν περισσότερο στα ζητήματα υγιεινής και ασφάλειας στο χώρο εργασίας (Μαραβέγιας και Τσινιτσιζέλης, 2007).

«Ένα ακόμη μετέωρο βήμα προς τα εμπρός» (Στεργίου, 2011:33) λαμβάνει χώρα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, όπου αναβαθμίζονται οι κοινωνικοί στόχοι της Ένωσης σε μια προσπάθεια μεγαλύτερου κοινωνικού παρεμβατισμού, με το Ηνωμένο Βασίλειο, ωστόσο, να δηλώνει ρητά και κατηγορηματικά την αντίθεσή του, την οποία και εκφράζει με αποχή από τη λήψη των αποφάσεων. Με βάση τις αρχές ειδικότητας⁶, αναλογικότητας⁷ και επικουρικότητας οι κοινωνικές αρμοδιότητες της Ένωσης

---

⁵ Η αρχή της επικουρικότητας ορίζεται στο άρθρο 5 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εξασφαλίζει ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται όσο το δυνατό πλησιέστερα στους πολίτες, και ότι διενεργούνται διαρκείς έλεγχοι ώστε να εξακριβώνεται ότι η δράση σε επίπεδο Ένωσης είναι δικαιολογημένη υπό το φως των διαθέσιμων δυνατοτήτων σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, είναι η αρχή δυνάμει της οποίας η Ένωση δεν αναλαμβάνει δράση (εκτός από τους τομείς που εμπíπτουν στην αποκλειστική της αρμοδιότητα), παρά μόνο εφόσον η δράση αυτή είναι πιο αποτελεσματική από την αντίστοιχη δράση σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αρχή της αναλογικότητας, η οποία απαιτεί να μην υπερβαίνει οποιαδήποτε δράση της Ένωσης όσα είναι αναγκαία για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών. (http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/subsidiarity_el.htm)

⁶ Σύμφωνα με την αρχή της ειδικότητας η Κοινότητα δεν μπορεί να ενεργήσει, παρά στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων, που της έχουν αναγνωριστεί και των στόχων που επιδιώκει. (Σακελλαρόπουλος, Θ. (2011) *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα. Διόνικος)

⁷ Σύμφωνα με τον εν λόγω κανόνα η δράση των κοινοτικών οργάνων δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών. Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο και η μορφή της δράσης πρέπει να αντιστοιχεί στον επιδιωκόμενο στόχο της. Η αρχή της αναλογικότητας εγγράφεται στο άρθρο 5 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια για την εφαρμογή της αναλύονται στο πρωτόκολλο (αριθ. 2) για την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας που προσαρτούνται στις Συνθήκες. (http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/proportionality_el.htm)

μεταφράζονται σε Οδηγίες περισσότερο παρά σε κανονισμούς και θεσμικά μέσα, με έντονο το ενδιαφέρον στο πεδίο της απασχόλησης και των εργαζομένων. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί, πως ένας από τους στόχους της Συνθήκης είναι «η ανάπτυξη της κοινωνικής διάστασης της Κοινότητας», τον οποίο οι εταίροι διαμορφώνουν και διαβουλεύονται στα πλαίσια της διαλογικής διαδικασίας.

Το 1997 η συνθήκη του Άμστερνταμ αποτελεί το πρώτο ουσιαστικό βήμα για να ενισχυθεί νομικά η αξίωση της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως τα όριζαν ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (1961) και ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων (1989). Τα 17 εκ. άνεργοι, που υπάρχουν στον ευρωπαϊκό χώρο τη δεδομένη χρονιά, η στασιμότητα και οι ανισότητες στην αγορά εργασίας σε πολλές χώρες, υπαγορεύουν καταρχάς την επείγουσα δράση της Κοινότητας για την καταπολέμηση της ανεργίας. Η προώθηση της απασχόλησης μετουσίωσε για πρώτη φορά, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, την πολιτική της απασχόλησης σε βασική και σημαντικότερη προτεραιότητά της, η οποία και θεσμοθετήθηκε μέσω της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης (European Employment Strategy). Επιπλέον στην ίδια συνθήκη, η κοινωνική διάσταση της Κοινότητας επισφραγίζεται από την πολιτική της για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων, αποκλεισμένων από αυτή καθώς και την ισότητα των δύο φύλων σε επίπεδο εργασιακών σχέσεων. Είναι η πρώτη φορά που η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική αποκτά μια καινούρια δυναμική στο πεδίο της απασχόλησης, στο οποίο μέχρι τότε την αποκλειστική αρμοδιότητα διαχείρισης κατείχαν οι εθνικές πρωτοβουλίες των κρατών.

Η έλευση της νέας χιλιετίας σηματοδοτείται πολιτικά στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από τη Σύνοδο της Λισσαβόνας που λαμβάνει χώρα το Μάρτιο του 2000. Στις αρχές της νέας χιλιετίας η Κοινότητα συνεχίζει να βρίσκεται αντιμέτωπη με τις ποιοτικές και ποσοτικές αλλαγές, τις οποίες αναπόδραστα και βίαια επέφερε η εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και οι οποίες στην αρνητική τους διάσταση μεταφράζονται σε φτώχεια, ανεργία και κοινωνικό αποκλεισμό. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες συνειδητοποιούν, πως η Κοινότητα θα πρέπει ακόμη περισσότερο να «οχυρωθεί» κοινωνικά μέσω της υιοθέτησης νέων ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων στον κοινωνικό χώρο. Στη Σύνοδο της Λισσαβόνας επιβεβαιώνεται για ακόμη μια φορά ο στόχος της βελτίωσης της κοινωνικής Ευρώπης τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά. Έχοντας πια

αναγνωριστεί η στενή και αναπόφευκτη αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής οντότητας της Ε.Ε., το Μάρτιο του 2000, υποστηρίζεται ομόφωνα ο νέος στρατηγικός στόχος της Ένωσης για την επόμενη δεκαετία : « να γίνει η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»⁸. Στα πλαίσια αυτής της επίδοξης στοχοθεσίας η κοινωνική πολιτική θα πρέπει να προωθηθεί υπό την στενή συνεργασία με την οικονομική. Εκτός των επιμέρους στόχων που αφορούν στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου γνώσης και έρευνας, στην ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς και στις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, οι βλέψεις για «κοινωνική συνοχή», έννοιας που αναφέρεται στη διακήρυξη της Συνόδου, υπαγορεύονται ρητά στο κείμενο με τα συμπεράσματα της Προεδρίας, κείμενο της 23^{ης} και 24^{ης} Μαρτίου του 2000. Σε αυτό οι νέες κατευθύνσεις αφορούν «στον εκσυγχρονισμό του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, την επένδυση στον άνθρωπο και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού»⁹ για την βελτίωση της ποιότητας ζωής και την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας. Εξέχουσας σημασίας στόχος αποτελεί επίσης και η αντιμετώπιση της ανεργίας μέσω/και της δημιουργίας κινήτρων για την προώθηση της πλήρους απασχόλησης και την αύξηση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού από 61% στις αρχές της χιλιετίας στο 70% το 2010 καθώς και την αύξηση της απασχόλησης των γυναικών από 51% σε τουλάχιστον 60%. Εκτός από την εργασία, ιδιαίτερη μνεία γίνεται επίσης στην βελτίωση της κοινωνικής προστασίας με μια ιδιαίτερη, επείγουσα αναφορά στα συνταξιοδοτικά συστήματα και στη βιωσιμότητά τους, αλλά και στην μεγαλύτερη συμμετοχή στην κοινωνία μέσα από δράσεις για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και την προαγωγή της κοινωνικής ένταξης. Είναι χαρακτηριστική η έκφραση του κειμένου της Προεδρίας στο άρθρο 32: «Ο αριθμός των κατοίκων της Ένωσης που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας και σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού είναι απαράδεκτος». Τα κράτη-μέλη καλούνται να αναγνωρίσουν συγκεκριμένες ομάδες που νοσούν κοινωνικά και να αναπτύξουν συγκεκριμένες δράσεις και προτεραιότητες για την αντιμετώπιση αυτής της παθογένειας.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων καθώς και την «τροχοδρόμηση» της στρατηγικής της Λισσαβόνας για την απασχόληση, η Κοινότητα βάζει σε εφαρμογή μια

⁸ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00100-r1.gr0.htm

⁹ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00100-r1.gr0.htm

ήπια μέθοδο πολιτικής, την Ανοιχτή Μέθοδο Συντονισμού(ΑΜΣ) (Open Method of Coordination). Η ΑΜΣ είναι ουσιαστικά μια διακρατική μαθησιακή διαδικασία, μέσω της οποίας τα κράτη-μέλη ανταλλάσσουν ιδέες, εθνικά σχέδια δράσης και πρακτικές στην προσπάθειά τους να επιλύσουν τα προβλήματα, που διαπερνούν τους κοινωνικούς τους ιστούς. Η παρακολούθηση, ο αμοιβαίος έλεγχος και η αξιολόγηση κάθε κράτους-μέλους διενεργείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθώς και τα άλλα κράτη μέλη, χωρίς όμως την επιβολή κυρώσεων ή κανονιστικών δεσμεύσεων (Σωτηρόπουλος, 2008).

Η ΑΜΣ υιοθετήθηκε και τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς στη Νίκαια και ειδικά στον τομέα της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στη Συνθήκη της Νίκαιας ουσιαστικό σημείο αναφοράς αποτελεί η *πανηγυρική* πολιτική διακήρυξη του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος και υπογράφηκε στις 7 Δεκεμβρίου του 2000. Στο, μάλλον, ρομαντικό προοίμιο του Χάρτη γίνεται λόγος για το μέλλον της Ένωσης, το οποίο και προοιωνίζεται εν μέσω αξιών, δικαιωμάτων και αρχών, που αναφέρονται κατόπιν με τη μορφή κεφαλαίων ρητά και κατηγορηματικά¹⁰.

1.2.2. Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική

Η πορεία της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής από την αρχή της ύπαρξης της ευρωπαϊκής οντότητας έως σήμερα, χαρακτηρίζεται από έναν σταδιακό και αποσπασματικό τρόπο διαμόρφωσής της. Ανήκει σε εκείνους τους τομείς πολιτικής δραστηριοποίησης, όπου τα κράτη-μέλη εξακολουθούν να κατέχουν την αποκλειστική αρμοδιότητα στη σύστασή της, με την Κοινότητα να παραμένει σε έναν ρόλο συμβουλευτικό και συντονιστικό. Παρά, ωστόσο, τις περιορισμένες πολιτικές αρμοδιότητες της Κοινότητας, η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική εξελίχθηκε από την αρχή της δεκαετίας του '60, αρχικά αργά, στη συνέχεια με μεγαλύτερη ταχύτητα, σε ένα ιδιαίτερο πεδίο ευρωπαϊκής πολιτικής. Είτε στα πλαίσια της γενικότερης Κοινωνικής Πολιτικής της Ένωσης, είτε ως διακριτό ανεξάρτητο πεδίο, την Εκπαιδευτική Πολιτική της ευρωπαϊκής Κοινότητας υπαγόρευαν τόσο οι πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, που ανέδειξε η παγκοσμιοποίηση, όσο και οι μεγαλεπήβολες

---

¹⁰ Βλ. επίσης: Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 18.12.2000 (www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf)

οικονομικές επιδιώξεις, τις οποίες οραματιζόταν η Ευρωπαϊκή Ένωση. Αν και επηρεασμένη από διάφορες μεθόδους πολιτικής, όπως η αρχή της Επικουρικότητας και αργότερα η ΑΜΣ, η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική ενσωματώνει τη δημιουργία και την εδραίωση ουσιαστικών αλλαγών και νέων οριζόντων στην πολυπολιτισμική Ευρώπη. Πρακτικά αναφέρεται σε διατάξεις, Λευκά και Πράσινα Βιβλία (π.χ. Λευκή Βίβλος για την «Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση»), σχέδια εργασίας (mega-projects) όπως το SOCRATES, ή το Ευρωπαϊκό Έτος για την Δια Βίου Μάθηση αλλά και Υπομνήματα, Ανακοινώσεις κλπ.

Σύμφωνα με τον Σταμέλο (2011), η εκπαιδευτική πολιτική αρμοδιότητα της Ένωσης χαρακτηρίζεται από τέσσερις περιόδους δράσης της¹¹: την πρώτη περίοδο από το 1957 έως το 1976, μια περίοδο, στην οποία η εκπαιδευτική πολιτική αφορά αποκλειστικά την εθνική κρατική πολιτική, αρχίζει ωστόσο να συνειδητοποιείται η ανάγκη για μια διεθνική συνεργασία. Η δεύτερη περίοδος αφορά στην περίοδο 1976, με το ψήφισμα της 9^{ης} Φεβρουαρίου από το Συμβούλιο και τους Υπουργούς Παιδείας των 6 μόλις τότε κρατών-μελών της ΕΟΚ, έως το 1993, λίγο μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Σε αυτή την περίοδο επιχειρείται μια πρώτη συζήτηση, τεκμηριώνεται η ανάγκη για την ανάληψη πρωτοβουλιών και σηματοδοτείται ουσιαστικά η έναρξη μιας κοινοτικής συνεργασίας με αναφορά στα εκπαιδευτικά ζητήματα.

Η τρίτη περίοδος της πολιτικής για την εκπαίδευση στην Ε.Ε. εκτείνεται από το 1993 έως τη Λισσαβόνα, το 2000, με πρωτοβουλίες, που αυτή τη φορά ενδυναμώνουν την Εκπαιδευτική Πολιτική της Κοινότητας με διατάξεις και νομικές βάσεις, προσδίδοντάς της έτσι, έναν θεσμικό και επίσημο χαρακτήρα. Σε αυτή την περίοδο ανήκουν τα σημαντικά κείμενα προτάσεων πολιτικής για την εκπαίδευση, η Λευκή βίβλος για την «Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση» το 1993 και η Λευκή Βίβλος για τη «Εκπαίδευση και Κατάρτιση» το 1995¹². Στο πρώτο κείμενο αναγνωρίζεται η αναπροσαρμογή των πολιτικών απασχόλησης μέσω της ενίσχυσης της απασχολησιμότητας, με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και την καταπολέμηση του φαινομένου της διαρθρωτικής ανεργίας. Σε αυτή την κατεύθυνση

---

¹¹Σύμφωνα με τον Δ.Γ. Τσαούση, ο οποίος και διακρίνει τρεις περιόδους δράσης της, η πρώτη περίοδος της εκπαιδευτικής πολιτικής της Ένωσης ξεκινά το 1976 και διαρκεί ως το 1994. (Τσαούσης Δ.Γ. (2005) *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Βασικά κείμενα για την Παιδεία, την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση*. Αθήνα Gutenberg)

¹² http://ec.europa.eu/white-papers/index_el.htm#1993

προωθείται η Δια Βίου Εκπαίδευση και Κατάρτιση με αντίστοιχες διευθετήσεις καθώς και με την ανάγκη της σύνδεσης μεταξύ κατάρτισης και επαγγελματικής ζωής. Ως απότοκος της Λευκή Βίβλου του 1993, η Λευκή Βίβλος που εκδίδεται δύο χρόνια αργότερα παραμένει προσηλωμένη στην ανάγκη διασύνδεσης της εκπαίδευσης και κατάρτισης στον αγώνα κατά της ανεργίας. Αποτυπώνοντας τις βασικές γραμμές δράσης στον τομέα της εκπαιδευτικής της πολιτικής, το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο της Ε.Ε. ανακηρύσσουν το επόμενο έτος, το 1996, «Ευρωπαϊκό Έτος Δια Βίου Μάθησης», με εστιακό σημείο την ανάπτυξη της έννοιας της μάθησης και αιχμή του δόρατος την ανάπτυξη και πρόσκτηση των απαιτούμενων δεξιοτήτων. Στο προοίμιο του Βιβλίου η ενθάρρυνση στη γνώση, ο αγώνας ενάντια στον αποκλεισμό και η επένδυση στη μάθηση αποτελούν βασικές κατευθύνσεις για την Κοινότητα, ενώ ο τίτλος του δεύτερου μέρους είναι σαφής: «Χτίζοντας την κοινωνία της γνώσης», με τα επιμέρους σημεία να αναφέρονται σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, στην κινητικότητα με βάση την ανάπτυξη και αναγνώριση των δεξιοτήτων, στην ισότητα της πρόσβασης στη μάθηση, κτλ.

Στην τελευταία, τέταρτη περίοδο, από το 2000 έως σήμερα, η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική είναι, σε μια περίοδο πολλαπλών στρατηγικών, στενά συνδεδεμένη με τις επιδιώξεις της Ένωσης για τη δημιουργία της ανταγωνιστικότερης και δυναμικότερης, βασιζόμενης στη γνώση, οικονομίας στο κόσμο.

1.3. Η εξέλιξη των Κοινωνικών και Εκπαιδευτικών Πολιτικών στη νέα χιλιετία με έμφαση στην κοινωνική ενσωμάτωση, κοινωνική συνοχή και ευρεία συμμετοχή των ευρωπαϊών πολιτών σε δομές εκπαίδευσης, απασχόλησης και κατάρτισης.

Το πρωτότυπο και χωρίς ιστορικό προηγούμενο, ευρωπαϊκό πείραμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, βασίστηκε στη δημιουργία του, πάνω στις αδιαμφισβήτητες αξίες της ειρήνης και της δημοκρατίας. Βασική του διάσταση είτε πρακτικά και ουσιαστικά, είτε απλώς διακηρυκτικά, είναι το ουμανιστικό πρόσωπο, που θέλησε να προβάλει η Ένωση από την αρχή σχεδόν της ύπαρξής της μέχρι σήμερα. Υψηλοί στόχοι αποτελούσαν εξελικτικά για την Κοινότητα, η διασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων και της κοινωνικής συνοχής καθώς και η επέκταση και διατήρηση της αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών της. Αυτοί υπήρξαν στόχοι, που βρίσκονταν πάντα στο παρασκήνιο της

ευρωπαϊκής ιστορίας, μια και την αυλαία άνοιγε σε κάθε Συνθήκη, Απόφαση, Στρατηγική, η προσδοκία για οικονομική, ίσως και πολιτική ολοκλήρωση στον ευρωπαϊκό χώρο.

1.3.1. Η Στρατηγική της Λισσαβόνας ως εφαλτήριο της «κοινωνικής διαδρομής» της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η δεκαετία 2000-2010

Ήδη στη Στρατηγική της Λισσαβόνας οι διακριτές έως τότε, γραμμές μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής σφαίρας άρχισαν να συγκλίνουν σε μια προσπάθεια παράλληλης συμπίεσης. Η Ένωση αναγνώριζε και συνειδητοποιούσε την ουσιαστική συνεισφορά της κοινωνικής της διάστασης στο «πρόσωπο» μιας κοινωνικοοικονομικής πολιτικής, αφού το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας εισήγαγε την κοινωνική πολιτική ως διακριτό πεδίο προσοχής (Marlier et al., 2007) . Όμως και η εκπαίδευση στο πλαίσιο της Κοινότητας αρχίζει να παραμερίζει τον έως τότε, αυστηρά εθνικό χαρακτήρα της, για να μετεξελιχθεί σε ένα ευέλικτο πεδίο διεθνικής δραστηριοποίησης και συνεργασίας, επαναπροσδιοριζόμενο ως πεδίο «μάθησης» (learning) (Lawn & Grek, 2012).

Στη Λισσαβόνα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον εκσυγχρονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου (ΕΚΜ)¹³ και της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού μέσω της επένδυσης σε ανθρώπινους πόρους, στόχοι οι οποίοι οριοθετούνται με βασικό προσανατολισμό την επένδυση στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης αλλά και της απασχόλησης. Συγκεκριμένα στον 2^ο πυλώνα της Στρατηγικής, που αφορά στην βελτίωση και διασφάλιση της κοινωνικής Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι προτεραιότητες υπαγορεύουν στόχους, οι οποίοι θα διασφαλίσουν ένα νέο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο μέσα από την προώθηση του κοινωνικού κράτους και την θετική «εκμετάλλευση» του ανθρώπινου δυναμικού. Σε αυτό ακριβώς το μέρος του κειμένου γίνεται λόγος για τη συμβολή μιας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στη νέα κοινωνία της γνώσης. Σημαντικό στόχο αποτελεί η μείωση στο μισό του αριθμού των ατόμων ηλικίας 18-24 ετών, που δεν έχουν προσλάβει την βασική εκπαίδευση, αλλά και μια ετήσια κατά κεφαλήν αύξηση στην επένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό. Η αύξηση της απασχολησιμότητας και οι ευκαιρίες απασχόλησης για όλους εντοπίζονται

---

¹³ Το ΕΚΜ. Είναι ένα σύνολο δικαίων και πρακτικών, που περιλαμβάνει την κοινωνική πολιτική της Ε.Ε. και αντανakλά κοινές αρχές και αξίες της .

στην διακήρυξη του στόχου που αφορά σε μια ενεργή πολιτική απασχόλησης. Στον ίδιο στόχο η σημασία που αποδίδεται στην εκπαιδευτική προσέγγιση της Στρατηγικής, επιδεικνύεται από την υψηλή προτεραιότητα σε μια εκπαίδευση και κατάρτιση των ατόμων, που θα λαμβάνει χώρα δια βίου, καθώς και στη σύνδεση των αποκτούμενων δεξιοτήτων με την αγορά εργασίας¹⁴.

Η δια βίου μάθηση (Lifelong Learning) τυγχάνει στη Λισσαβόνα ιδιαίτερης εκτίμησης και καθιερώνεται ως ο «καμβάς», πάνω στον οποίο θα αναπτυχθούν εφεξής οι πολιτικές εκπαίδευσης και κυρίως κατάρτισης. Είναι για την Ευρωπαϊκή Ένωση η βασική «ομπρέλα» πολιτικής, για την προώθηση της ενεργούς συμμετοχής, την προσωπική ολοκλήρωση, την κοινωνική ένταξη και την απασχόληση. Τη σημασία της δια βίου μάθησης καθώς και της ουσιαστικής συνεισφοράς της στη νέα Ευρώπη της οικονομίας και κυρίως της γνώσης, που οραματίζονται οι Ευρωπαίοι ηγέτες, διακηρύττουν στο Ανακοινωθέν για τη Δια Βίου Μάθηση στις 30.10.2000 (A Memorandum on Lifelong Learning)¹⁵ καθώς και στη δημοσιοποίηση ενός δεύτερου Ανακοινωθέντος (Making a European Area of Life Long Learning a Reality)¹⁶ στις 21 Νοεμβρίου του 2001, στο οποίο ουσιαστικά συγκεκριαλιώνεται η δράση της Ένωσης στο χώρο της μάθησης για μια ζωή. Και στα δύο αυτά ανακοινωθέντα η Δια Βίου μάθηση αποτελεί για την Κοινότητα το κλειδί, με το οποίο όλοι οι πολίτες της Ε.Ε. θα εξασφαλίσουν την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη (citizenship) αποκτώντας εκείνες τις ικανότητες και δεξιότητες, που θα τους καταστήσουν ικανούς για ενεργό συμμετοχή στη ζωή της Ένωσης. Η αποσαφήνιση της ίδιας της έννοιας της μάθησης σε όλη τη διάρκεια της ζωής αλλά και οι προτεραιότητες δράσης, η καθιέρωση δεικτών και η «επείγουσα» ανάγκη για δραστηριοποίηση, επισημαίνονται και στα δύο κείμενα, ενώ στο δεύτερο Ανακοινωθέν συγκεκριμενοποιούνται περισσότερο.

Στα πλαίσια της εκπαιδευτικής ενεργοποίησης της Κοινότητας, ένα χρόνο μετά τη Λισσαβόνα το Συμβούλιο της Ε.Ε., στη Σύνοδο της Στοκχόλμης το 2001 εγκρίνει το «Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010», που συμφωνήθηκε και υπαγορεύτηκε από την δέσμευση των Υπουργών Παιδείας για ένα νέο όραμα στον εκπαιδευτικό χώρο και το οποίο προσδιόριζε τρεις στρατηγικούς στόχους για την εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ευρώπη έως το 2010 (Lawn & Grek, 2012). Σύμφωνα με αυτούς η

¹⁴ http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#2

¹⁵ www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf#page=2&zoom=auto,0,12

¹⁶ <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MitteilungEng.pdf>

εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ένωση θα πρέπει να λαμβάνει χώρα μέσω της βελτίωσης της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των συστημάτων της, τα οποία θα πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμα και ανοιχτά στην ευρύτερη κοινωνία και στον κόσμο. Το ίδιο πρόγραμμα, με τους τρεις αυτούς στόχους συνδεδεμένους με άλλους δεκατρείς επιμέρους στόχους και με δείκτες μέτρησης για κάθε έναν, καθώς και ένα χρονοδιάγραμμα ως το 2010, εγκρίθηκε και από τη Σύνοδο της Βαρκελώνης το 2002.¹⁷ Αξίζει, εδώ, να αναφερθεί ο δείκτης –και μάλιστα διαρθρωτικός, όπως αναγράφεται στο πρόγραμμα- για τα άτομα 18-24 με χαμηλότερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που δεν φοιτούν σε κάποια μορφή εκπαίδευσης ή κατάρτισης αλλά και ο στόχος για την ανάγκη της προσβασιμότητας στη μάθηση και της απόκτησης δεξιοτήτων από τους ενήλικες και τις μειονεκτούσες ομάδες, που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο, καθώς και η προώθηση της ιδιότητας του πολίτη, της ισότητας των ευκαιριών και της κοινωνικής συνοχής, ως επιμέρους στόχοι (Σταμέλος, 2011). Η υιοθέτηση των 33 αρχικά και 29 αργότερα δεικτών, αποτελούσε βήμα καθοριστικής σημασίας στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Ένωσης. Ύστερα από διαβουλεύσεις το Συμβούλιο Παιδείας ενέκρινε το 2007, δεκαέξι τελικά δείκτες του Προγράμματος. Εκτός από τους δείκτες, εξαιρετικής σπουδαιότητας αναδείχτηκαν και τα 5 κριτήρια αναφοράς των εκπαιδευτικών συστημάτων της Ευρώπης, που συμφωνήθηκαν από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο το Μάιο του 2003. Ανάμεσά τους διακρίνεται η αναγκαιότητα της μείωσης κάτω από 10% του ποσοστού των ατόμων, που εγκαταλείπουν πρόωρα τη σχολική εκπαίδευση, αλλά και της μείωσης κατά 20% σε σύγκριση με το 2000, του ποσοστού των ατόμων ηλικίας 15 ετών που κινδυνεύουν από αναλφαβητισμό (Lawn & Grek, 2012).

Το «Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010» αναθεωρείται από το Συμβούλιο Παιδείας το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 2004, ύστερα από μια πρώτη μάλλον απογοητευτική εκτίμηση των αποτελεσμάτων του και επαναθέτει στόχους αλλά και δείκτες, οι οποίοι αποτυπώνονται στο Ανακοινωθέν της Επιτροπής την ίδια χρονιά. Βασικός προσανατολισμός της Ένωσης παραμένει ο στόχος της ανάπτυξης και της απασχόλησης. Ανάμεσα στις προτάσεις, που υποβλήθηκαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2005, χρονιά όπου έλαβε χώρα και η αναθεώρηση της Στρατηγικής της

---

¹⁷http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/c11086_el.htm

Λισσαβόνας¹⁸, διακρίνει κανείς για ακόμη μια φορά τη δια βίου μάθηση με μια ιδιαίτερη μνεία στα άτομα με χαμηλές δεξιότητες και τα μεγαλύτερα σε ηλικία, την καλύτερη και ευκολότερη πρόσβαση όλων στις δομές της εκπαίδευσης, τη μείωση του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν το σχολείο κτλ. (Lawn & Grek, 2012). Το πεδίο της εκπαίδευσης συσχετίζεται όλο και περισσότερο με εκείνο της απασχόλησης και η απασχόληση πρόσκειται όλο και εντονότερα στις οικονομικές προοπτικές της νέας Στρατηγικής. Τέλος, το 2009 η Επιτροπή και το Συμβούλιο δημοσιοποιούν μια κοινή Έκθεση για το Πρόγραμμα (Key Competences for a Changing World), στην οποία εκτός από μια αποτίμηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος, προσδιορίζουν 8 βασικές ικανότητες, που είναι απαραίτητες για την προσωπική ολοκλήρωση, την ιδιότητα του πολίτη, την απασχολησιμότητα καθώς και την κοινωνική ενσωμάτωση και ένταξη, τις οποίες και πρέπει να προωθεί η βασική εκπαίδευση και κατάρτιση για νέους και μεγαλύτερους σε ηλικία πολίτες της Ένωσης. Ειδική αναφορά γίνεται στον γραμματισμό και στους μειονεκτούντες, αλλά και στην ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ως άμεσοι στόχοι στη βάση μιας αποτίμησης των μέχρι τώρα επιτευχθέντων, με τη δια βίου μάθηση να πρυτανεύει στην μελλοντική στρατηγική δράσης, που υπαγορεύει η εν λόγω Έκθεση¹⁹.

Θεμελιώδης πηγή δράσης στην πολιτική της Ένωσης στη Λισσαβόνα, τόσο για τις εκπαιδευτικές της πρωτοβουλίες όσο και για την κοινωνική ενσωμάτωση, αποτελεί η ΑΜΣ,²⁰ η οποία και δημιούργησε μεγάλη αισιοδοξία για την εγκαθίδρυση της κοινωνικής Ευρώπης.

Από τη Λισσαβόνα και ύστερα η ΑΜΣ προτείνεται και εφαρμόζεται και στις πρωτοβουλίες της Κοινότητας για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στη Συνθήκη της Λισσαβόνας το Συμβούλιο, μη αποδεχόμενο τον αριθμό των ατόμων που διαβιούν τη δεδομένη στιγμή στην Ευρώπη κάτω από το όριο της φτώχειας και είναι κοινωνικά αποκλεισμένα²¹, «απαντά» με ιδιαίτερη μνεία και σε διακριτό κεφάλαιο με τίτλο την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η Κοινότητα, εδώ, καλείται να δημιουργήσει εκείνες τις οικονομικές συνθήκες και να προωθήσει την απόκτηση των δεξιοτήτων, την

¹⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/eu2020/growth_and_jobs/c1132_5_el.htm

¹⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117:0001:0007:EL:PDF>

²⁰ Βλ. Παραπάνω

²¹ http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#2

εκπαίδευση και την κατάρτιση αυτών των ατόμων, ώστε να καταστούν ικανοί για συμμετοχή στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση στην κοινωνία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το κείμενο των συμπερασμάτων του Συμβουλίου: η εργασία αποτελεί την καλύτερη δικλείδα ασφαλείας ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Πέρα από αυτήν την «ενεργητική» αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, ως στόχος τίθεται επίσης η καλύτερη «κατανόηση» του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού από τα κράτη-μέλη με τη βοήθεια δεικτών, που θα οριστούν από κοινού καθώς και με την σύνταξη εθνικών σχεδίων δράσης, στη βάση των οποίων τα κράτη θα ανταλλάσσουν απόψεις και θα διεξάγουν συζητήσεις, η πρώτη εκ των οποίων θα λάμβανε χώρα στη Νίκαια το Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς.²² Επίσης εκτός από την προώθηση πολιτικών εκπαίδευσης και κατάρτισης, στόχος αποτελεί και η προώθηση πολιτικών προστασίας της υγείας και στέγασης αλλά και μια ιδιαίτερη ενασχόληση της Ένωσης με συγκεκριμένες ομάδες ατόμων, που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό, όπως οι ηλικιωμένοι, τα παιδιά ή τα ΑΜΕΑ.²³

Σε αυτές τις κατευθυντήριες γραμμές πραγματοποιείται το Δεκέμβριο του ίδιου έτους η Σύνοδος της Νίκαιας. Εδώ το Συμβούλιο της Ευρώπης εγκρίνει την πρώτη Ευρωπαϊκή Κοινωνική ατζέντα (social Agenda) 2000-2005 για την προώθηση και τον εκσυγχρονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου και θέτει προτεραιότητες δράσεων στα κράτη μέλη στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, για τα επόμενα πέντε χρόνια²⁴. Στη βάση αυτής της κοινωνικής διακήρυξης βρίσκεται και η Στρατηγική του Συμβουλίου κατά του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, με τη σύστασή του στα κράτη μέλη να εκπονήσουν εθνικά σχέδια δράσης (National Action Plans) για τα προσεχή δύο έτη, τα οποία θα εκπονούνται από το 2001 εφεξής κάθε δύο χρόνια, συνοδευόμενα με δείκτες και τρόπους αξιολόγησης της προόδου, που κάθε κράτος θα επιτύχει²⁵. Στο αντίστοιχο κείμενο των συμπερασμάτων της προεδρίας του Συμβουλίου από την επόμενη Σύνοδο της Στοκχόλμης, το Μάρτιο του 2001, η πασιφανής οικονομική «προσήλωση» των ενεργειών της Ένωσης που διαφαίνεται, αφήνει λίγα περιθώρια περιγραφής της δράσης της προς την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, η οποία και δεν διαφέρει από την διακήρυξη της Νίκαιας²⁶. Και εδώ η προτεραιότητα

²² http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#2

²³ http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#2

²⁴ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00400-r1.%20ann.gr0.htm

²⁵ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/00400-r1.%20ann.gr0.htm

²⁶ http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/00100-r1.%20ann-r1.gr1.html

αφορά στα εθνικά σχέδια δράσης των κρατών (ΕΣΔΕν) με διετή διάρκεια αλλά και στα κοινά υπομνήματα για την κοινωνική ενσωμάτωση (Joint Inclusion Memorandum / JIM), για τα νέα κράτη, που ακόμη δεν έχουν την ιδιότητα του μέλους (Σκαμνάκης, 2011).

Ένα χρόνο μετά τη Νίκαια, το Δεκέμβρη του 2001 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφασίζει στο Λάακεν του Βελγίου, την κατάρτιση και υιοθέτηση κοινών δεικτών για τον κοινωνικό αποκλεισμό²⁷. Πρόκειται για τους επονομαζόμενους δείκτες του Λάακεν, 18 κοινούς δείκτες που θα τροφοδοτούν τα Εθνικά Σχέδια Δράσης των κρατών με ποσοτικά δεδομένα, καλύπτοντας τέσσερις βασικές κατηγορίες : το εισόδημα, την απασχόληση, την υγεία και την εκπαίδευση. Οι δείκτες του Λάακεν συνιστούν ένα σημαντικό βήμα στην προσπάθεια της Κοινότητας να δρομολογήσει τις περαιτέρω δράσεις της και να καθορίζει από τούδε και στο εξής το πρόγραμμά της, στη μάχη ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό και στην προσπάθεια της προώθησης της κοινωνικής συνοχής.

Στα πλαίσια αυτά για την επίτευξη μιας από κοινού ουσιαστικότερης ενημέρωσης, κατανόησης και καταγραφής του φαινόμενου του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και άμεσης δραστηριοποίησης για την καταπολέμησή του και την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και πάντα υπό το πρίσμα της ΑΜΣ, το 2002 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει μια «Κοινή Έκθεση για την Κοινωνική Ενσωμάτωση» (Joint Report on Social Inclusion). Το κείμενο αυτό τροφοδοτείται από τα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την περίοδο 2001-03 και ακολουθείται από μια δεύτερη αντίστοιχη Έκθεση δύο χρόνια αργότερα, το Μάρτιο του 2004, για την περίοδο 2003-05.²⁸ Και στις δύο Εκθέσεις ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη μέλη καλούνται να αντιμετωπίσουν την παθογένεια του κοινωνικού αποκλεισμού και κατ' επέκταση της φτώχειας και της περιθωριοποίησης αφορά καταρχήν στον τρόπο με τον οποίο θα καταστεί δυνατή η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή στην αγορά εργασίας για τα άτομα, που απειλούνται. Είναι η πρώτη μεγάλη πρόκληση από τις 8, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στα δύο κείμενα, την οποία τα κράτη θα πρέπει να αντιμετωπίσουν χαράσσοντας τις πολιτικές τους γραμμές. Ακολουθούν η σημασία της ύπαρξης επαρκών συστημάτων εισοδηματικής στήριξης καθώς και η εκπαιδευτική πρωτοβουλία

²⁷ Βλ. ενδεικτικά: <http://www.poverty.org.uk/summary/eu.htm>

²⁸ Βλ. ενδεικτικά : http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/situation_in_europe/c10616_el.htm

της δια βίου εκπαίδευσης, αλλά και πολιτικές που αφορούν στην στήριξη της οικογένειας, στην προστασία της υγείας και της στέγασης.

Στην ανανεωμένη Κοινωνική Ατζέντα της Ένωσης 2006-2010²⁹, που υιοθετείται το Φεβρουάριο του 2005 με την αναθεώρηση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, ο στόχος της κοινωνικής πολιτικής της Ένωσης για την επόμενη πενταετία είναι διττός. Αφορά σε μια Ευρώπη με περισσότερες ευκαιρίες για πλήρη απασχόληση και σε μια κοινωνία πιο συνεκτική, με ίσες ευκαιρίες για όλους. Το 2007 ανακηρύσσεται έτος ίσων ευκαιριών, το 2010 έτος κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ η ΑΜΣ κρίνεται ως η κινητήριος δύναμη, που ανταποκρίθηκε και εκ νέου θα ανταποκριθεί στον αγώνα των κρατών μελών ενάντια στα φαινόμενα αυτά. Η κοινωνική συνοχή θα επέλθει μέσω της δυνατότητας για ίσες ευκαιρίες σε όλους, αλλά και μέσω της στήριξης των ευάλωτων ομάδων για την αποφυγή του κύκλου της φτώχειας³⁰ μέσω των πρωτοβουλιών και δράσεων των κρατών μελών για ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα.

Οι στρατηγικές, με τις οποίες η Κοινότητα θα προάγει τους δύο άξονες προτεραιότητάς της αφορούν, όπως αναφέρει το κείμενο της Ανακοίνωσης της Επιτροπής³¹, πρώτον στην αύξηση της εμπιστοσύνης των πολιτών της Ε.Ε. και δεύτερον στα μέσα, με τα οποία η Ένωση θα προασπιστεί τους στόχους της και παραπέμπουν σε δύο ακόμη πρωτοβουλίες της στον άξονα της κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης καθώς και στην ευρεία συμμετοχή των πολιτών της σε δομές κατάρτισης και απασχόλησης. Πρόκειται για το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Νεολαία (Youth European Act)³² αλλά και την Ενιαία Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ)³³.

---

²⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_agenda/c10127_el.htm

³⁰ Ο κύκλος της φτώχειας ή η διαγενεακή φτώχεια είναι το φαινόμενο, όπου άτομα ή οικογένειες είναι εγκλωβισμένα στην κατάσταση της φτώχειας για τουλάχιστον τρεις γενεές, εξαιτίας της έλλειψης οικονομικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών δυνατοτήτων. Αυτό συμβάλει στη μεταβίβαση της φτώχειας από γενιά σε γενιά και στη συντήρηση συγκεκριμένων συνθηκών ζωής, που δύσκολα διαφοροποιούνται, εκτός αν υπάρξει εξωτερική παρέμβαση.
(http://en.wikipedia.org/wiki/Cycle_of_poverty)

³¹ http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=el&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=33

³² http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11081_en.htm

³³ Η ΕΣΑ διαμορφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και υιοθετήθηκε το 1997 στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Αιτίες θέσπισής της ήταν η επίμονη ανεργία, η ετεροαπασχόληση και οι ανισότητες στην αγορά εργασίας της Ε.Ε. ενώ προτεραιότητές της αποτελούσαν η βελτίωση της απασχολησιμότητας, η ενεργοποίηση ατόμων τρίτης ηλικίας, οι πολιτικές ισότητας των δύο φύλων, η στροφή στις ενεργητικές

Η συμφωνία των Ευρωπαίων για τη Νεολαία της Ένωσης, να ενεργοποιήσουν και να αξιοποιήσουν, δηλαδή, τους νέους σε ηλικία πολίτες της, λειτουργεί παράλληλα με τη δράση της, για τον πληθυσμό της σε μεγαλύτερη ηλικία και υπό την μεγάλη-οικονομική- απειλή του φαινομένου της δημογραφικής γήρανσης. Αποτελεί, ωστόσο, ένα νέο πεδίο ενασχόλησής της με κάθε ελπιδοφόρα προοπτική, και με καίρια σημεία, που πλαισιώνουν τις πολιτικές της για την κοινωνική ενσωμάτωση και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Και αυτό το κείμενο εξαιρεί τη σημασία της ενίσχυσης της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, που μαζί με τη συμφιλίωση εργασιακής και οικογενειακής ζωής θα συμβάλουν στον απώτερο σκοπό της Λισσαβόνας για ανάπτυξη και απασχόληση (growth and employment).

Ως προς την ΕΣΑ, είναι και αυτή μια ήπια μέθοδος πολιτικής, όπως και η ΑΜΣ, με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχειρεί να αντιμετωπίσει τις όποιες νέες προκλήσεις επιφέρουν οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές της παγκοσμιοποίησης, μέσω ενεργητικών πια και όχι παθητικών, πολιτικών απασχόλησης. Στις προτάσεις της ΕΣΑ ανήκουν μεταξύ άλλων και η δια βίου μάθηση, αλλά και η άρση των διακρίσεων και η προώθηση της ένταξης για ομάδες ατόμων που βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση σε σχέση με την αγορά εργασίας, λόγω ηλικίας ή σωματικής αναπηρίας κτλ. Στην ΕΣΑ διατυπώνεται και ο στόχος για μια ουσιαστικότερη μεταναστευτική πολιτική προς την ομαλή ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας.

Στα πλαίσια της ανανεωμένης ατζέντας της Λισσαβόνας και υπό την προτροπή της ενεργοποίησης που καθορίζει η ΕΣΑ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοινώνει το 2008 μια Έκθεση για την ενεργητική ένταξη στην αγορά εργασίας των ανθρώπων, που είναι περισσότερο απομακρυσμένοι από αυτή³⁴. Με την πρωτοβουλία αυτή, γνωστή και ως Στρατηγική Ενεργούς Ένταξης, η Επιτροπή απαντά στο ερώτημα της ένταξης των μειονεκτούντων του ευρωπαϊκού πληθυσμού, με τρεις βασικές συνιστώσες δράσης: α) μια επαρκή εισοδηματική στήριξη, β) μια αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς και γ) κοινωνικές υπηρεσίες πιο ποιοτικές και πιο προσβάσιμες. Οι τρεις πυλώνες πολιτικής πρότασης της Ένωσης λειτουργούν ως απορρέοντες της νέας Λισσαβόνας, δίχως να εγκαταλείπουν την εμμονή στην εργασία ως ουσιαστικό μοχλό ένταξης και ενσωμάτωσης. Ωστόσο η εξατομίκευση και βελτίωση των υπηρεσιών, που επίσης

πολιτικές απασχόλησης κτλ. Με τη αναθεώρηση της Συνθήκης της Λισσαβόνας τόνισε ουσιαστικά δύο επιτακτικούς σκοπούς της Ε.Ε. την αύξηση της απασχόλησης και την οικονομική μεγέθυνση με μόνιμο και αέναο σύνθημά της «περισσότερες και καλύτερες δουλειές».

³⁴ http://europa.eu/legislation_summaries/other/c10169_el.htm

προτείνεται, όπως και η οικονομική εισοδηματική παρέμβαση, υποκρύπτει τη διαπίστωση της Ευρώπης, πως η μονοδιάστατη αντιμετώπιση των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων μέσω της απασχόλησης κρίνεται αδύναμη μπροστά στο πολύπλοκο ζήτημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Σε μια συνοπτική παρουσίαση της δραστηριοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που περικλείει το εκπαιδευτικό και κοινωνικό φάσμα των πρωτοβουλιών της μετά τη Λισσαβόνα, ο στόχος και η επιδίωξη για κοινωνική συνοχή μεταφράζεται με την άρση των εμποδίων για την συμμετοχή των πολιτών της στην εκπαίδευση, την εργασία και συνεπώς την κοινωνία. Η καταπολέμηση της φτώχειας υπόκειται και ενυπάρχει στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία θα επιτευχθεί με τη σειρά της μέσω της ενίσχυσης της συμμετοχής των πολιτών στην εργασία. Η ενίσχυση και βελτίωση της συμμετοχής στην εργασία τέλος θα ευοδωθεί, σύμφωνα με τις Συνόδους και τα Ανακοινωθέντα της Ένωσης, μέσω του πολυτιμότερου συντελεστή για ατομική και κοινωνική αναβάθμιση, την εκπαίδευση. Μια αλυσίδα αρχών, ένας κύκλος δράσεων που περιλαμβάνει μια περιγραφή πολιτικής, ίσως μεγαλεπήβολης, με όραμα στην κοινωνική συνοχή, με την ουσιαστική καινοτομία της δια βίου μάθησης και με την εμμονή στην απασχόληση. Όλα αυτά στην περιδίνηση της νέας κοινωνίας της γνώσης, της ανάπτυξης αλλά πολύ περισσότερο της οικονομικής αρτιότητας.

1.3.2. Η νέα δεκαετία στον απόηχο της Λισσαβόνας και στη νέα, ζοφερή πραγματικότητα της κρίσης. Η Ευρώπη 2020.

Στη δύση της πρώτης δεκαετίας η νέα οικονομική πραγματικότητα, την οποία διαβιώνουν οι Ευρωπαίοι πολίτες κάθε άλλο παρά ανταποκρίνεται στην κοινωνία που οι ηγέτες τους οραματίζονταν στη Λισσαβόνα, 10 χρόνια πριν. Η οικονομική κρίση έχει εισβάλει στις ευρωπαϊκές κοινωνίες ήδη από το 2008 και διαμορφώνει νέες ανάγκες και επιτάσσει νέους χειρισμούς, αφού το ποσοστό των ατόμων που κινδυνεύουν από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό αγγίζει το 2010 το 23%.³⁵ Υπό την πίεση που ασκεί η νέα κοινωνικοοικονομική κατάσταση στην Ευρώπη, οι ηγέτες της Ένωσης υιοθετούν την ίδια χρονιά μια νέα Στρατηγική με χρονικό ορίζοντα την ερχόμενη

---

³⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-08022012-AP/EN/3-08022012-AP-EN.PDF

δεκαετία, τη Στρατηγική Ευρώπη 2020³⁶. Πρόκειται για μια δεκαετή συλλογική δράση με απώτερο σκοπό μια «έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς». Στην «χωρίς αποκλεισμούς» κοινωνική διάσταση των προτεραιοτήτων της Κοινότητας εντοπίζεται ξανά η πίστη στην απασχόληση αλλά και η μείωση της φτώχειας. Ανάμεσα στους πέντε πρωταρχικούς στόχους που διατυπώνει η Στρατηγική για το 2020, παρατηρούνται μεταξύ άλλων η αύξηση των ποσοστών απασχόλησης, η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού κατά 20 τουλάχιστον εκ. ανθρώπων και στο εκπαιδευτικό πεδίο η μείωση κάτω από 10% των ατόμων, που εγκαταλείπουν πρόωρα τη σχολική εκπαίδευση. Οι στόχοι διαγράφουν ένα πλαίσιο κοινοτικών και εθνικών δράσεων με την ΑΜΣ «αρμόδια» στην κοινωνική πολιτική παρέμβαση της Ένωσης και τα κράτη μέλη με την δικαιοδοσία να σχεδιάσουν αντίστοιχα «Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων» (Βενιέρης, 2013). Μετά την ανακήρυξη του 2010 ως ευρωπαϊκού έτους κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού η Ευρώπη 2020 υιοθετεί τη μία από τις δύο πρωτοβουλίες, την Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα κατά των ίδιων δεινών. Η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού επισημαίνει την ανάγκη εθνικής ενεργοποίησης αλλά και διεθνικής συνεργασίας των κρατών με την κοινωνία των πολιτών και φορέων της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, καλύτερη χρήση των κοινοτικών χρημάτων με στόχο την κοινωνική ένταξη και προτείνει το συντονισμό όλων των πεδίων πολιτικής μέσω της *κοινωνικής* ΑΜΣ, καθώς και την αξιοποίηση των γνώσεων και των πρακτικών που αναπτύχθηκαν ως το 2010. Είναι η *ευρεία ομπρέλα*, όπως χαρακτηρίζεται από την Κοινότητα, που περιλαμβάνει ένα εύρος πολιτικών ώστε να πλησιάσουν την επίτευξη του στόχου για μείωση των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό ως το 2020. Η δεύτερη πρωτοβουλία της Ένωσης προς τον στόχο της ανάπτυξης δίχως αποκλεισμούς είναι η Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας³⁷, μια πρωτοβουλία που είχε ξεκινήσει ήδη από το 2008 και θα συνεχιστεί στα πλαίσια της νέας Στρατηγικής. Σε αυτή την ατζέντα η σύσταση αφορά στη συνεργασία πολλών φορέων και οργάνων της Κοινότητας και όχι μόνο (π.χ. το Διεθνές Γραφείο Εργασίας), ώστε να παρασχεθούν καινοτόμες ευκαιρίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης στα πιο ευάλωτα άτομα και σε ομάδες πληθυσμού που αντιμετωπίζουν στερήσεις. Ειδική αναφορά

³⁶ http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm

³⁷ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=el&catId=958>

γίνεται στην εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση καθώς και στην ευελιξία με ασφάλεια (flexicurity)³⁸.

Στον αγώνα για την κοινωνική ενσωμάτωση και συνοχή η νέα Στρατηγική δεν αποκλίνει πολύ από τα προαποφασισθέντα στην προηγούμενη δεκαετία. Η απασχόληση και η δια βίου μάθηση συνεχίζουν να κρίνονται βασικός διάλογος κοινωνικών πολιτικών ένταξης, ενώ οι πολιτικές για την άρση των διακρίσεων και της ιδιαίτερης αντιμετώπισης των ομάδων και των ατόμων, που κινδυνεύουν με αποκλεισμό αποτυπώνονται στις πρωτοβουλίες για την εκπαίδευση, τη μετανάστευση και την πολιτική των θετικών διακρίσεων. Τα κράτη μέλη είναι εκείνα που θα αναλάβουν να φέρουν σε πέρας τους αλληλένδετους και αλληλοενισχυόμενους, όπως τους χαρακτηρίζει η Στρατηγική, στόχους υπό την «αιγίδα» του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού ταμείου και με το συντονισμό της ΑΜΣ.

1.4. Συμπεράσματα για την σχέση, συνάρθρωση και αλληλεπίδραση των δύο πεδίων πολιτικής.

Η ανάλυση της έννοιας πολιτικές και μάλιστα δημόσιες πολιτικές, όπως είναι η Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική, παραπέμπει στα πεδία και τους τομείς, όπου το κράτος παρεμβαίνει, με στόχο την επίλυση κοινών προβλημάτων και την παροχή δημόσιων αγαθών στους πολίτες. Η παρέμβαση αυτή συγκροτείται και πραγματοποιείται μέσα στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες και με βάση τις εκάστοτε κοινωνικές ανάγκες, που αναδύονται, αναγνωρίζονται και προβάλλονται στα πλαίσια κάθε κοινωνικού συστήματος, και συναρθρώνεται και διαπλάθεται με βάση τις ιστορικές, πολιτικές και οικονομικές συνιστώσες κάθε εποχής.

Στη σημερινή εποχή της Ύστερης Νεωτερικότητας και της επέλασης της παγκοσμιοποίησης, τα όρια άσκησης Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής έχουν μεταβληθεί και διαβρωθεί, τόσο σε επίπεδο αυτονομίας των ίδιων των πολιτικών όσο και στην αξιακή τους αφετηρία και υπόσταση. Η περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

---

³⁸ Μοντέλο εργασιακών σχέσεων, που εισήγαγε η Δανία και προσπάθησαν να μιμηθούν πολλές ευρωπαϊκές χώρες στη δεκαετία 2000-2010 έως και σήμερα. Λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της ΕΣΑ και αφορά στην ευελιξία και ασφάλεια των εργαζομένων, επιχειρήσεων και εργοδοτών με πολιτικές κατάρτισης και εκπαίδευσης, συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, εκσυγχρονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας και ενίσχυσης στην εύρεση εργασίας, ώστε να ανταποκριθεί το πεδίο της απασχόλησης στα νέα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα.

συνιστά ένα εξαιρετικό παράδειγμα μελέτης των ορίων αυτών, αφού αποτελεί μια πρώτη ουσιαστική προσπάθεια άσκησης υπερεθνικής Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, πολιτικής που ασκείται εκτός του στενού κύκλου των εθνικών πρωτοβουλιών, έχοντας ξεπεράσει, εν πρώτοις τα εθνικά της όρια. Από τη Στρατηγική της Λισαβόνας και ύστερα και κυρίως με την ανανέωση της δεύτερης Κοινωνικής Ατζέντας το 2005, η Ένωση δεν προτείνει απλώς, υπό την αρχή της επικουρικότητας, όπως έπραττε πριν, αλλά παρεμβαίνει. Μέσα από μια προσπάθεια εξευρωπαϊσμού, που αναζητά τα όρια της και που περιπλέκεται υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης, η Κοινότητα προσπαθεί μέσω της ΑΜΣ να επηρεάσει τα κοινωνικά και εκπαιδευτικά συστήματα των μελών της, επαναπροσδιορίζοντας ή και περιορίζοντας την εθνική κρατική πρωτοβουλία. Παρεμβαίνει πια με πολύ συγκεκριμένο στόχο και στη βάση του παγκόσμιου οικονομικού ανταγωνισμού. Ο στόχος αυτός θα μπορούσε να αναφέρεται σε μια επικείμενη, επίδοξη απασχολησιμότητα με μια πρώτη, ουσιαστική και πασιφανής συνέπεια τη συρρίκνωση της εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής της Ένωσης.

Η σχέση μεταξύ των δύο πεδίων πολιτικής εμπίπτει ίσως σε μια πρώτη υπόθεση, πως το ένα είναι αναπόσπαστο μέρος του άλλου. Η εκπαίδευση ως τομέας πολιτικής αποτελεί πυρηνικό πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής, σχέση, η οποία και διαφαίνεται και διαπιστώνεται ιστορικά και σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Σε μια άλλη θεώρηση οι δύο πολιτικές μπορούν να εκληφθούν ως διαφορετικά πεδία πολιτικής δραστηριοποίησης με αυτόνομα και διακριτά πλαίσια. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και πολιτικής, αυτός ακριβώς ο διαχωρισμός ίσως να μην είναι ιδιαίτερα εμφανής, κυρίως με τις αποφάσεις της Λισαβόνας και ύστερα. Από τη Λισαβόνα και ύστερα η βασική επιδίωξη της Ένωσης για τον εκσυγχρονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου συνιστά ουσιαστικά ένα σημείο κλειδί για τις δράσεις της, τόσο τις κοινωνικές όσο και τις εκπαιδευτικές. Σε αυτό ακριβώς το Ευρωπαϊκό Μοντέλο κοινωνίας, που οραματίστηκε αρχικά ο γάλλος πρόεδρος Φρανσουά Μιττεράν το 1981 και στη συνέχεια προώθησε ο Ζακ Ντελόρ, όταν ανέλαβε πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 1985 (Hantrais, 2007), η κοινωνική προστασία και συνοχή θα έπρεπε να πρυτανεύουν σε μια κοινωνία με υψηλά επίπεδα απασχολησιμότητας και με ευκαιρίες για όλους. Είναι το όραμα για μια Ευρώπη, στην οποία η οικονομική ανάπτυξη του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, που σταδιακά υιοθετείται στον οικονομικά προσηλωμένο σχεδιασμό της ευρωπαϊκής συμμαχίας, πρέπει να συνοδεύεται από μια

ασπίδα κοινωνικής προστασίας. Είναι η προσπάθεια για μια κοινωνία, στην οποία οι αντίπαλες αξίες του οικονομικού ανταγωνισμού και της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης και κυρίως της ομαλής συνύπαρξής τους, θα αποτελούν ευθύνη των κοινωνικών εταίρων.

Στα πλαίσια αυτού του προσανατολισμού η γνώση και η εκπαίδευση έρχονται να καθιερωθούν τόσο ως στόχος όσο και ως μέσο για την κοινωνική ευρωπαϊκή συνοχή. Η παροχή γνώσης γίνεται πια αντιληπτή ως εργαλείο και από αυτοσκοπός μετατρέπεται στο μέσο, που θα επιφέρει την ανταγωνιστικότητα και κατ' επέκταση την απασχολησιμότητα. Η δια βίου μάθηση αποτελεί το πέρασμα από την παραδοσιακή εκπαίδευση σε μια *κοινωνικοεπαγγελματικής υφής* εκπαίδευση, σε μια εκπαίδευση η οποία προσδοκά να μετατρέψει όλους τους πολίτες της Ένωσης σε ενεργά μέλη της. Είναι η διαβατήρια τελετουργία από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση στην ευρωπαϊκή κοινωνία. Είναι ίσως η βασικότερη συνιστώσα της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής, η οποία έχει στόχους Κοινωνικής Πολιτικής, την ενσωμάτωση και ένταξη δηλαδή στην κοινωνία, ήτοι με όρους Κοινότητας την ένταξη στην αγορά εργασίας, για την προστασία και την απομάκρυνση από το κοινωνικό περιθώριο. Την θεμελίωση, επιπλέον, της ιδιότητας του πολίτη, όπως την σκιαγράφησε ο βρετανός κοινωνιολόγος T.H. Marshall για τις εθνικές βιομηχανικές κοινωνίες της δεκαετίας του '50 (Manning, 1999). Μόνο που ο Marshall έκρινε ασύμβατη την πλήρη ιδιότητα του πολίτη με την οικονομία της αγοράς.

Είναι αυτό ακριβώς το σημείο, όπου Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική της Ένωσης συναρθρώνονται και συμπορεύονται, ώστε να διασφαλίσουν το Κοινωνικό Δικαίωμα της εκπαίδευσης, το οποίο όμως αποτελεί προϋπόθεση πια για την διασφάλιση του Κοινωνικού Δικαιώματος της κοινωνικής συμμετοχής. Και όλα αυτά με κινητήριο μοχλό την εργασία. Το πεδίο της εκπαίδευσης συσχετίζεται όλο και περισσότερο με εκείνο της απασχόλησης. Στα πλαίσια της Κοινωνικής Πολιτικής κάθε Κοινωνικό Δικαίωμα ανατροφοδοτείται, ενδυναμώνεται ή αδυνατίζει. Στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης όμως, είναι σα να μεταλλάσσεται και να μετατρέπεται σε μια ευκαιρία. Μια ευκαιρία που θα εξασφαλίσει την επαγγελματική ενεργοποίηση ή την απασχολησιμότητα, τη «μετατροπή» του ευρωπαίου πολίτη σε «ενεργό» ευρωπαίο πολίτη, την κοινωνική του συμμετοχή, την ένταξη και τον περιορισμό του κινδύνου του

κοινωνικού του αποκλεισμού. Μια ευκαιρία που πρέπει όλοι να είναι σε ετοιμότητα να αδράξουν, γιατί διαφορετικά θα στερηθούν στην ουσία την ιδιότητα του πολίτη.

Αυτή η Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική των *ευκαιριών* συνιστούν σε επίπεδο Ένωσης μια νέα Πολιτική, με όρους νεοπατερναλισμού που αποτελεί κεντρική σηματοδότηση του Τρίτου Δρόμου³⁹ και σύμφωνα με την οποία η δικαιοδοσία και διασφάλιση των Κοινωνικών Δικαιωμάτων εξαρτάται από την προθυμία του ατόμου για αναζήτηση εργασίας ή επαγγελματικής κατάρτισης (Βενιέρης, 2009).

Αυτή η *ευκαιρία* προσυπογράφεται ευρωπαϊκά με την ανακήρυξη του ευρωπαϊκού έτους Ίσων Ευκαιριών το 2007. Αυτή την *ευκαιρία* εξασφαλίζουν πια φορείς εκτός της κρατικής πολιτικής, όπως η ιδιωτική σφαίρα, το Διεθνές Γραφείο Εργασίας⁴⁰ κτλ. κυρίως στα πλαίσια της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», διευρύνοντας και μετατοπίζοντας έτσι το κέντρο βάρους σε διαφορετικούς φορείς. Αυτή η *ευκαιρία*, επίσης, επαναπροσδιορίζει όχι μόνο το όραμα για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο αλλά και τις αξίες της κοινωνικής συμμετοχής και της ισότητας.

---

³⁹ Ο Τρίτος Δρόμος είναι ένα πολιτικό ρεύμα, που υιοθετήθηκε αρχικά στις ΗΠΑ και στη συνέχεια στη Μ. Βρετανία, έχοντας ως βασική ταμπέλα πολιτικής την άποψη «όχι δικαιώματα χωρίς υποχρεώσεις». (Βενιέρης, 2009)

⁴⁰ Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (International Labour Organization-ILO) ιδρύθηκε το 1919 υπαγορεύοντας την ανάγκη για μια κοινή διεθνή συνεργασία με σκοπό την προστασία της εργασίας και την προσπάθεια για μια κοινή διεθνή κοινωνική πολιτική, ώστε να αποκατασταθεί η παγκόσμια ειρήνη και να επιτευχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη. Βλ. και <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>

Κεφάλαιο 2^ο

Η νέα κατηγορία κοινωνικής «παθογένειας»: Νέοι, απόντες από την εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση (NEET). Η έννοια, η θέση και η αντιμετώπιση των νέων αυτών σε παγκόσμιο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην Ύστερη Νεωτερικότητα ή μετανεωτερικότητα, στην εποχή δηλαδή που διανύουν οι σημερινές κοινωνίες, οι αλλαγές εκτείνονται σε όλο το φάσμα του βίου τους, τόσο μέσα από την πλουραλιστική επένδυση της ζωής με γνώμονα την παγκοσμιοποίηση όσο και με τις όποιες κοινωνικές, οικονομικές και δομικές τελικά, συνέπειες έχει αυτή επιφέρει. Ο εκσυγχρονισμός συνοδεύεται αντιφατικά με μια πλήρη σύγχυση και ελλιπή κατανόηση των κοινωνικών εξελίξεων, η οικονομική απελευθέρωση με οικονομικές αναντιστοιχίες και ανισότητες και η εθνική υπόσταση με μια υπερεθνική καθοδήγηση. Μέσα σε αυτό το πολύπλοκο σύμπλεγμα δομών, αρχών και αξιών η ανάγκη για κοινωνικό διάλογο φαντάζει πιο επιτακτική από ποτέ, με την επικέντρωση σε ένα πλέγμα σύνθετων και αλληλένδετων προβλημάτων, που απαιτούν ουσιαστικές και επείγουσες λύσεις. Σε αυτή την εποχή, η αναζήτηση της ταυτότητας προβάλλει έντονη και ιδιαίτερα σε μια ομάδα ατόμων, που καλούνται περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη να υποστούν τα νέα δεδομένα, να διαμορφωθούν και να επιβιώσουν μέσα σε αυτά, τους νέους. Είναι εκείνοι, που βιώνουν την ανασφάλεια της καθημερινότητας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, που πλήττονται πρώτοι από τις όποιες οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις και που ενώ «καλούνται» να αποφύγουν τον κίνδυνο της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, έρχονται αντιμέτωποι με αυτόν πρώτοι, από όλες τις υπόλοιπες ομάδες του πληθυσμού. Είναι εκείνοι, τους οποίους τόσο η Ε.Ε. όσο και άλλοι υπερεθνικοί οργανισμοί, όπως το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ILO) ή ο ΟΟΣΑ⁴¹ ενέταξαν σε πολλές ατζέντες διαβουλεύσεων και συζητήσεων, ερευνών και πρωτοβουλιών.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αφενός μια προσπάθεια προσέγγισης ενός πρόσφατου όρου, που κατασκευάστηκε για να καλύψει μια ιδιαίτερη ομάδα νέων ατόμων και που

---

⁴¹ Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Organization for Economic Co-operation and Development- OECD) είναι ένας διεθνής οργανισμός, τον οποίο συγκροτούν κυρίως ανεπτυγμένα κράτη παγκοσμίως και έχει ως στόχο την προώθηση πολιτικών για την οικονομική και κοινωνική ευημερία όλων των ανθρώπων, στη βάση των αρχών της δημοκρατίας και της ελεύθερης οικονομίας. Βλ. και <http://www.oecd.org>

εμφανίστηκε στην πολιτική και επιστημονική βιβλιογραφία με το ακρωνύμιο Neet, από τις αγγλικές λέξεις Not in Employment, Education or Training. Αφετέρου εξετάζονται οι «σχέσεις» με όρους πολιτικών δράσεων και πρωτοβουλιών, στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες θέτουν ως στόχο την αντιμετώπιση των κοινωνικών «παθογενειών» και αναγκών, που συνοδεύουν την ιδιαίτερα ευάλωτη αυτή κατηγορία ατόμων.

2.1. Neet: εννοιολογικοί προδιορισμοί και «ταυτότητα» των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης στον παγκόσμιο χώρο.

2.1.1. Η προέλευση του όρου

Ο όρος Neet (Young People not in Education, Employment or Training) εισήχθη πρώτη φορά σε βιβλιογραφικό και πολιτικό επίπεδο στα τέλη της δεκαετίας του 1990 στο Ηνωμένο Βασίλειο, σε μια προσπάθεια να «φωτογραφήσει» τους νέους ηλικίας 16-18 ετών, που δεν μετείχαν σε καμία μορφή εκπαίδευσης ή απασχόλησης. Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας που εισήγαγε η πολιτική της Μάργκαρετ Θάτσερ τη δεκαετία του '80 εμπεριείχαν προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης για τους άνεργους νέους, τα οποία όμως δεν ανταποκρίνονταν στις επαγγελματικές ανάγκες της εποχής ούτε και στις απαιτήσεις των νέων. Κατά συνέπεια η παρακολούθησή των προγραμμάτων αυτών τύγχανε ελάχιστης συμμετοχής από εκείνους. Ως «απάντηση» σε αυτή τη μη συμμετοχή, τους αφαιρείτο το δικαίωμα της οικονομικής στήριξης από το κράτος, με ουσιαστικό αποτέλεσμα οι νέοι αυτοί να εισέρχονται σε μια κατάσταση ανεργίας και αποκλεισμού, χωρίς καν να είναι καταγεγραμμένοι ως άνεργοι. Ήταν απόντες τόσο από την εργασία, όσο και από οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης. Το 1999 εκδόθηκε ως αντίδραση, η έκθεση της βρετανικής κυβέρνησης για τον κοινωνικό αποκλεισμό Bridging the Gap (Social Exclusion Unit, 1999)⁴², η οποία στόχευε στην ανάδειξη και καταγραφή εκείνων των ατόμων, που κινδύνευαν από τη μη συμμετοχή τους στο σχολικό σύστημα και στην αγορά εργασίας, τους αναφερόμενους ως Neet, καθώς και στο οικονομικό και κοινωνικό κόστος, που απορρέει από αυτή την «παθογένεια». Από τούδε και στο εξής το ακρωνύμιο υιοθετήθηκε σε διεθνές επίπεδο.

---

⁴² Bridging the Gap: New Opportunities for 16-18 years old Not in Education, Employment or Training. Report by the Social Exclusion Unit. London, 1999 (2) βλ. επίσης: <http://dera.ioe.ac.uk/15119/2/bridging-the-gap.pdf>

Το 2004 ο όρος Neet υιοθετείται από την Ιαπωνία, ενώ αρχίζει να αποκτά αναγνώριση σε παγκόσμιο επίπεδο και να καθιερώνεται σε πολλές άλλες χώρες, όπως η Κορέα, η Ν. Ζηλανδία, η Ταϊβάν και το Χονγκ Κονγκ. Την περασμένη δεκαετία υιοθετείται από τον ΟΟΣΑ, το Διεθνές Γραφείο Εργασίας⁴³ και τελευταία, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Απρίλιο του 2010⁴⁴. Σύμφωνα με την έκθεση του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για τη βελτίωση των συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας (Eurofound)⁴⁵ του 2012 : «*NEETS-Young people not in Employment, education or training: characteristics, costs and policy responses in Europe*»⁴⁶ ο όρος αφορά, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, στους νέους ηλικίας 15-24 ετών, που δε μετέχουν σε καμία δομή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης (Eurofound, 2012: 18). Το γεγονός πως ο όρος επιδέχεται διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών⁴⁷, δεν επιτρέπει μια καθολική και απόλυτη οριστικοποίησή του και αναδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω διερεύνησής και προσέγγισής του από χώρα σε χώρα της Ε.Ε. και όχι μόνο.

2.1.2. Η σημασία του όρου. Ένας νέος δείκτης.

Παρά τις όποιες εναλλακτικές και διαφοροποιήσεις, ο όρος καθιερώθηκε ως ένας νέος δείκτης και αναγνωρίστηκε τόσο σε επίπεδο Ευρώπης όσο και παγκόσμιο, αντικαθιστώντας ή εμπλουτίζοντας, σύμφωνα με τους ερευνητές τον δείκτη της νεανικής ανεργίας⁴⁸. Σύμφωνα με την έκθεση του Eurofound, το 2012, ο νέος δείκτης ήρθε για να αποτυπώσει τον αριθμό των νέων ατόμων, που ούτε εργάζονται, ούτε εκπαιδεύονται και υπόκεινται έτσι σε μια μεγαλύτερη πιθανότητα για αποκλεισμό, τόσο από την αγορά εργασίας όσο και από την κοινωνία (Eurofound, 2012:19). Αναδεικνύει επίσης την αναγκαιότητα της μετάβασης από τους παραδοσιακούς δείκτες ανεργίας ή

---

⁴³ http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/youth/2012/WCMS_180871/lang--en/index.htm

⁴⁴ Βλ. European Commission: Youth neither in employment nor education and training (Neet). Presentation of data for the 27 Member states. (1) online at:

<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?type=5&policyArea=81&subCategory=115&country=0&year=0&advSearchKey=emcoopinioncontributions&mode=advancedSubmit&langId=en>

⁴⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/employment_rights_and_work_organisation/c11111_el.htm

⁴⁶ Online at: http://eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf

⁴⁷ Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικότερα βασικές περιπτώσεις χωρών.

⁴⁸ Σύμφωνα με το ILO ο δείκτης της νεανικής ανεργίας είναι ένας σημαντικός δείκτης της οικονομίας και της κατάστασης της αγοράς εργασίας των προηγμένων οικονομικά κρατών, περιγράφοντας ουσιαστικά την αδυναμία των οικονομικών τους να ενσωματώσουν στην αγορά εργασίας τους νέους ανθρώπους. Παρακάτω παρουσιάζεται αναλυτικά. Βλ. επίσης :

<http://www.ilo.org/public/english/employment/yen/whatwedo/projects/indicators/2.htm>

απασχόλησης των νέων, σε μια προσπάθεια πληρέστερης σκιαγράφησης των ευπαθειών και επικινδυνότητων, που πλήττουν ή μπορεί να πλήξουν αυτή την ομάδα του πληθυσμού.

Ο παραδοσιακός δείκτης της ανεργίας των νέων αντιπροσωπεύει, σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, το ποσοστό των νέων ηλικίας 15-24 ετών, οι οποίοι τη δεδομένη περίοδο αναφοράς (συνήθως πρόκειται για τον τελευταίο μήνα) δεν έχουν εργαστεί, είναι όμως διαθέσιμοι να αρχίσουν να εργάζονται και αναζητούν μια εργασία⁴⁹. Πρόκειται ουσιαστικά για το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των νέων, που δεν μπορεί να βρει εργασία. Σύμφωνα με το Eurofound ο δείκτης αυτός δεν συνυπολογίζει δηλαδή, στο ποσοστό νεανικής ανεργίας, όσους έχουν φύγει από την αγορά εργασίας λόγω σπουδών ή επειδή έπαψαν να αναζητούν εργασία, πιστεύοντας πως δεν υπάρχει για αυτούς εργασία (Eurofound, 2012:22). Ο νέος όρος και δείκτης επιχειρεί ουσιαστικά να «καταμετρήσει» τους νέους, που είναι «απόντες», που ζουν δηλαδή χωρίς να δραστηριοποιούνται σε κανένα τομέα εργασίας ή εκπαίδευσης, που υπάρχουν όμως στις κοινωνίες, δίχως ίσως να έχουν ποτέ καταμετρηθεί ή συνυπολογιστεί στα πλαίσιά τους με τους συμβατικούς τρόπους και αποτυπώνει το ποσοστό συγκριτικά με όλο τον πληθυσμό των νέων οικονομικά ενεργού και μη.

Σε μια βαθύτερη ερμηνεία και πίσω από τις λέξεις του, ο όρος Neet υπαινίσσεται ουσιαστικά διαφορετικές διαστάσεις του ίδιου κοινωνικού προβλήματος: την απεμπλοκή από την αγορά εργασίας, την απειλή που σκιάζει την ενσωμάτωση στην κοινωνία, τον κίνδυνο της στέρησης και της οικονομικής περιθωριοποίησης, τον αδύναμο ή ανύπαρκτο οικογενειακό ιστό, την ενοχοποίηση, την αδυναμία των κοινωνικών προστατευτικών δικτύων, την άρνηση και το στίγμα. Υπαινίσσεται, επίσης, σε κάθε περίπτωση, την αποδυνάμωση αν όχι αποτυχία ή ανυπαρξία της πρότερης κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής των προηγμένων κρατών, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πίσω ακριβώς από αυτούς τους υπαινιγμούς προβάλλεται και η ουσιαστική του συνεισφορά, η οποία συνίσταται στην αναγνώριση της επιτακτικής αναγκαιότητας για την έναρξη ενός νέου κοινωνικού διαλόγου, με βασικό προσανατολισμό όλη αυτή την προβληματική, που αναδεικνύει η έννοια και η ανθρώπινη υπόσταση των νέων Neet.

---

⁴⁹ Βλ.: <http://www.ilo.org/public/english/employment/yen/whatwedo/projects/indicators/2.htm>

2.1.3 Οι νέοι Neet στο διεθνές περιβάλλον

Στην Ιαπωνία..

Η Ιαπωνία ήταν μια από τις πρώτες χώρες, την οποία απασχόλησε το φαινόμενο των νέων ατόμων, που απέχουν από οποιαδήποτε μορφή απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Ο όρος Neet στην Ιαπωνία *φωτογραφίζει* άτομα ηλικίας 15-34 ετών, που είναι άγαμοι, και που δεν εργάζονται, είτε επειδή αποθαρρύνονται να το κάνουν και επιλέγουν έτσι την επαγγελματική αδράνεια (*discouraged*), είτε επειδή δεν αναζητούν μια εργασία, αν και επιθυμούν να εργαστούν (*non-seekers*). Σύμφωνα με την έκθεση του Ινστιτούτου Κοινωνικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου του Τόκυο το Σεπτέμβριο του 2005, ο όρος δεν αφορά στους νέους, οι οποίοι ανήκουν στους άνεργους και ψάχνουν ωστόσο μια εργασία (*job-seekers*) (Yuni, 2005)⁵⁰, ενώ ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο μορφωτικό επίπεδο καθώς και στο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων αυτών. Συγκεκριμένα όσοι προέρχονται από φτωχότερες οικογένειες ή είναι λιγότερο μορφωμένοι, διατρέχουν τον κίνδυνο να περιέλθουν στην κατάσταση ενός Neet, χωρίς ωστόσο αυτό να αποκλείει άτομα από πιο εύπορες οικογένειες. Οι Ιάπωνες Neet έχουν επίσης διακριθεί σε τέσσερις κατηγορίες : όσους ζουν σε αντι-κοινωνικά πλαίσια, αναζητούν, ωστόσο, την ευχαρίστησή τους (*yankee-type*), τους περισσότερο *αντικοινωνικούς*, που απομονωμένοι στο σπίτι δεν ενδιαφέρονται για κοινωνικές σχέσεις (*hikikomori-type*), όσους καταρρέουν ψυχικά ύστερα από την αποτυχία στην προσπάθειά τους να βρουν μια εργασία (*tachisukumi-type*), και τέλος όσους ενώ βρίσκουν μια εργασία, γρήγορα όμως παραιτούνται, χάνοντας έτσι την αυτοπεποίθησή τους και βιώνοντας την απόγνωση (*tsumazuki-type*) (Rahman et al, 2005).

Στην Αυστραλία..

Στην Αυστραλία η πρώτη αναφορά στους νέους, απόντες από κάθε δομή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης έλαβε χώρα στην Εθνική Έκθεση για τους Νέους, που δημοσιεύθηκε το 2012 από το Ίδρυμα για τους Νεαρούς Αυστραλούς (The Foundation for Young Australians) σε συνεργασία με το τμήμα της Έρευνας για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα του Πανεπιστημίου της Μελβούρνης (CRES), της Στατιστικής Υπηρεσίας της Αυστραλίας (ABS) και του Εθνικού Κέντρου για την Επαγγελματική Εκπαιδευτική Έρευνα (NCVER) και αφορά σε έρευνα που διεξήχθη το 2010 στην Αυστραλία για

⁵⁰ Βλ. επίσης <http://newslet.iss.u-tokyo.ac.jp/ssj32/ssj32.pdf#page=10>

τους νέους. Η έκθεση παρουσιάζει το φαινόμενο των Neet σαν έναν καινούριο δείκτη, που καθιερώθηκε από τους Ευρωπαίους ως μια εναλλακτική στο δείκτη της νεανικής ανεργίας και ως ένα δείκτη «κλειδί» τόσο για την εκπαίδευση όσο και για την απασχόληση. Αν και υπάρχουν πολλά κοινά σημεία με την περιγραφή του όρου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ηλικιακή ομάδα των Neets στην Ωκεανία δεν είναι τόσο ευρεία (15-24) αλλά αφορά σε άτομα 22 ετών, όπως προκύπτει από την έρευνα. Είναι στην πλειοψηφία τους γυναίκες, με χαμηλότερη μορφωτική κατάσταση και «προβληματικό» οικογενειακό υπόβαθρο, είναι επίσης άτομα με προβλήματα υγείας ή αναπηρία. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη δυνατότητα της επιλογής του να απέχει κανείς από την απασχόληση ή όχι. Η έρευνα αναφέρεται στα νεαρά άτομα που δεν εργάζονται, είτε επειδή δεν το επιθυμούν είτε επειδή δεν τους το επιτρέπουν οι συνθήκες (λόγω π.χ. οικογενειακών υποχρεώσεων)⁵¹. Σημαντική αναφορά γίνεται επίσης, στη σχέση των παιδιών και των εφήβων με τη σχολική εκπαίδευση, αφού όσοι εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο διατρέχουν τον κίνδυνο να ανήκουν στα 22 τους χρόνια, στην κατηγορία των Neet. Μια ιδιαίτερη πρόταση των Αυστραλών εκλαμβάνει την παρακολούθηση της σχέσης αυτής ως έναν προγνωστικό δείκτη για τον αριθμό και την κατάσταση των μελλοντικών Neet.

Στον Καναδά..

Ο Καναδάς είναι μία από τις χώρες με πολύ χαμηλά ποσοστά στην ανεργία των νέων και στην ομάδα των Neet. Σύμφωνα με έκθεση, που δημοσίευσε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της χώρας το καλοκαίρι του 2012, η κατηγορία των Neet στον Καναδά αφορά σε άτομα ηλικίας 15-29 ετών, που συνθέτουν μια ιδιαίτερος ετερογενή ομάδα, χωρίς μεγάλες αποκλίνοσες μεταξύ ανδρών και γυναικών κυρίως με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Σε μια ανάλυση με όρους συμμετοχής στην αγορά εργασίας, η Στατιστική Υπηρεσία χρησιμοποιεί και αναλύει παράλληλα με τον όρο Neet και τον όρο NILF(Not in the Labour Force) είτε ως υποκατηγορία ή ως παράλληλο δείκτη με τον δείκτη Neet. Και ενώ οι Neet είναι άτομα που δεν εργάζονται και δεν εκπαιδεύονται οι Nilfs είναι άτομα που δε μετέχουν στην αγορά εργασίας, δεν είναι δηλαδή ούτε άνεργοι ούτε εργαζόμενοι. Ουσιαστικά γίνεται λόγος για τους φοιτητές, τους οποίους η έκθεση εξαιρεί από τις δύο παραπάνω κατηγορίες. Στην ομάδα των νέων Neet-Nilf

---

⁵¹ The Foundation of Young Australians(2012) *How Young People faring 2012. The national report of the learning and earning of young Australians*. Melbourne. (63-74) online at: <http://www.fya.org.au/app/theme/default/design/assets/FYA-HYPAF-13.pdf>

γίνεται επίσης και ο διαχωρισμός των νέων που δεν εργάζονται επειδή το επιθυμούν και εκείνων που δεν εργάζονται επειδή δεν μπορούν να βρουν μια απασχόληση, αν και την αναζητούν. Ως προς τις πιθανότητες κοινωνικής περιθωριοποίησης, που εγκυμονεί η κατάσταση ενός νέου Neet ή Nilf, η αναφορά που γίνεται στη συγκεκριμένη έκθεση είναι ελάχιστη και υποδηλωμένη ως μια πιθανότητα για όσους έχουν παραιτηθεί από την προσπάθεια να μετέχουν στην αγορά εργασίας.

Neet ή Ni-ni στο Μεξικό και τη Λατινική Αμερική..

Στη Λατινική Αμερική το κοινωνικό πρόβλημα των Neet ανταποκρίνεται σε ένα δραματικά μεγάλο ποσοστό νέων ανθρώπων. Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ILO) περίπου 21 εκατομμύρια νέοι είναι απόντες από την απασχόληση, την εκπαίδευση και την κατάρτιση⁵². Οι νέοι αυτοί αναφέρονται στις ισπανόφωνες χώρες με τον όρο Ni-nis από τις ισπανικές λέξεις *ni trabaja, ni estudia*, που σημαίνουν «ούτε στην εργασία ούτε στην εκπαίδευση» και αφορούν σε άτομα ηλικίας 15-29 ετών. Στην πλειοψηφία τους είναι κορίτσια και γυναίκες, που έχουν αναλάβει οικογενειακά καθήκοντα είτε ως μητέρες είτε ως υπεύθυνες του νοικοκυριού, ενώ στην ίδια ομάδα συγκαταλέγονται οι νέοι, που δεν εργάζονται λόγω φυσικών ή ψυχολογικών προβλημάτων καθώς και όσοι ενώ έχουν καλύτερο μορφωτικό επίπεδο δεν μπορούν να βρουν αντίστοιχη απασχόληση και παύουν απογοητευμένοι να αναζητούν εργασία .

Εκπληκτικό είναι το στοιχείο, πως τα υψηλότερα ποσοστά των νέων Ni-nis εμφανίζονται στις χώρες με μεγαλύτερα κατά κεφαλήν εισοδήματα, όπως η Βραζιλία, η Αργεντινή, η Ουρουγουάη και ο Παναμάς, ενώ στις φτωχότερες χώρες όπως η Ανδόρα και η Δομινικανή Δημοκρατία το ποσοστά είναι πιο χαμηλά⁵³. Στην Ουρουγουάη, σύμφωνα με σχετική έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας, το 40% των νέων αυτών δεν αναζητούν εργασία, ενώ η πλειοψηφία (80%) ανήκουν στο 40% των φτωχότερων κατοίκων της χώρας⁵⁴. Στο Ελ Σαλβαντόρ οι Ni-nis είναι νέοι ηλικίας 15-25 ετών με την αναλογία των ποσοστών 60 για τις γυναίκες και 40 για τους άνδρες και υπολογίζεται πως αφορούν περίπου 241.000 νέους⁵⁵.

---

⁵² Βλ. http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_235661/lang-en/index.htm

⁵³ <http://www.worldcrunch.com/culture-society/counting-latin-america-039-s-039-nini-039-youth-no-studies-no-work-no-hope-/teenagers-unemployment-high-school-youths-/c3s10640/#.U0FnD6KVRxx>

⁵⁴ <http://www.ibtimes.com/meet-ninis-latin-american-youth-dont-work-nor-study-they-just-do-nothing-1450886>

⁵⁵ <http://latino.foxnews.com/latino/lifestyle/2012/11/24/ninis-generation-that-neither-works-nor-studies-in-el-salvador/>

Το Μεξικό είναι μία από τις χώρες όπου το πρόβλημα των Ni-Nis αφορά στο ένα πέμπτο περίπου του πληθυσμού των νέων. Περίπου 7 με 8 εκατομμύρια νέοι δεν εργάζονται ή εκπαιδεύονται, με το μεγαλύτερο ποσοστό να αφορά στις γυναίκες, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ⁵⁶. Ο όρος υιοθετήθηκε στη χώρα το 2010 ως κίνδυνος, που υποθάλλει όχι μόνο τον κοινωνικό αποκλεισμό των νέων αλλά και την αύξηση της εγκληματικότητας, αφού πολλοί από αυτούς στρέφονται σε παράνομες μορφές εργασίας, όπως η διακίνηση ναρκωτικών κ.α.⁵⁷

2.2. Οι Neet στον ευρωπαϊκό χώρο. «Σχέσεις», δράσεις και πρωτοβουλίες.

2.2.1. Η «θέση» της νέας κοινωνικής ομάδας των Neet στον ευρωπαϊκό χώρο.

Οι νέοι, «απόντες» (Παπαδάκης, 2013) από κάθε μορφή απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης συνιστούν και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μια ιδιαίτερη δυναμική προβληματισμού, κυρίως δεσπόζουσα τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης. Η έκθεση του Eurofound⁵⁸ που δημοσιεύεται το 2012, αναφέρει πως οι Neet στην Ευρώπη συγκροτούν μια εξαιρετικά ετερογενή ομάδα νέων ατόμων, ηλικίας 15 έως 24 ετών⁵⁹, με ποικίλα χαρακτηριστικά και διαφορετικές εμπειρίες και ανάγκες. Συγκεκριμένα η έκθεση κάνει λόγο για πέντε υποκατηγορίες νέων Neet : α) εκείνους που είναι συμβατικά άνεργοι (μακροχρόνιοι ή μη) –που είναι το μεγαλύτερο ποσοστό-, β) εκείνους που δεν μπορούν να μετέχουν στην αγορά εργασίας λόγω ιδιαίτερων συνθηκών, όπως άτομα με αναπηρία, ασθένεια ή με χρέη οικογενειακής φροντίδας, γ) τους «μη ενταγμένους», όσους δηλαδή δεν εργάζονται είτε επειδή δεν τους δόθηκαν τα κατάλληλα κίνητρα είτε επειδή επιδιώκουν να ζουν σε επικίνδυνα ή αντι-κοινωνικά πλαίσια, δ) τους «τυχοδιώκτες», όσους δηλαδή αναζητούν απασχόληση ή και κατάρτιση, που να ανταποκρίνεται στο σύμφωνα με τους ίδιους επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων που έχουν, και τέλος ε) εκείνους που είναι οι «εθελοντές» Neet, όσοι δηλαδή δραστηριοποιούνται δομικά σε άλλους τομείς όπως η μουσική, η τέχνη κτλ. και

⁵⁶ Βλ. Education at a Glance. OECD Indicators. 2012 online at:

<http://www.oecd.org/mexico/EAG2012%20-%20Country%20note%20-%20Mexico.pdf>

⁵⁷ Βλ. επίσης <http://www.cipamericas.org/archives/3050>

⁵⁸ Βλ. παραπάνω

⁵⁹ Να σημειωθεί ότι το Eurofound επεκτείνει την ηλικιακή ομάδα των Neet, την οποία η Eurostat οριοθετεί από 15 έως 24 ετών και εξετάζει και την ομάδα των νέων ηλικίας 25-29 ετών στη δεδομένη έρευνα (σύμφωνα με τον ευρύτερο ηλικιακό ορισμό του OECD Neet 15-29 ετών). Στην παρούσα εργασία κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν στοιχεία και για τις δύο ομάδες ξεχωριστά, όμως η απασχόληση αφορά κατά βάση στους νέους Neets ηλικίας 15-24 ετών.

επιλέγουν την αποχή τους από οποιαδήποτε εκπαιδευτική και επαγγελματική δομή (Eurofound, 2012: 24). Καταληκτικά, το προφίλ ενός νέου ατόμου, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως Neet στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν οριοθετείται εύκολα, εφόσον μπορεί να αφορά και σε άτομα, προερχόμενα από ένα πιο προνομιούχο οικογενειακό υπόβαθρο –σε αυτούς θα μπορούσαν να ανήκουν, για παράδειγμα, οι εθελοντές Neet- αλλά και σε άτομα ιδιαίτερα ευπαθή, είτε σωματικά είτε κοινωνικά είτε οικονομικά. Παρά, όμως, αυτή την ανομοιογένεια, η απουσία των νέων αυτών από το ανθρώπινο κεφάλαιο, η συμμετοχή στο οποίο πραγματοποιείται μέσω των δεδομένων διαύλων της εκπαίδευσης, της εργασίας, ή της κατάρτισης, αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό, το οποίο μοιράζονται όλοι οι νέοι άνθρωποι, που χαρακτηρίζονται ως Neet, στον ευρωπαϊκό χώρο και όχι μόνο.

Περισσότερο συγκεκριμένοι μοιάζουν να είναι οι παράγοντες επικινδυνότητας, που αυξάνουν τις πιθανότητες να συμπεριληφθεί κάποιος στην ομάδα των Neet. Πρόκειται για μια αλληλεπίδραση θεσμικών, δομικών και ατομικών παραγόντων, η οποία ουσιαστικά αποτυπώνει τις αντίστοιχες κοινωνικές, οικονομικές και οικογενειακές παραμέτρους καθώς και τη συμβολή τους, στον κίνδυνο της απουσίας από την απασχόληση, την εκπαίδευση ή την κατάρτιση. Πιο συγκεκριμένα, οι νέοι που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να περιέλθουν στην κατάσταση της μη συμμετοχής ούτε στη εργασία, ούτε σε κάποια μορφή εκπαίδευσης μπορούν να είναι, σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας του Eurofound: παιδιά μεταναστών (με ποσοστό 70%), νέοι με σωματικές αναπηρίες (με ποσοστό 40% περίπου), νέοι που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό οικονομικό υπόβαθρο καθώς και νέοι με άνεργους γονείς (με περίπου 17% περισσότερες πιθανότητες) ή με γονείς με χαμηλό μορφωτικό υπόβαθρο, νέοι που έχουν οι ίδιοι χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (με τριπλάσιες περίπου πιθανότητες), νέοι που βίωσαν τραυματικά το διαζύγιο των γονέων τους (με 30% περίπου περισσότερες πιθανότητες) και νέοι, που διαβιούν σε απομακρυσμένες περιοχές, δίχως εύκολη πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες (με διπλάσιες πιθανότητες από εκείνους που κατοικούν σε αστικά κέντρα)⁶⁰.

Όλοι αυτοί οι νέοι, που ανήκουν στην ιδιαίτερη ομάδα των Neet συνιστούν ένα φαινόμενο, που με όρους στατιστικών δεδομένων καταδεικνύουν ένα μεγάλο ποσοστό

---

⁶⁰ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: Young People and Neets in Europe: first findings, 2012 (3-4). Βλ. επίσης: <http://www.eurofound.europa.eu/emcc/labourmarket/youth.htm>

στα πλαίσια της Ε.Ε. Σύμφωνα με την Eurostat⁶¹ υπολογίζεται πως το 2011, περίπου 7.5 εκατομμύρια νέοι ηλικίας 15-24 ετών και 6,5 εκατομμύρια νέοι 25-29 ετών δε συμμετείχαν ούτε στην αγορά εργασίας, ούτε σε κάποια μορφή εκπαίδευσης ή κατάρτισης, ποσοστό που αντιστοιχεί σε 12,9% του συνολικού πληθυσμού των νέων (Eurofound, 2012: 27) και το οποίο άγγιξε το 13,1% το 2012 και 13% το 2013⁶². Στην Ευρώπη των εκατομμυρίων ανθρώπων οι αριθμοί μοιάζουν να είναι τρομακτικοί και μάλιστα για εκείνο το τμήμα του πληθυσμού, στο οποίο μελλοντικά και αναπόφευκτα θα περιέλθει η τύχη της ηπείρου.

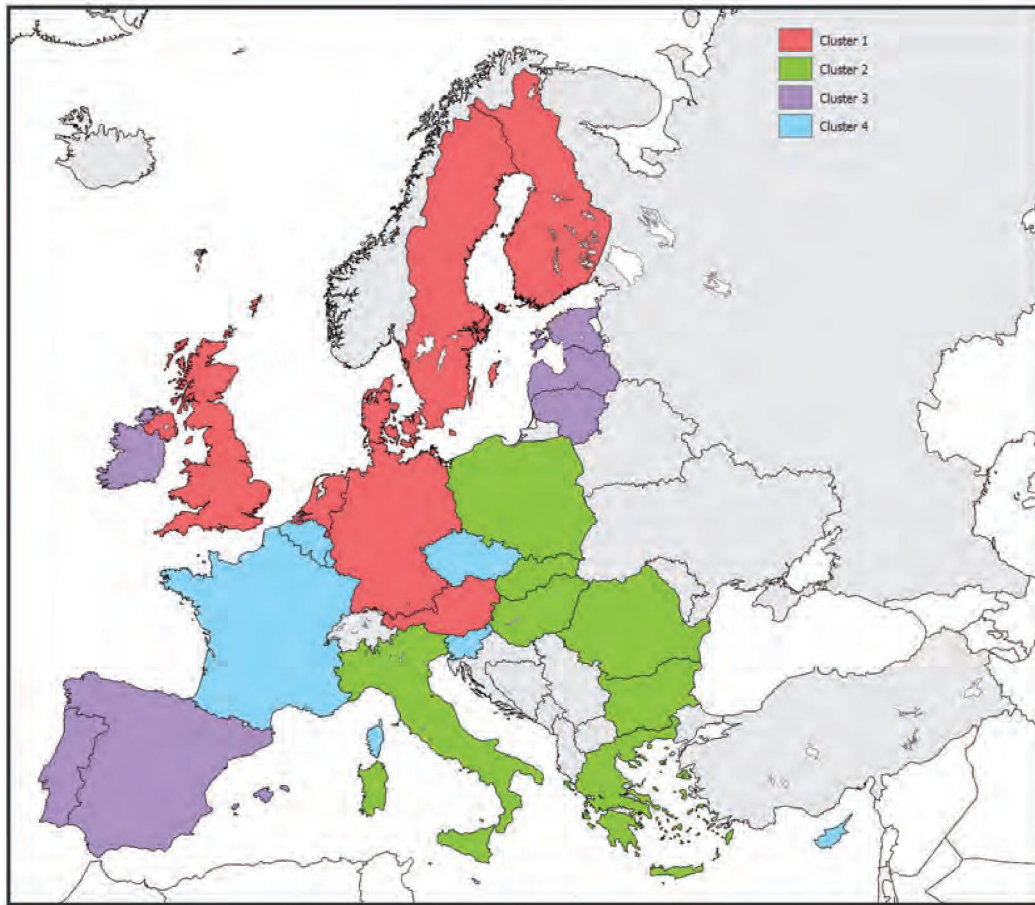
Ο υψηλός αριθμός των ευρωπαϊών νέων *απόντων* διαχέεται ποσοστιαία δυσανάλογα, με διαφορές όχι μόνο αριθμητικές αλλά και χαρακτηριστικών, ανάμεσα στις διαφορετικές κοινωνίες των κρατών της Κοινότητας. Στην έρευνα του Eurofound γίνεται μια προσπάθεια να προσεγγιστεί το φαινόμενο των Neet ανά ομάδες κρατών (clusters), τα οποία παρουσιάζουν περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, τόσο ως κοινωνίες όσο και στο προφίλ των ατόμων αυτών. Σύμφωνα με την ομαδοποίηση αυτή διακρίνονται 4 ομάδες χωρών, όπου στα πλαίσια της κάθε μίας συγκλίνουν τα χαρακτηριστικά των Neet, χωρίς βέβαια να υπάρχει απόλυτη ή καθολική ομοιότητα ή ταυτοποίηση (Eurofound, 2012: 38).

Οι ομάδες των χωρών σύμφωνα με το Eurofound.

---

⁶¹ Η Eurostat είναι η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, που εδρεύει στο Λουξεμβούργο και εκπονεί στατιστικές μετρήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δίνοντας τη δυνατότητα συγκρίσεων μεταξύ κρατών και περιοχών.

⁶² Βλ. Eurostat: Young People neither in employment, nor in education and training, by sex, age and educational attainment level (in % points of NEET rates). Online at: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9> (22/04/2012)

Πηγή: Eurofound, 2012: 38

Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι ηπειρωτικές και βόρειες χώρες, η Αυστρία, Γερμανία, Δανία, Φινλανδία, Σουηδία, Ολλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, δηλαδή τις Βουλγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία, Ουγγαρία και την Ελλάδα με την Ιταλία. Η Ιρλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία, Εσθονία, Λιθουανία και Λετονία συγκαταλέγονται στην τρίτη ομάδα ενώ την τελευταία ομάδα συγκροτούν η Κύπρος, η Γαλλία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Τσεχική Δημοκρατία και η Σλοβενία.

Ως προς τα ποσοστά, το 2013 σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, οι χώρες της Ε.Ε. με τα υψηλότερα ποσοστά Neet ηλικίας 15-24 ετών και πάνω από 20% είναι η Ιταλία με 22,1%, η Βουλγαρία με 21,6% και η Ελλάδα με 20,6% ενώ

ακολουθούν η Κύπρος, η Ισπανία και η Κροατία με ποσοστά πάνω από 18,5%⁶³. Στις τελευταίες θέσεις με ποσοστά κάτω από 8% είναι η Σουηδία και η Αυστρία με 7,5% και 7,1% αντίστοιχα, η Γερμανία και η Δανία με ποσοστά 6,3% και 6% αντίστοιχα ενώ το Λουξεμβούργο είναι η χώρα της Ε.Ε. με το χαμηλότερο ποσοστό Neet, μόλις 5%⁶⁴. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, χώρα που πρώτη απασχόλησε το φαινόμενο των Neet, το ποσοστό αγγίζει την ίδια χρονιά το 13,3%⁶⁵.

Στην ηλικιακή ομάδα των Neet, 25-29 ετών οι διακυμάνσεις των χωρών είναι διαφορετικές και οι αριθμοί τρομακτικοί, κυρίως στις χώρες, τις οποίες η τυπολογία του Eurofound εντάσσει στη δεύτερη ομάδα της. Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα της Ε.Ε. με τα υψηλότερα ποσοστά Neet από 25 έως 29 ετών και με ποσοστό, που αγγίζει το 42,3% (προηγείται η πρώην Γιουγκοσλαβία με 44% ενώ έπεται η Τουρκία με 36,4%). Ακολουθούν η Ιταλία και η Βουλγαρία με 32,9% και 35,3% αντιστοίχως, ενώ και στην Ισπανία το ένα περίπου τρίτο του πληθυσμού αυτής της ηλικίας συγκαταλέγεται στην ομάδα των Neet (29,5%). Στην Ένωση των 28 κρατών μελών μόλις μία χώρα έχει ποσοστό νέων *απόντων* κάτω από 10% και αυτή είναι η Σουηδία με 8,7%, ενώ η Δανία και η Αυστρία κυμαίνονται στο 10,6% περίπου, η Γερμανία στο 13% και το Ηνωμένο Βασίλειο στο 17,1%. Το Λουξεμβούργο είναι σε αυτή τη στατιστική σε ανώτερη κατάταξη από την προηγούμενη, με ποσοστό 11%⁶⁶.

Πέρα από την αριθμητική και ποσοστιαία απεικόνιση του φαινομένου της νέας κοινωνικής παθογένειας που πλήττει την Κοινότητα και όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο, εξαιρετικής σημασίας αποτελεί η προσέγγιση των ιδιαίτερων συνθηκών και χαρακτηριστικών, που οδηγούν στη δημιουργία της ιδιαίτερης αυτής κοινωνικής ομάδας σε κάθε χώρα. Αρχής γενομένης από την τυπολογία του Eurofound και μέσω μιας προσεκτικότερης μελέτης των χαρακτηριστικών, που διακρίνουν τις χώρες των τεσσάρων ομάδων, θα ήταν ίσως εφικτή μια μερική αποκρυπτογράφηση των αιτιών για τον αριθμό και το προφίλ των νέων *απόντων*. Πιο συγκεκριμένα στην πρώτη ομάδα της κατάταξης του Eurofound, συναντά κανείς χώρες, όπου τα ποσοστά των Neet είναι χαμηλά, με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο. Πρόκειται για χώρες, που έχουν προωθήσει

⁶³ Αξίζει να σημειωθεί ότι την πρώτη θέση της λίστας του Eurostat, με τα ποσοστά των νέων, που απέχουν από κάθε μορφή απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης είναι η Τουρκία με 25,5% και η πρώην Γιουγκοσλαβία με 24,2%, χώρες που δεν ανήκουν στην Ε.Ε.

⁶⁴ Στις τελευταίες θέσεις είναι επίσης η Νορβηγία και η Ισλανδία, με 5,6% και 5,5% αντίστοιχα, ενώ και η Ελβετία παρουσιάζει χαμηλό ποσοστό, περίπου 7% (χώρες, που δεν ανήκουν στην Ε.Ε.)

⁶⁵ Βλ. επίσης: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9>

⁶⁶ Βλ. επίσης: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9>

νεοφιλελεύθερες πολιτικές καθώς και την πολιτική flexicurity στον τομέα της εργασίας και διαθέτουν διπλό εκπαιδευτικό σύστημα⁶⁷. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα άτομα, που κινδυνεύουν να βρεθούν ή ανήκουν στην κατηγορία των Neet είναι άτομα με χαμηλές δεξιότητες, χαμηλότερο μορφωτικό υπόβαθρο, ενώ έχουν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και δεν ανήκουν στην κατηγορία των «*αποθαρρυσμένων εργαζομένων*» (discouraged-workers⁶⁸). Σε αυτές τις χώρες μεγάλες είναι οι πιθανότητες, επιπλέον, ώστε η μη συμμετοχή στην απασχόληση, εκπαίδευση ή κατάρτιση να αποτελεί προσωπική επιλογή (εθελοντές Neets) (Eurofound 2012:39).

Τα χαρακτηριστικά δεδομένα των χωρών αυτών παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με την τέταρτη ομάδα των χωρών, η οποία και παρουσιάζει μεγαλύτερη ανομοιογένεια σε σχέση με τις υπόλοιπες. Και εδώ τα ποσοστά των Neet είναι σχετικά χαμηλότερα από το μέσο όρο της Ευρώπης, με εξαίρεση την Κύπρο, ενώ η ανεργία φαίνεται να διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του φαινομένου. Ως προς το μορφωτικό υπόβαθρο και τις δεξιότητες, είναι χαμηλού και μεσαίου βεληνεκούς αντιστοίχως, και οι περισσότεροι Neet διαθέτουν πρότερη εργασιακή εμπειρία.

Στις άλλες δύο ομάδες διαπιστώνονται τα υψηλότερα ποσοστά νέων *απόντων* της Κοινότητας. Πρόκειται για άτομα, τα περισσότερα από τα οποία έχουν εκπαιδευτικό επίπεδο ανώτερης και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που ανήκουν ωστόσο στην κατηγορία των «*αποθαρρυσμένων εργαζομένων*» και είναι στην πλειοψηφία τους γυναίκες δίχως εργασιακή εμπειρία για τη δεύτερη ομάδα και άνδρες με εργασιακή εμπειρία στην τρίτη (Eurofound 2012: 39-40). Σε αυτές τις δύο κατηγορίες είναι σκόπιμο να αναφερθεί, ότι ανήκουν χώρες, όπως η Ελλάδα και η Ισπανία τις οποίες η οικονομική και δημοσιονομική κρίση επηρέασε με τον πλέον επώδυνο τρόπο, εκτοξεύοντας τα επίπεδα της ανεργίας και κατά συνέπεια τα ποσοστά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

---

⁶⁷ Διπλό εκπαιδευτικό σύστημα είναι το εκπαιδευτικό σύστημα, που συνδυάζει την επαγγελματική εκπαίδευση σε επαγγελματικά σχολεία και την πρακτική εκπαίδευση με τη μορφή της μαθητείας σε αντιστοιχη επαγγελματική στέγη. Το διπλό εκπαιδευτικό σύστημα εφαρμόζεται σε πολλές χώρες της Ευρώπης, όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Γαλλία, η Δανία και η Ελβετία και τα τελευταία χρόνια σε χώρες της Ασίας, όπως η Κίνα (πηγή: Wikipedia)

⁶⁸ Σύμφωνα με το Eurofound οι «αποθαρρυσμένοι εργαζόμενοι» (discouraged workers) είναι τα άτομα, που δεν αναζητούν εργασία, γιατί πιστεύουν πως δεν υπάρχει εργασία, ενώ στη σχετική έκθεση αναφέρεται και ο όρος «μη ενεργοί» (inactive) ο οποίος αφορά στα άτομα, που δηλώνουν πως είναι πρόθυμα να εργαστούν αλλά δεν αναζητούν εργασία λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων. (βλ. επίσης Eurofound, 2012: 33)

2.2.2. Η αναγωγή του φαινομένου των Neet στις αιτίες της εμφάνισής του στον ευρωπαϊκό χώρο.

Οι αιτίες ή οι συνθήκες της *γέννησης* και της *έξαρσης* του φαινομένου των νέων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που είναι *αφανείς* από οποιαδήποτε εργασιακή και εκπαιδευτική δραστηριότητα, μπορούν να αναζητηθούν σε ένα σύμπλεγμα δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, στις εκάστοτε κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δομές, στις ειδικότερες πολιτικές δράσεις και πρωτοβουλίες, στην προσωπική υπόσταση ακόμη και στη βίαιη επήρεια της οικονομικής κρίσης. Η αναζήτηση και ανίχνευση των αιτιών αυτών είναι το εφαλτήριο για το δρόμο και τον τρόπο, που οδηγεί στην ανάδυση των λύσεων για την αντιμετώπιση της νέας αυτής κοινωνικής ευπάθειας.

Η έρευνα του Eurofound, καθώς και έρευνες, που έχουν πραγματοποιηθεί κατά καιρούς σε διάφορες χώρες, παρουσιάζουν κάποιους ενδιαφέροντες συσχετισμούς μεταξύ του φαινομένου των Neet και της εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Παρά το γεγονός πως σε πολλές χώρες της Κοινότητας πολλοί νέοι *απόντες* διαθέτουν ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο (είναι δηλαδή απόφοιτοι ανώτερης και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), όπως στην Ελλάδα και την Κύπρο -όπου ένας στους δεκαπέντε Neet είναι πτυχιούχος⁶⁹- το ποσοστό των νέων, που έχουν χαμηλότερο μορφωτικό υπόβαθρο υπερ-εκπροσωπείται στην ομάδα των Neet (Eurofound, 2012: 31-32). Ο συσχετισμός της εκπαιδευτικής δραστηριότητας με το φαινόμενο των νέων απόντων παραπέμπει αναπόφευκτα σε μια δισδιάστατη προβληματική. Αφενός η ομαλή μεταβατική διαδικασία από τα συστήματα κατάρτισης και εκπαίδευσης στην απασχόληση είναι διάτρητη, αφετέρου το φαινόμενο των (πρόωρα) διαρρεόντων από το σχολείο ή τις οποιεσδήποτε δομές εκπαίδευσης ή κατάρτισης κατέχει ένα σημαίνοντα ρόλο στο δεδομένο κοινωνικό πρόβλημα. Αν και παρατηρείται μεγάλη μείωση στο ποσοστό των νέων, που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία χρόνια, το σχετικό ποσοστό στην Ευρώπη των 28 είναι σύμφωνα με την Eurostat, 11,9% το 2013 ενώ άγγιζε το 16,4% πριν από μια δεκαετία. Ωστόσο υπάρχουν χώρες, οι οποίες επιδεικνύουν ανησυχητικά ποσοστά

---

⁶⁹ Σύμφωνα με την Eurostat περίπου 7% των Neet είναι απόφοιτοι ανώτερης και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σε χώρες, όπως η Ελλάδα (15,3%) η Κύπρος (15,0%), Ιταλία (12,9) και η Βουλγαρία (12,1%) το ποσοστό αυτό είναι σχεδόν διπλάσιο, ενώ στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται η Δανία, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία με ποσοστά κάτω από 3% περίπου. Βλ. επίσης : <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9>

στους πρόωρα διαρρέοντες από την εκπαίδευση, όπως η Ισπανία με 23,5%, η Μάλτα με 20,9% κτλ.⁷⁰

Εκτός από την παράμετρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στο ρόλο της αγοράς εργασίας. Οι μεταβολές, που έχει υποστεί ο εν λόγω χώρος την τελευταία δεκαετία και όχι μόνο, έχουν επηρεάσει την απασχόληση πολυδιάστατα και πολυμορφικά. Η μετάβαση από τις μορφές πλήρους απασχόλησης στη μερική απασχόληση, η «ευελιξία με ασφάλεια» (flexicurity) στην εργασιακή σφαίρα, η προσπάθεια επίτευξης οικονομικού ανταγωνισμού στο διεθνή χώρο και από την άλλη πλευρά η πολυεπίπεδη οικονομική κρίση έχουν επιφέρει τεράστιες ανακατατάξεις στον τομέα της απασχόλησης με δραματικές συνέπειες: μείωση των θέσεων εργασίας, απολύσεις εργαζομένων, ελλιπής κοινωνική ασφάλεια, «μαύρη» εργασία και αύξηση των επιπέδων της ανεργίας, κυριότερα για τους νέους. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα που παρουσιάζουν οι αντίστοιχες καταμετρήσεις για τη μείωση της απασχόλησης των νέων εργαζομένων στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Το 2011 η απασχολησιμότητα των νέων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό στην ιστορία της, μόλις 33,6%, ήτοι περίπου 19,4 εκατομμύρια νέων, αριθμός που πριν από μια τετραετία ήταν υψηλότερος κατά 3 εκατομμύρια άτομα (Eurofound, 2012:10). Η τελευταία δημοσίευση της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας το Μάιο του 2014 καταγράφει, ωστόσο, πτώση της νεανικής ανεργίας για το Μάρτιο του ίδιου έτους κατά 0,7% συγκριτικά με το Μάρτιο του 2013, με ποσοστά 22,8% και 23,5% αντίστοιχα⁷¹. Παρόλα αυτά, το γεγονός πως το ένα τέταρτο σχεδόν του νεανικού πληθυσμού της Κοινότητας δεν δραστηριοποιείται επαγγελματικά, εξακολουθεί να αποτελεί ανησυχητικό δεδομένο.

Παράλληλα με αυτές τις δύο αιτιολογικές συνιστώσες και την σαφέστατη αλληλεπίδρασή τους, μια άλλη παράμετρος παρουσιάζει ίσως τη μεγαλύτερη σπουδαιότητα, είτε ως μια σημαντική αιτία έξαρσης του φαινομένου των νέων *απόντων* στην Ευρώπη, είτε, εν τέλει, ως ο ακρογωνιαίος λίθος στην ουσιαστική αντιμετώπισή του. Είναι η ίδια η διαπίστωση της ύπαρξης του φαινομένου, η αξιολόγηση και η εκτίμηση της νεόδηκτης αυτής κοινωνικής παθογένειας, η συνειδητοποίηση από πλευράς Κοινότητας, πως τίθεται αντιμέτωπη με ένα τεράστιο κοινωνικό ζήτημα, που

⁷⁰ Βλ. Eurostat: Early leavers from education and training. Online at:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc410>

⁷¹ Βλ. Eurostat: Euro area unemployment rate at 11.8. Mai, 2014. Youth unemployment. Online at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-02052014-AP/EN/3-02052014-AP-EN.PDF

αφορά στο παρόν και υπονομεύει το μέλλον με το χειρότερο τρόπο. Ενδεχομένως αυτή η διαπίστωση να έλαβε χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθυστερημένα, ενώ η κοινωνική επιδημία πλήττει όλο και περισσότερους νέους και η οικονομική κρίση επιταχύνει τους ρυθμούς εξάπλωσής της.

Οι προκλήσεις και οι απώλειες που εγκυμονεί η κοινωνική ευπαθής κατάσταση των Neet είναι πολλές και πολυδιάστατες. Στην έρευνα του Eurofound γίνεται μια εκτενής αναφορά για τις αρνητικές συνέπειες, που επιφέρει η κατάσταση της αποχής από την εργασία ή την εκπαίδευση τόσο σε επίπεδο ατομικό, όσο και σε κοινωνικό και οικονομικό. Τα «έξοδα» όπως αναφέρει η σχετική έκθεση μεταφράζονται, σε ατομικό επίπεδο, σε πιθανούς κινδύνους, που απειλούν την πνευματική και ψυχική υγεία των ατόμων αυτών, όπως οι αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές και η απομόνωση (Eurofound, 2012: 60-61). Τα «έξοδα» είναι επίσης τεράστια και για την κοινωνία, στην οποία ζουν οι Neet με όρους κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής τους, αφού χάνουν την εμπιστοσύνη τους στους δημοκρατικούς θεσμούς και επιλέγουν την απεμπλοκή τους από κάθε πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα (Eurofound, 2012: 83). Ως προς την οικονομική διάσταση του όρου οι αναφορές της έκθεσης παρουσιάζουν, επίσης, ενδιαφέρον. Ύστερα από έρευνα, που πραγματοποιήθηκε για το έτος 2008, υπολογίστηκε πως τα 26 τότε κράτη-μέλη της Ένωσης έχασαν περίπου 1% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (GDP), ποσοστό που αντιστοιχεί σε 120 δισεκατομμύρια Ευρώ. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, υπολογίστηκε ότι το ποσοστό αυτό αυξήθηκε έως το 2011, με την έλευση της οικονομικής κρίσης και την αύξηση του ποσοστού των νέων *απόντων*, και άγγιξε το 1,2%, δηλαδή 153 περίπου δις. Ευρώ και ιδιαίτερα σε χώρες που έπληξε περισσότερο η ανεργία (Βουλγαρία, Κύπρο, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία κτλ.). Πέρα από τους αριθμούς και τις προφανείς ενδείξεις, είναι δεδομένο πως στα πλαίσια της δράσης-αντίδρασης η απώλεια των παροχών είναι αμφίδρομη. Αφενός αφορά κάθε τι, που εξασφαλίζεται από το κράτος για το άτομο (επιδόματα ανεργίας, ασφαλιστικές παροχές υγείας, αναπηρίας κτλ.) και αφετέρου κάθε τι, που θα προσέφερε το ενεργό άτομο στο κράτος και κατ' επέκταση την κοινωνία (απόδοση φόρων, απόδοση ασφαλιστικών εισφορών κτλ.) (Eurofound, 2012: 62-81).

Είναι σαφές πως όλες αυτές οι ελλείψεις, υλικές, κοινωνικές και ψυχολογικές υποκρύπτουν την αναπόφευκτη έκθεση σε ανασφάλιστους κινδύνους και σε απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης και χρονομετρούν την αντίστροφη μέτρηση για

καταστάσεις κοινωνικής και ατομικής ευπάθειας, για φαινόμενα που καταρρακώνουν κάθε κοινωνικό και ανθρώπινο κεφάλαιο και δεν είναι άλλα από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Πρόκειται για ζητήματα επιτακτικά και καίρια σε κάθε πολιτική ατζέντα της Ε. Ε. από τη Στρατηγική της Λισσαβόνας και ύστερα, ζητήματα που αντιδιαστέλλονται με το όραμα της δόμησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας.

2.2.3. Οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην αντιμετώπιση της νέας κοινωνικής απειλής.

Η αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο μεγάλο κίνδυνο της *αφάνειας* των νέων ατόμων επικεντρώνεται στη Στρατηγική Ευρώπη 2020. Εδώ το πρόβλημα των νέων *απόντων* καταλαμβάνει καίρια θέση είτε έμμεσα, πίσω από τις πρωτοβουλίες για τη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, είτε εμφανέστερα με την πρωτοβουλίες «Νεολαία σε δράση» (Youth on the Move) και «Πρωτοβουλία Ευκαιριών για τους Νέους» (Youth Opportunities Initiative). Βασική προτεραιότητα, μια πάγια πια στην Κοινότητα τακτική, η ενίσχυση της απασχόλησης μέσω της πολύπλευρης βελτίωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Στην πρωτοβουλία «Νεολαία σε δράση», η συζήτηση της οποίας έλαβε χώρα το Σεπτέμβριο του 2010 στις Βρυξέλλες, είναι, ίσως, η πρώτη φορά που η επιτακτική ανάγκη για τη λήψη μέτρων ενάντια στο νέο φαινόμενο τυγχάνει ιδιαίτερης προσοχής από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Βασικοί άξονες της πρωτοβουλίας αποτελούν η βελτίωση της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής δραστηριότητας και κατάστασης των νέων ανθρώπων στην Ευρώπη, με τους αντίστοιχους στόχους να παραπέμπουν στη ρητορική της Ευρώπης 2020 για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και να περιβάλλονται από πνοή αποφασιστικότητας και αισιοδοξίας. Τέσσερις είναι οι γραμμές δράσης της πρωτοβουλίας, σύμφωνα με την έκθεση της Κομισιόν: αρχικά η διεύρυνση των ευκαιριών της εκπαίδευσης και κατάρτισης μέσω της δια βίου μάθησης. Ο στόχος εφιστά την προσοχή στα κράτη-μέλη για τους νέους, που εγκαταλείπουν το σχολείο και παραπέμπει σε δράσεις, όπως η εκπαίδευση για την απόκτηση νέων δεξιοτήτων και η αναγνώριση της μη-τυπικής εκπαίδευσης και προτείνει την εκπαίδευση μέσω των θεσμών της μαθητείας και της πρακτικής άσκησης.

Ο δεύτερος και τρίτος στόχος αφορούν στη μεγαλύτερη συμμετοχή των νέων σε ανώτερες μορφές εκπαίδευσης, αλλά και στη δυνατότητα να ενισχυθεί η κινητικότητα των σπουδαστών και εκπαιδευομένων, καθώς και οι επαγγελματικές τους ευκαιρίες, εκτός της χώρας τους, μέσα από εθνικά και τοπικά προγράμματα. Στον τέταρτο στόχο δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο ζήτημα της απασχόλησης των νέων και της ομαλής μετάβασής τους από το σχολείο στην εργασία, *φωτογραφίζοντας* ένα καίριο ζήτημα της προβληματικής των Neet. Είναι χαρακτηριστική η πρόταση της Επιτροπής, πως οι δημόσιες υπηρεσίες των κρατών-μελών για την απασχόληση, πρέπει να εξασφαλίσουν μέσω μιας «εγγύησης» ότι «όλοι οι νέοι θα είναι είτε σε εργασία, ή σε εκπαίδευση ή σε δραστηριότητα» (Youth on the Move, 2010:5)⁷².

Στο ζήτημα των νέων *απόντων* η εν λόγω έκθεση υπεισέρχεται πιο συγκεκριμένα σε μια μικρή παράγραφο με τίτλο «Υποστηρίζουμε τους νέους σε κίνδυνο». *Εδώ αναφέρεται το πρόβλημα των Neet και περιγράφεται η πρόταση της Επιτροπής, σύμφωνα με την οποία κρίνεται αναγκαία η επανασύνδεση των νέων αυτών είτε με την εργασία είτε με την εκπαίδευση, με έμφαση στους νέους με προβλήματα υγείας και δυσκολίες. Ο τρόπος παραπέμπει στην ενεργοποίηση τόσο των αρμόδιων δημόσιων υπηρεσιών όσο και στους εργοδότες του ιδιωτικού τομέα»* (Youth on the Move, 2010:16). Λίγο παρακάτω, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση της Επιτροπής, που συνιστά μια συστηματική παρακολούθηση, καταγραφή και εκτίμηση του φαινομένου των νέων, που απέχουν από την εργασία και εκπαίδευση, με στοιχεία και δεδομένα, που θα βοηθήσουν στη χάραξη των αντίστοιχων πολιτικών (Youth on the Move, 2010:18).

Σε γενικότερα πλαίσια, παρά τη μικρή αναφορά στο ακρωνύμιο Neet και την επισύρουσα τεράστια προβληματική του, με όρους λέξεων και ονομασιών, η πρωτοβουλία «Νεολαία σε κίνηση» θέτει στόχους, που σε μια ρεαλιστική βάση και υπό την πρακτική τους διάσταση και πραγματοποίηση, ίσως να αποτελούν ουσιαστικές λύσεις στις βαθύτερες αιτίες της νεανικής *αποχής*. Λύσεις όπως αυτή που στοχεύει στη μείωση των πρόωρα διαρρεόντων από τη σχολική εκπαίδευση κατά 10% και μάλιστα με την επικέντρωση και τη στόχευση σε εκείνες τις ιδιαίτερες ομάδες νέων, που είναι σε μεγαλύτερο κίνδυνο να εγκαταλείψουν την εκπαιδευτική δραστηριότητα. Για το σκοπό αυτό μάλιστα η Επιτροπή προτείνει και τη σύσταση μιας ομάδας ειδικών (High-Level Expert Group) ώστε να προωθηθεί η βελτίωση του εγγραμματισμού παιδιών και

---

⁷² http://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_EN.pdf

ενηλίκων και η πρόωμη εκπαίδευση και φροντίδα των παιδιών και *δεσμεύεται* με τον όρο «Νεανική Εγγύηση» (Youth Guarantee), ότι όλοι οι νέοι πρέπει να εμπλέκονται είτε σε κάποια μορφή εκπαίδευσης ή εργασίας. Αποδίδει τεράστια σημασία στην βελτίωση των δεξιοτήτων, ενθαρρύνοντας τα κράτη-μέλη να προωθήσουν θεσμούς όπως η κατάρτιση μέσω της πρακτικής άσκησης και η εκπαίδευση μέσω της μαθητείας και προβλέποντας πως το 50% των επαγγελματιών το 2020 θα εξακολουθεί να εξαρτάται από προσόντα, που έχουν να κάνουν με συγκεκριμένες δεξιότητες. Στα ίδια πλαίσια ενσωματώνεται και η πρόταση για τη βελτίωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (VET: Vocational Education and Training).

Ως προς την απασχολησιμότητα των νέων προβλέπει στη μείωση της νεανικής ανεργίας και την αύξηση της επαγγελματικής δραστηριότητας των νέων, στη γραμμή του στόχου του 75% της απασχολησιμότητας των ευρωπαίων πολιτών, που θέτει η Στρατηγική 2020 έως το τέλος της δεκαετίας, και εισάγει καινοτόμες λύσεις για τη συνεργασία και συμπόρευση κρατών και ιδιωτικών παραγόντων, όπως είναι το πιλοτικό πρόγραμμα «Your first EURES job», το οποίο αποσκοπεί αρχικά για τη διετία 2012-2014 να βοηθήσει 5000 νέους να αναζητήσουν και να βρουν εργασία εκτός της χώρας τους⁷³, ή το «European Vacancy Monitor» το οποίο θα υποδεικνύει στους νέους αναζητούντες εργασία, πού υπάρχουν θέσεις εργασίας. Στην ενίσχυση της επαγγελματικής ενεργοποίησης θα συμβάλλει επίσης η στήριξη των νέων μεταναστών καθώς και των νέων με αναπηρίες και προβλήματα υγείας. Τέλος ουσιαστικό ρόλο θα διαδραματίσει σε όλα αυτά η συνεισφορά του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, το οποίο ήδη χρηματοδοτεί δράσεις όπως η Δια Βίου Μάθηση και διαθέτει το 60% από 75 δισεκατομμύρια ευρώ για τις πρωτοβουλίες που αφορούν στους νέους, την πενταετία 2007-2013.

Στην ατζέντα «Νεολαία σε κίνηση» ανήκει επίσης και η «Πρωτοβουλία Ευκαιριών για τους Νέους» (Youth Opportunities Initiative), η οποία αριθμεί μια σειρά από δράσεις με δύο βασικούς στόχους. Αφενός να ενισχύσει την επιστροφή των ατόμων που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο, χωρίς να έχουν αποκτήσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, είτε ξανά στο σχολείο, είτε στην ενασχόλησή τους με την επαγγελματική εκπαίδευση. Αφετέρου, στόχος αποτελεί η βοήθεια όσων αποφοιτούν από το σχολείο στην εύρεση της πρώτης τους επαγγελματικής εμπειρίας. Όλα αυτά θα πραγματοποιούν

---

⁷³ Βλ. επίσης: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=993>

με την συνεργασία διοικητικών ή δημόσιων υπηρεσιών, επιχειρηματικών και εμπορικών παραγόντων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, με την πολιτική καθοδήγηση και βοήθεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με καινοτόμες πρωτοβουλίες και με μια μεγαλύτερη οικονομική στήριξη από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (European social Fund)⁷⁴.

Υπό την ομπρέλα της πρωτοβουλίας «Νεολαία σε κίνηση» και της προβληματικής της νέας κοινωνικής ασθένειας των νέων *απόντων*, διαδραματίζεται λίγο αργότερα η συζήτηση για τους νέους ανθρώπους της Ευρώπης κυρίως με άξονα την απασχολησιμότητά τους. Στις 5 Δεκεμβρίου του 2012, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συζητά στις Βρυξέλες για τους νέους και τις ευκαιρίες απασχόλησης και ένταξής τους και επαναπροτείνει την καθιέρωση μιας «Εγγύησης της Νεότητας» (Youth Guarantee), με στόχο την αποτροπή οποιασδήποτε μορφής αδράνειας, είτε επαγγελματικής είτε εκπαιδευτικής, για κάθε νέο άνθρωπο της Κοινότητας. Η πρόταση της Επιτροπής για μια «σύσταση του Συμβουλίου»⁷⁵ (Proposal for a Council Recommendation on Establishing a Youth Guarantee, 2012: 1) αφορά στην διασφάλιση από πλευράς των κρατών μελών, πως οι νέοι άνθρωποι που έχουν αφήσει το σχολείο ή έχουν μείνει άνεργοι, θα έχουν μέσα σε τέσσερις μήνες μια «καλή προσφορά» για απασχόληση ή θα συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, ή την κατάρτισή τους μέσω μαθητείας ή πρακτικής άσκησης. Ως προς την απασχόλησή τους πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή θα στείλει ένα «μήνυμα» στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρώπης, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των χωρών, αποκαλώντας το «Παρακινώντας τους νέους προς την απασχόληση» (Moving Youth into Employment). Και σε αυτό το κείμενο, οι νέοι που απέχουν, θα εκτιμηθούν ως μια σοβαρή παράμετρος της νεανικής ανεργίας και μάλιστα με επίσης σοβαρό ζήτημα εκείνο της παραίτησης των νέων από την αναζήτηση εργασίας και θα συσταθούν λύσεις για την επανένταξή τους στην κοινωνική ζωή⁷⁶. Εδώ, επίσης, θα γίνει μια πρώτη εκτίμηση του πρώτου έτους, που η πρωτοβουλία «Youth Opportunities Initiative» έλαβε χώρα σε κάποια κράτη-μέλη και τα πρώτα αποτελέσματα θα αξιολογηθούν θετικά.

⁷⁴ Βλ. επίσης: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1006>

⁷⁵ European Commission: Proposal for a Council Recommendation on Establishing a Youth Guarantee. Brussels, 25 December 2012. Online at: http://www.neets-conference2014.ro/documents/SWD-Youth%20Employment_EN.pdf

⁷⁶ European Commission: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Moving Youth into Employment: 25 December 2012. Online at: <http://www.neets-conference2014.ro/documents/LexUriServYP.pdf>

Λίγους μήνες αργότερα, στις 22 Απριλίου του 2013 το Συμβούλιο της Ευρώπης θα επανέλθει με μια νέα Σύσταση για την «Εγγύηση» των νέων⁷⁷. Στο σχετικό κείμενο η προβληματική των νέων Neet αποτελεί αυτή τη φορά έναν πυρήνα προβληματισμού και τυγχάνει ιδιαίτερης αντιμετώπισης, συζήτησης και αξιολόγησης. Οι λύσεις περιστρέφονται και εδώ γύρω από τις προτάσεις, που έχουν μέχρι τώρα τεθεί.

Το ίδιο θέμα απασχολεί την Κοινότητα στη συνάντηση που έχουν τα Συμβούλια Εκπαίδευσης, Νεολαίας, Πολιτισμού και Αθλητισμού στις Βρυξέλες, την 25^η και 26^η Νοεμβρίου του 2013. Στο κείμενο με «τα συμπεράσματα του Συμβουλίου για την ενίσχυση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των νέων ανθρώπων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης»⁷⁸ αναγνωρίζεται η κρισιμότητα του νέου κοινωνικού ζητήματος της Ευρώπης και διαφαίνεται η επιτακτικότητα της άμεσης κινητοποίησης των κρατών μελών για ουσιαστικές πολιτικές δράσεις. Είναι η πρώτη φορά, που συστήνεται η εξατομικευμένη προσέγγιση των νέων Neet (Council conclusions on enhancing the social inclusion of young people not in employment, education or training, 2013: 2) για την επανένταξή τους στην κοινωνική ζωή. Το Συμβούλιο καλεί τα κράτη μέλη να καθιερώσουν και να εφαρμόσουν ανάλογες πολιτικές δράσεις και στρατηγικές, τόσο για μια ουσιαστική εκτίμηση και αξιολόγηση της κατάστασης σε κάθε χώρα, όσο και για την ένταξη των νέων στην κοινωνία αλλά και την ποιότητα της πρόσβασής τους στις ανάλογες πρωτοβουλίες. Λίγο αργότερα στις 4 Δεκεμβρίου του 2013 η Επιτροπή επανέρχεται με την πρόταση για ένα ποιοτικό πλαίσιο ανάπτυξης και ενίσχυσης του θεσμού της πρακτικής άσκησης με συστάσεις και οδηγίες προς εργαζόμενους και εργοδότες και πάντα στη βάση της ενίσχυσης της απασχολησιμότητας των νέων⁷⁹.

Η τελευταία και πιο πρόσφατη ενασχόληση της Κοινότητας με το θέμα των Neet λαμβάνει χώρα στο Βουκουρέστι, στις 10 και 11 Μαρτίου του 2014 στα πλαίσια μιας διάσκεψης με τίτλο «Κρατώντας τους Νέους Ανθρώπους στην Απασχόληση, Εκπαίδευση και/ή Κατάρτιση: Κοινές Προκλήσεις-Κοινές Λύσεις» (Keeping Young

---

⁷⁷ Council Recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee. Online at: <http://www.neets-conference2014.ro/documents/LexUriServ.pdf>

⁷⁸ Council of the European Union: Council conclusions on enhancing the social inclusion of young people not in employment, education or training. Brussels, 25 and 26 November 2103. Online at: <http://www.neets-conference2014.ro/documents/NEETs%20council%20conclusions%20Nov%202013.pdf>

⁷⁹ European Commission. Council Recommendation on a Quality Framework for Traineeships. Brussels, 4 December 20013. Online at: http://www.neets-conference2014.ro/documents/1_EN_ACT_part1_v9.pdf

People in Employment, Education and/or Training: Common Challenges – Shared Solutions)⁸⁰. Η διάσκεψη πραγματοποιείται υπό την αιγίδα της Ρουμανικής κυβέρνησης και των σχετικών υπουργικών εκπροσώπων της χώρας σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι κοινές προκλήσεις αφορούν κατεξοχήν στο ζήτημα των νέων *απόντων* και οι λύσεις σε μια βελτιωμένη συνεργασία καλών πρακτικών και εύστοχων πολιτικών παρεμβάσεων, που σχετίζονται με την απασχόληση, την εκπαίδευση και κατάρτιση και έχουν ήδη επιδείξει θετικά αποτελέσματα. Στην εν λόγω συζήτηση συμμετέχουν επίσης εκπρόσωποι από διεθνείς οργανισμούς και δημόσιες υπηρεσίες, άνθρωποι από τον ακαδημαϊκό και επιχειρηματικό χώρο τόσο της Ένωσης όσο και των δυτικών Βαλκανίων, της Τουρκίας και της Δημοκρατίας της Μολδαβίας καθώς και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (EFTA). Στο κείμενο-πρόλογο για την επικείμενη διάσκεψη προβάλλει τόσο η αναζήτηση άμεσων λύσεων για το πρόβλημα των νέων ατόμων 15-29 ετών, που ανήκουν στην κατηγορία Neet, όσο και μια προσπάθεια κατανόησης του προφίλ τους και των αντίστοιχων παραμέτρων της κατάστασης αυτής για το άτομο και την κοινωνία. Οι λύσεις παραπέμπουν στη ρητορική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που διαγράφει η πρωτοβουλία «Νεολαία σε κίνηση»⁸¹.

Συμπερασματικά η δραστηριοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θέμα των νέων *απόντων* συναριθμεί πρωτοβουλίες, δράσεις και μέτρα, που πολύ εύστοχα περιγράφει η έκθεση του Eurofound ως ένα «μονοπάτι» με πολιτικές και τρόπους που οδηγούν στην απασχόληση. Από την προνοητική παρέμβαση προς την αποφυγή των διαρρεόντων από την εκπαίδευση και την επανένταξη και επιστροφή τους σε αυτή, έως τη μετάβαση στην αγορά εργασίας και την ενίσχυση της απασχολησιμότητας των νέων με ιδιαίτερη έμφαση στις περισσότερες μειονεκτούσες ομάδες (Eurofound, 2012:108). Προορισμός πάντα η απασχόληση.

2.2.4. Οι δράσεις με μια πιο συγκεκριμένη ματιά: παραδείγματα πρακτικών πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου των Neets από χώρες της Κοινότητας.

⁸⁰ <http://www.neets-conference2014.ro>

⁸¹ http://www.neets-conference2014.ro/NEETS_Conference_Concept.pdf

Με προορισμό την απασχόληση και στα πλαίσια του τρόπου, που το Eurofound χαρακτηρίζει ως «μονοπάτι» προς εκείνη, οι χώρες της Ένωσης διαφοροποιούν τις πολιτικές τους πρωτοβουλίες, που αφορούν στους νέους «απόντες» και αντιμετωπίζουν το νέο κοινωνικό φαινόμενο ως ομάδες. Δίνουν, δηλαδή, ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνες τις υποομάδες, που είναι πιο ευάλωτες και πιο πιθανές να βιώσουν ποικίλα κοινωνικά μειονεκτήματα και να αποκλειστούν από την αγορά εργασίας. Η ιδιαίτερης σημασίας ετερογένεια της ομάδας των Neet και οι υποομάδες που δημιουργούνται λόγω αυτής της ετερογένειας, είναι που επιβάλλουν στα κράτη μέλη την πολυδιάστατη και διαφοροποιημένη αυτή προσέγγιση αντιμετώπισης. Την διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνει τόσο η έρευνα του Eurofound το 2012⁸² για τους Neet όσο και μια ακόμη δημοσίευση του ιδρύματος την ίδια χρονιά, που αφορά στις πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τα κράτη μέλη για τους νέους *απόντες* και ονομάζεται «Recent Policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs)»⁸³. Η τελευταία αυτή έρευνα σκιαγραφεί μια συγκριτική ανάλυση των πολιτικών των κρατών μελών και αποτελεί σε συνδυασμό με μια δεύτερη ανάλυση και αξιολόγηση των πολιτικών, που εστιάζουν στην επανένταξη των νέων στην απασχόληση, (την έρευνα Evaluation of the effectiveness of policy measures implemented by Member States to increase the employability and to promote a higher employment participation of young people in Europe)⁸⁴, μέρος του σχεδίου εργασίας της Κοινότητας για τους νέους και την απασχόληση, σχέδιο που τιτλοφορείται: Youth Employment: Challenges and solutions for higher participation of young people in the labour market (Eurofound: 109).

Οι πολιτικές που λαμβάνουν χώρα στις εθνικές περιφέρειες της Κοινότητας και αφορούν στην αντιμετώπιση του φαινομένου των νέων, που είναι ή κινδυνεύουν να είναι «απόντες» από την απασχόληση, την εκπαίδευση ή την κατάρτιση, είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους πρωτοβουλίες δημόσιας εμβέλειας, χρηματοδοτούνται δηλαδή από τον εκάστοτε αντίστοιχο δημόσιο φορέα και διαγράφουν δύο βασικούς άξονες δράσης. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα εύρος μέτρων αφενός πρόληψης και επανένταξης, αφετέρου ομαλής μετάβασης στην αγορά εργασίας. Το φαινόμενο των

---

⁸² Eurofound (2012) *NEETs-Young People not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Publications Office of the European Union. Luxemburg (139-140)

⁸³ Eurofound (2012) *Recent Policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs)* Dublin (23) βλ. Επίσης: http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn1109042s/tn1109042s_4.htm

⁸⁴ Eurofound (2012) *Evaluation of the effectiveness of policy measures implemented by Member States to increase the employability and to promote a higher employment participation of young people in Europe*, Dublin βλ. επίσης: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1260.htm>

πρώρα διαρρεόντων από τη σχολική εκπαίδευση ή τις μορφές κατάρτισης αναγνωρίζεται και αξιολογείται ολόένα και περισσότερο από τα κράτη μέλη ως ένα σημαντικό σημείο εκκίνησης της παρέμβασής τους. Στόχος είναι η παρεμπόδιση και πρόληψη του φαινομένου των *early school leavers* αλλά και η επανένταξη των νέων στις μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η ομαλή μετάβασή τους, από την άλλη πλευρά, από τις μορφές αυτές στον κόσμο της εργασίας υπογραμμίζει τις πολιτικές, που εστιάζουν στην απασχόλησή τους.

Σε πολλές χώρες της Ένωσης εφαρμόστηκαν πολιτικές με στόχο την έγκαιρη διάγνωση των αιτιών αλλά και την πρόληψη της εγκατάλειψης του σχολείου από μαθητές, με τη βοήθεια συστημάτων συλλογής και καταγραφής πληροφοριών και δεδομένων, αλλά και νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση των απουσιών από το σχολείο. Σε αυτές τις χώρες ανήκουν η Δανία, η Ιρλανδία και η Ολλανδία ενώ στη Λιθουανία το διαδικτυακό σύστημα «Your School» αποτελεί μια πλατφόρμα ανταλλαγής απόψεων μεταξύ μαθητών, εκπαιδευτικών και γονέων και αποσκοπεί στην ενημέρωση τόσο για την πρόοδο των μαθητών όσο και για τις απουσίες τους από το σχολείο. Στις πρωτοβουλίες για την έγκαιρη πρόληψη της σχολικής διαρροής ανήκει και η προσπάθεια της διάγνωσης και αναγνώρισης των μαθητών που ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου, σε όσους δηλαδή είναι πιο πιθανό να αφήσουν την εκπαιδευτική δραστηριότητα και διαβιούν σε συγκεκριμένες μειονεκτικές περιοχές. Οι Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα, για παράδειγμα, έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση σε συγκεκριμένες ομάδες παιδιών, όπως οι Ρομά, ενώ κάτι αντίστοιχο εφαρμόστηκε στην Κύπρο και την Πορτογαλία με θετικά αποτελέσματα σε σχέση με τη σχολική διαρροή. Στη Γαλλία, επίσης, μαθητές από περιοχές σε δυσχερέστερη οικονομική και κοινωνική κατάσταση έγιναν αποδέκτες μεγαλύτερης παιδαγωγικής υποστήριξης, μέσα από το πρόγραμμα Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας, ώστε να επιτύχουν στην εκπαιδευτική τους διαδικασία. Η Ουγγαρία είναι η μοναδική χώρα που ένα τέτοιο αντίστοιχο πρόγραμμα για μειονεκτούντα παιδιά (*Hátrányos Helyzetű Gyerekek Oktatási programja, H2O*) χρηματοδοτήθηκε από ιδιωτικές επιχειρήσεις και εθελοντές (Eurofound: 111).

Στην ίδια προβληματική της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου βρίσκεται και η προσπάθεια για εναλλακτικούς χώρους μάθησης και διαφοροποιημένες διδακτικές μεθόδους μέσα στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, που επιχειρήθηκε από πολλές χώρες. Στο Λουξεμβούργο για παράδειγμα, το πρόγραμμα «Τάξεις Μωσαϊκά» (*classes*

mosaïque) που εφαρμόστηκε την τετραετία 2005-2009 επέδειξε θετικά αποτελέσματα ως προς την αποφυγή της σχολικής διαρροής. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 14 σχολεία. Όσοι μαθητές των σχολείων αυτών επεδείκνυαν μια περισσότερο επικίνδυνη συμπεριφορά, μεταφέρονταν προσωρινά σε άλλες τάξεις, όπου δέχονταν ιδιαίτερη παιδαγωγική υποστήριξη για τη διαχείριση των προσωπικών και σχολικών τους δυσκολιών. Περίπου το 73% των παιδιών αυτών επέστρεψαν στις αρχικές σχολικές τους τάξεις και πάνω από το 50% έδειξαν να διαχειρίζονται καλύτερα τα όποια προσωπικά ή σχολικά τους ζητήματα. Στην Εσθονία, Πολωνία και Λιθουανία, επίσης, τις σχολικές μονάδες πλαισιώνουν και κοινωνικοί παιδαγωγοί, που ασχολούνται αποκλειστικά με τα παιδιά με προβλήματα παρακολούθησης του σχολείου, ενώ στη Σλοβακία ιδιαίτερη καθοδήγηση και συμβουλευτική για την αξία της εκπαίδευσης και μόρφωσης παρέχεται μέσω ειδικών projects στις κοινότητες των Ρομά (Recent Policy developments related to those not in employment, education and training, 2012: 7). Εκτός από τις ιδιαίτερες περιπτώσεις μαθητών και νέων, εξαιρετικής σημασίας κρίθηκε από τα κράτη μέλη και μια προσπάθεια καθοδήγησης των μαθητών για το επόμενο βήμα της εκπαιδευτικής τους δραστηριότητας. Πολλοί είναι οι νέοι που στη μετάβαση στην επόμενη βαθμίδα κινδυνεύουν να εγκαταλείψουν την εκπαίδευσή τους. Σε πολλές χώρες όπως η Αυστρία, Φινλανδία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία και Ουγγαρία διάφορα εθνικά προγράμματα εισήγαγαν μέτρα, ώστε να εξασφαλίσουν μια συμβουλευτική δράση για μια πιο επιτυχημένη επιλογή και μετάβαση των μαθητών στην επόμενη εκπαιδευτική τους δραστηριότητα. Το «Qualifications and Connections» (Abschluss und Anschluss – Bildungsketten bis zum Ausbildungsabschluss) είναι ένα αντίστοιχο τετραετές πρόγραμμα, που άρχισε στη Γερμανία το 2010 με τη συμμετοχή 1000 σχολείων και περίπου 60.000 μαθητών. Στόχος είναι να εξασφαλίσει μέσω ανάλυσης των ενδιαφερόντων των μαθητών και μέσω επαγγελματικής καθοδήγησης, ότι όλοι οι μαθητές θα συνέχιζαν στην ολοκλήρωση της εκπαίδευσής τους και θα αποφοιτούσαν με τα απαραίτητα προσόντα. Κάτι αντίστοιχο επιχειρήθηκε και στην Ουγγαρία με τα κέντρα «Tanoda», την ευθύνη της λειτουργίας των οποίων έχουν κυρίως μη κυβερνητικοί οργανισμοί και τα οποία υποστηρίζουν περίπου 2.000 με 4.000 παιδιά ετησίως. Τα κέντρα αυτά παρέχουν στους μαθητές διδακτική υποστήριξη και οργανώνουν διάφορες εξωσχολικές δραστηριότητες τέχνης ή αθλητισμού δρώντας ως ένας ξεχωριστός φορέας από το σχολείο (Recent Policy developments related to those not in employment, education and training, 2012:

8). Την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου επιχείρησαν, επίσης, να αντιμετωπίσουν κάποια κράτη της Ένωσης μέσω οικονομικών μηχανισμών υποστήριξης, όπως τα δωρεάν σχολικά γεύματα και τα βιβλία, ή μέσω της στέρησης συγκεκριμένων προνομίων στις οικογένειες, τα παιδιών των οποίων θα εγκατέλειπαν το σχολείο, όπως για παράδειγμα η νομοθετική προσπάθεια της Ουγγαρίας το 2010 για την απώλεια συγκεκριμένων κρατικών προνομίων που θα αντιμετώπιζαν οι οικογένειες των παιδιών, που θα εγκατέλειπαν την υποχρεωτική εκπαίδευση. (Eurofound, 2012: 113). Η αύξηση ή μείωση, επίσης, της ηλικίας, που οι μαθητές θα ολοκλήρωναν την υποχρεωτική εκπαίδευση ήταν μια πολιτική για τον ίδιο σκοπό και υιοθετήθηκε από διάφορες χώρες, όπως η Αγγλία, Ουγγαρία, Ιταλία και Πορτογαλία. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, το όριο ηλικίας, που οι μαθητές θα έχουν ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση αυξήθηκε από το 2000 αρχικά στην ηλικία των 15 ετών και αργότερα στα 16, ενώ η Ουγγαρία εισάγει το 2010 μια εντελώς αντίθετη εκπαιδευτική πολιτική αναφορικά με αυτό το ζήτημα και χαμηλώνει το όριο ηλικίας για την υποχρεωτική παρακολούθηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας από τα 18 στα 16 έτη του μαθητή (Recent Policy developments related to those not in employment, education and training, 2012: 9). Η συμμετοχή των γονέων και η ενίσχυση της συνεργασίας τους με το σχολείο αποτέλεσαν επίσης βασική προτεραιότητα προς την ίδια κατεύθυνση. Στην Ιρλανδία το πρόγραμμα «Home School Liaison Scheme» καθιερώνει τη συνεργασία μεταξύ γονέων και δασκάλων προς όφελος της εκπαίδευσης των παιδιών τους, ενώ στην Τσεχία τοπικά προγράμματα ενημερώνουν τους γονείς για τη σημασία της εκπαίδευσης.

Στον στόχο της επανένταξης των πρόωρα διαρρεόντων από το σχολείο οι χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας έχουν, επίσης, να επιδείξουν διάφορες πρωτοβουλίες και δράσεις, εφόσον υπάρχουν νέοι που δεν έχουν ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση ή δεν έχουν αποκτήσει τις απαιτούμενες δεξιότητες, που θα τους εξασφαλίσουν μια θέση στην αγορά εργασίας. Ένα πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η εύρεση και αναγνώριση αυτών των νέων και σε πολλές χώρες, όπως στην Αγγλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Δανία, Νορβηγία και Φινλανδία, έγινε μέσω μηχανισμών που «πιάνουν» (catch-up services), παρακολουθούν και υποστηρίζουν, όσους έχουν εγκαταλείψει την εκπαίδευση τους. Στην επανένταξη στοχεύουν, επίσης, και οι πρωτοβουλίες «δεύτερης ευκαιρίας», που μετουσιώθηκαν σε πολλές χώρες μέσα από τα «σχολεία δεύτερης ευκαιρίας». Τέτοια σχολεία στη Γαλλία, για παράδειγμα, προσφέρουν τη δυνατότητα σε νέους ηλικίας 18-25 ετών να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες σε μια περίοδο 9-12

μηνών, στην Κύπρο, Λετονία, Ρουμανία και στην Ελλάδα καθιερώθηκε ο θεσμός των εσπερινών σχολείων, ενώ στην Ουγγαρία προσφέρονται ευκαιρίες μάθησης και εξ αποστάσεως (Eurofound, 2012: 117). Ένα αντίστοιχο πρόγραμμα λαμβάνει χώρα στη Σλοβενία για σχεδόν 20 χρόνια και τα αποτελέσματά του δείχνουν να είναι θετικά. Πρόκειται για το μονοετές πρόγραμμα «Project learning for Young Adults (*Projektno učenje mladih – PUM*)», το οποίο απευθύνεται σε νέους ηλικίας 15-25 ετών που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο, δε διαθέτουν επαγγελματική εκπαίδευση και είναι αντιμέτωποι με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Μέσα από μια ευέλικτη, εναλλακτική και εξατομικευμένη διδακτική προσέγγιση, περίπου 60% με 70% των νέων κατόρθωσαν είτε να ξαναμπούν στην εκπαιδευτική δραστηριότητα, είτε να βρουν εργασία. Πολλά από τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας έχουν αμιγώς επαγγελματικό προσανατολισμό, όπως το πρόγραμμα «Initial Vocational Qualification Programmes (Programas de Cualificación Profesional Inicial, PCPI)» στην Ισπανία, που απευθύνεται σε νέους 16 ετών και πάνω, που έχουν αφήσει το σχολείο και το «New Opportunities Initiative» (Iniciativa Novas Oportunidades) στην Πορτογαλία, που προσδοκά να μειώσει τη σχολική διαρροή και να προωθήσει τη συμμετοχή του 50% των νέων στην επαγγελματική κατάρτιση ως την ηλικία των 18 ετών (Recent Policy developments related to those not in employment, education and training, 2012: 11). Τα οικονομικά κίνητρα είναι επίσης μια άλλη πολιτική που εφήρμοσαν χώρες όπως η Αγγλία, η Σουηδία, η Μάλτα και η Ιταλία για την επιστροφή των νέων στην εκπαίδευση και κατάρτιση. Στην Αγγλία, παραδείγματος χάριν, το πιλοτικό πρόγραμμα «Activity Allowance» που πραγματοποιήθηκε σε 8 διαφορετικές περιοχές, την περίοδο 2006-2011, προσέφερε ένα επίδομα, περίπου 30 λίρες την εβδομάδα σε νέους Neet ηλικίας 16-17 ετών, με τη συμφωνία να λάβουν μέρος σε ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα, ώστε να διασφαλιστεί η συμμετοχή τους στη μάθηση.

Εξαιρετική σημασία αποδόθηκε από τις χώρες της Ένωσης και στις πολιτικές, που θα διασφάλιζαν μια ομαλή μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία, δεδομένων των διαρκώς αυξανόμενων ποσοστών ανεργίας στον πληθυσμό των νέων, ιδιαίτερα την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Προγράμματα που στοχεύουν να κατευθύνουν και να δώσουν πληροφορίες στους νέους, σχετικά με την επαγγελματική τους επιλογή έλαβαν χώρα, πολυδιάστατα, σε κράτη μέλη. Στην Αυστρία, στη Σλοβενία και στην Πορτογαλία προγράμματα επαγγελματικής καθοδήγησης και ενημέρωσης παρέχονται στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος, ενώ στο Λουξεμβούργο τέτοια προγράμματα

διενεργούνται από υπηρεσίες και κέντρα της δημόσιας σφαίρας ή τοπικών κέντρων. Κάτι αντίστοιχο είναι το «Occupational Orientation Programme (Berufsorientierungsprogramm)» στη Γερμανία, το οποίο στοχεύει να βελτιώσει τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να δοκιμάσουν τουλάχιστον τρία διαφορετικά επαγγέλματα στη διάρκεια της άσκησής τους στα κέντρα του προγράμματος. Στη Μάλτα ένα αντίστοιχο πρόγραμμα λειτουργεί λίγο ποιο εξατομικευμένα, βοηθώντας τους νέους να δημιουργήσουν το προσωπικό τους πλάνο σε σχέση με τις επαγγελματικές τους δυνατότητες και προσφέροντάς τους κίνητρα και δεξιότητες. Βοήθεια και υποστήριξη για την εύρεση εργασίας παρέχουν πολλές χώρες και μέσω του διαδικτύου, όπως στην Ιρλανδία αλλά και με τη διοργάνωση διαφόρων ημερίδων για την εργασία, όπως στην Ελλάδα, Εσθονία, Λιθουανία και Σλοβενία (Eurofound, 2012:122-123). Στην ομαλή μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία και στην εύρεση εργασίας αποσκοπούν και τα προγράμματα τύπου «εγγυήσεις νεότητας», που υιοθετήθηκαν από πολλές χώρες, όπως η Σουηδία, Νορβηγία, Ολλανδία, Φινλανδία και Αυστρία, Δανία, Πολωνία, Ισπανία και Γερμανία και που παραπέμπουν στην πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Youth Guarantee». Η «εγγύηση» που επεδίωκαν τα προγράμματα αυτά ήταν, ότι σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης ή κατάρτισής τους, οι νέοι θα είχαν μια εργασία ή μια άλλου είδους ευκαιρία, ώστε να μην παραμείνουν στην αδράνεια. Στη Σουηδία το πρόγραμμα «Job Guarantee for Young People (Jobbgaranti för ungdom)» ξεκίνησε το 2008 και υπολογίστηκε πως 30.000 νέοι, ηλικίας 16-24 ετών έλαβαν μέρος σε αυτό, αριθμός που ανήλθε στους 114.474 το 2010. Το πρόγραμμα επικεντρώθηκε σε διάφορες δράσεις αναζήτησης εργασίας, όπως καθοδήγηση, πρακτική εργασία, κατάρτιση, μαθητεία και με τη συνεργασία των υπηρεσιών εύρεσης εργασίας και των αναζητούντων εργασία, αποσκοπούσε σε λύσεις σε διάστημα τριών μηνών. Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος ήταν μεγαλύτερη το 2010 σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, αφού περίπου 46% των συμμετεχόντων κατόρθωσαν είτε να βρουν εργασία είτε να συνεχίσουν την εκπαίδευση ή κατάρτισή τους. Ένα αντίστοιχο πλάνο εισήχθη και εφαρμόστηκε και στη Φινλανδία το 2006, για νέους άνεργους κάτω των 25 ετών (και από το 2013 κάτω των 30 ετών) με σκοπό να περιορίσει το χρόνο, που οι νέοι μένουν εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Τα αποτελέσματα του προγράμματος ήταν εξαιρετικά αισιόδοξα αφού υπολογίστηκε, ότι το 2010 για παράδειγμα, για περίπου 83% των νέων που συμμετείχαν, η παρέμβαση ήταν επιτυχής

(Eurofound, 2012:125-126). Εκτός από τις «εγγυήσεις» για την αποφυγή της αδράνειας των νέων ουσιαστικές υπήρξαν και οι πρωτοβουλίες που σχετίζονται με το θεσμό της μαθητείας και της διπλής εκπαίδευσης. Στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης η Γερμανία και Αυστρία, για παράδειγμα, χώρες με μεγάλη παράδοση στο θεσμό της μαθητείας, κατόρθωσαν να παρέμβουν θετικά στη μείωση της νεανικής ανεργίας μέσω των αντίστοιχων προγραμμάτων, ενώ και άλλα κράτη μέλη, όπως η Φινλανδία, Βουλγαρία, Γαλλία, Ιταλία, Ιρλανδία επιδίωξαν να ενισχύσουν τον εν λόγω θεσμό. Επίσης και ο θεσμός της πρακτικής άσκησης, της ενίσχυσης δηλαδή των δεξιοτήτων των νέων με τη μορφή έμμισθης εργασίας, αποτελεί μια ουσιαστική πρωτοβουλία στην αντιμετώπιση της αδράνειας των νέων ατόμων. Το 2011 στη Δανία κρίθηκε απαραίτητο να ενισχυθεί ο θεσμός και να αυξηθούν οι θέσεις για πρακτική άσκηση, ώστε να αντιμετωπιστούν οι νέοι Neet, ενώ ένα αντίστοιχο πρόγραμμα στη Σουηδία σχεδιάστηκε για άνεργους απόφοιτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. ΜΚΟ προσέφεραν επίσης ευκαιρίες απασχόλησης στη Λετονία, Μάλτα και Σουηδία (Recent Policy developments related to those not in employment, education and training, 2012: 17-18).

Άλλα είδη παρεμβάσεων που αφορούν σε μια ευκολότερη απασχολησιμότητα των νέων Neet επικεντρώνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες, που έχουν κάποιοι από αυτούς, όπως είναι οι μετανάστες, τα άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες και προβλήματα υγείας, η οι νέοι γονείς. Πολλές χώρες της Ευρώπης προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους πρακτικά εμπόδια με διάφορα μέτρα, όπως για παράδειγμα οι πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των δυσκολιών που προκύπτουν στους νέους μετανάστες λόγω της γλώσσας. Στην Ελλάδα, Βουλγαρία, Κύπρο, Μάλτα, Πορτογαλία, Ιταλία και Σουηδία υπήρξαν αντίστοιχα προγράμματα. Παρεμβάσεις επίσης υπήρξαν με στόχο την κινητικότητα των νέων προς τον τόπο εκπαίδευσης ή εργασίας τους. Το πρόγραμμα «Close to work» παραδείγματος χάριν, το οποίο εφαρμόστηκε στη Βουλγαρία για την περίοδο 2011-2013, κάλυπτε όλα τα έξοδα της καθημερινής μεταφοράς ενός νέου εργαζόμενου, εφόσον ο τόπος διαμονής και εργασίας του είχαν απόσταση μεγαλύτερη των 80 χιλιομέτρων, ενώ στη Γαλλία νέοι κάτω των 30 ετών, που έχουν ολοκληρώσει την πρακτική τους άσκηση ή την εργασία τους σε συγκεκριμένους τομείς και χρειάζεται να μετακομίσουν σε μια νέα κατοικία, ώστε να βρουν απασχόληση, μπορούν να υποβάλλουν αίτημα για επίδομα ενοικίου ύψους 300 ευρώ και για το μέγιστο διάστημα των τριών μηνών (Recent Policy developments related to those not in employment,

education and training, 2012: 19-20). Πέρα από τις οικονομικές ενισχύσεις, κίνητρα και επιδοτήσεις δόθηκαν και στους εργοδότες, ώστε να προσλάβουν νέους εργαζόμενους. Στην Ουγγαρία, για παράδειγμα, οι νέοι που εισέρχονται στην αγορά εργασίας παίρνουν μια ειδική κάρτα («start card») ισχύουσα για δύο έτη ενώ οι εργοδότες, που προσλαμβάνουν νέους κατέχοντες αυτή την κάρτα, πληρώνουν μειωμένες ασφαλιστικές εισφορές. Στην Φινλανδία το πρόγραμμα «Chances Card» εισήχθη την περίοδο της οικονομικής κρίσης (Μάιος 2010) και αποσκοπούσε να βελτιώσει τα επίπεδα απασχόλησης των νέων αποφοίτων επαγγελματικής εκπαίδευσης ή πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικίας 18-30ετών. Το πρόγραμμα ενθάρρυνε τους εργοδότες να προσλάβουν αυτούς τους νέους, μειώνοντάς τους το κόστος εργασίας και προσφέροντάς τους πρόσθετες παραχωρήσεις, όπως κρατικές επιχορηγήσεις κ.α. (Eurofound, 2012: 135-137).

2.3. Συμπεράσματα

Η νέα κατηγορία κοινωνικά ευπαθών ατόμων αναφέρεται στους νέους και αναγνωρίζεται με τον όρο NEET σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι νέοι Neet είναι εκείνοι, που δε μετέχουν σε καμία θεσμική μορφή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης και συγκροτούν μια εξαιρετικά ετερογενή ομάδα, με διαφοροποιήσεις σε υπερεθνικό και εθνικό επίπεδο, που αφορούν τόσο στην ηλικία όσο και σε διάφορα άλλα χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα, η οικογενειακή τους κατάσταση ή το μορφωτικό υπόβαθρο. Η νέα αυτή ομάδα κοινωνικής παθογένειας καθιερώνεται ως ένας νέο δείκτης, δίπλα στον δείκτη της νεανικής ανεργίας και της σχολικής διαρροής, ενώ αναγνωρίζεται επίσημα από την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2011, σε μια δημοσίευση του Eurofound, όπου και γίνεται εκτενής λόγος για το νεοσύστατο κοινωνικό ζήτημα, με το οποίο είναι αντιμέτωπα τα κράτη μέλη. Η αναγνώριση αυτή επιφέρει την συμπερίληψη της νέας κοινωνικής απειλής στις συζητήσεις της Ένωσης, που αφορούν στους νέους, εντάσσει σταδιακά τη νέα ομάδα σε πολιτικές δράσεις και πρωτοβουλίες, ενώ μια αντίστοιχη κινητοποίηση παρατηρείται και σε πρωτοβουλίες εθνικής εμβέλειας. Απώτερος σκοπός παραμένει πάντα η ένταξη στην αγορά εργασίας. Πρόσχημα η κοινωνική ένταξη και συμμετοχή.

Κεφάλαιο 3^ο

Οι Neet στην Ελλάδα: Οι νέοι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης στην ελληνική πραγματικότητα. Η έρευνα, οι διαπιστώσεις και το προφίλ των νέων απόντων. Ο ρόλος του ελληνικού κοινωνικού κράτους.

Οι νέοι της αδράνειας, οι νέοι, δηλαδή, που δε μετέχουν σε καμία μορφή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης αποτελούν αναντίλεκτα μια δεδομένη πια πραγματικότητα και στην Ελλάδα. Οι έλληνες Neet συγκροτούν μια νεοσύστατη ομάδα ατόμων, άγνωστη ενδεχομένως για πολλούς, που εκπροσωπεί ένα διόλου ευκαταφρόνητο τμήμα του πληθυσμού της χώρας, ευρύτατα διευρυμένο και επηρεασμένο από την οικονομική κρίση των τελευταίων ετών. Η μία και μοναδική έρευνα για τους νέους Neet, που έλαβε χώρα σε εθνικά πλαίσια, υλοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, τη ΓΣΕΕ, την GPO και το ΙΤΕ⁸⁵ και συνέβαλε στην ανίχνευση, χαρτογράφηση και αποτύπωση του νέου και πρωτόγνωρου, για τα ελληνικά δεδομένα, φαινομένου κοινωνικής ευπάθειας. Η έρευνα αυτή αποτελεί μια από τις βασικές πηγές πληροφοριών για τη σύνταξη του παρόντος κεφαλαίου. Με βάση αυτές τις πληροφορίες, στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια προσπάθεια σκιαγράφησης του φαινομένου στην ελληνική πραγματικότητα. Επιπλέον επιχειρείται η αναγνώριση και αναφορά δράσεων και πρωτοβουλιών, που υπογραμμίζουν την κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική δράση από πλευράς Ελλάδας, και που αγγίζουν παραμέτρους, που αφορούν στην νέα κοινωνική παθογένεια.

3.1. Οι νέοι απόντες της Ελλάδας. Κοινωνική και δημογραφική ταυτότητα.

Σύμφωνα με την τυπολογία του Eurofound, η Ελλάδα ανήκει σε εκείνη την ομάδα χωρών, στις οποίες η οικονομική κρίση δεν συνέβαλλε καταλυτικά στην αύξηση της νεανικής ανεργίας και κατ' επέκταση των νέων, που ούτε εργάζονται, ούτε εκπαιδεύονται, ούτε καταρτίζονται. Οι αριθμοί των ποσοστών της Eurostat για τους Έλληνες Neet, ωστόσο, καθώς και η ίδια η ελληνική πραγματικότητα μαρτυρούν

---

⁸⁵ Το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΑΔΙΚ), το Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΚΑΝΕΠ) της ΓΣΕΕ (Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας), η εταιρεία δημοσκοπήσεων GPO (Greek Public Opinion) και το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ) διεξήγαγαν την εν λόγω έρευνα με τίτλο «Βαρόμετρο Απόντων», τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν σε ομότιτλο βιβλίο το Δεκέμβριο του 2013.

ενδεχομένως, πως καταλυτικό ρόλο στην αύξηση του ποσοστού των νέων *απόντων*, διαδραμάτισε και η οικονομική ύφεση, στην οποία περιήλθε η χώρα τα τελευταία έτη. Με άλλα λόγια και με όρους αριθμών, ο αριθμός των νέων της αδράνειας, ηλικίας 15-24 ετών, άγγιξε το 2013 το 20,6%, ενώ πριν 3 χρόνια, δηλαδή το 2010 ήταν 14,9% και το 2008, χρονιά που ξέσπασε η κρίση, έφτανε το 11,7% (πηγή : Eurostat). Ο ΟΟΣΑ, επίσης, σε πρόσφατη έκθεσή του σχετικά με την Ελλάδα φέρνει στη δημοσιότητα στοιχεία, που επιβεβαιώνουν τη συμβολή της οικονομικής κρίσης στην αύξηση και έξαρση του φαινομένου στην Ελλάδα. Σύμφωνα με αυτά ο αριθμός των Neet στην Ελλάδα ήταν προ κρίσης 17,7% ενώ αυξήθηκε κατά 10 σχεδόν ποσοστιαίες μονάδες μετά το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης, αγγίζοντας το 27,4%.⁸⁶ Η μεγάλη απόκλιση και αυξητική τάση του αριθμού των νέων *απόντων* στην Ελλάδα διαμηνύει, αναμφίβολα, ένα τεράστιο ζήτημα κοινωνικής και πολιτικής εμβέλειας και συνιστά μια προβληματική πολυδιάστατης και εξαιρετικής σημασίας.

Σύμφωνα με την έρευνα « Βαρόμετρο Απόντων»⁸⁷ ένας στους έξι νέους της Ελλάδας, δηλαδή το 16,9%, ανήκει στην κατηγορία των νέων Neet. Οι νέοι, που ζουν στην Ελλάδα, απόντες από κάθε μορφή ή δομή εκπαίδευσης και απασχόλησης είναι σύμφωνα με την εν λόγω έρευνα, άτομα ηλικίας 16 έως 24 ετών, με την πλειοψηφία (87,5%) να βρίσκεται μεταξύ 20 και 24 ετών, εφόσον το μεγαλύτερο ποσοστό των νέων ηλικίας από 16 έως 19 ετών παραμένει εντός των εκπαιδευτικών δομών. Οι Neet της Ελλάδας ανήκουν και στα δύο φύλα, με τις γυναίκες να υπερέχουν αριθμητικά με 54,4% έναντι των ανδρών με ποσοστό 45,6%. Ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο, διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των νέων *απόντων* (63,7%) είναι απόφοιτοι του Γενικού ή Τεχνικού Λυκείου με τους μισούς σχεδόν από αυτούς (28,4%) να κατέχουν κάποιο τίτλο ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας ή υποχρεωτικής εκπαίδευσης αγγίζουν μόλις το 3,4% και το 4,5% αντίστοιχα. Αξίζει εδώ να σημειωθεί πως οι νέοι *απόντες* της Ελλάδας είναι ίσως οι πιο μορφωμένοι Neet ποσοστιαία, σε σχέση με τις άλλες χώρες, τόσο εντός όσο και εκτός της Ευρώπης. Σε αντίστοιχο μορφωτικό επίπεδο βρίσκονται και οι γονείς των νέων αυτών με το μεγαλύτερο μέρος αυτών να είναι απόφοιτοι Λυκείου⁸⁸.

---

⁸⁶ Βλ. OECD - Society at a Glance. Highlights: Greece. The crisis and its aftermath. March 2014.

⁸⁷ Βλ. παραπάνω

⁸⁸ Παπαδάκης Ν. (2013) *Βαρόμετρο Απόντων. Οι Neets στην Ελλάδα*. Αθήνα. Σιδέρης (111-114, 227)

Σε σχέση με την οικογενειακή τους κατάσταση η πλειονότητα είναι άγαμοι, πολύ λίγοι έγγαμοι και χωρίς παιδιά (Παπαδάκης, 2013: 227).

Αναφορικά με την πρότερη επαγγελματική τους εμπειρία, σχεδόν ένας στους τρεις νέους *απόντες* δεν έχει εργαστεί ποτέ (33,8%) ενώ το 66,2% δήλωσε πως έχει εργαστεί, ακόμη και περιστασιακά. Η πλειονότητα επίσης (76,1%) δηλώνει, πως βρίσκεται στη διαδικασία αναζήτησης μιας εργασίας με σκοπό να ενταχθεί πλήρως στην επαγγελματική και κατ' επέκταση κοινωνική σφαίρα της χώρας, αν και μόλις ένας στους τέσσερις, έχει συμμετάσχει έστω και μία φορά σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης. Οι περισσότεροι νέοι Neet (39,3%) βρίσκονται σε κατάσταση ανεργίας από μερικές μέρες έως 6 μήνες, ενώ από 6 μήνες έως ένα έτος έχει να εργαστεί το 27% περίπου. Περίπου 2 στους 10, επίσης δεν έχουν εργαστεί σε διάστημα από ένα ως δύο χρόνια, ενώ το 10% είναι άνεργοι περισσότερο από μια διετία (Παπαδάκης, 2013:114-116). Στο ζήτημα της εύρεσης εργασίας αξίζει επίσης να αναφερθεί, ότι οι επιλογές και οι εναλλακτικές λύσεις, σύμφωνα με τους νέους αυτούς, είναι η μετανάστευση στο εξωτερικό, κυρίως για όσους διαθέτουν ανώτατο εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ για τους αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου η αναζήτηση θα συνεχίσει να λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα (Παπαδάκης, 2013: 194).

Η οικογένεια των νέων αυτών είναι ο θεσμός, που διαδραματίζει καθοριστικό επικουρικό ρόλο τόσο σε οικονομικό επίπεδο, όσο και στην εξασφάλιση της στέγης τους. Σχεδόν 9 στους 10 Neet διαμένουν με τις οικογένειές τους ή με άλλα συγγενικά πρόσωπα, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 92,3% ενώ για τη συντριπτική πλειοψηφία των νέων αυτών (περίπου 85%) μοναδική πηγή εισοδήματος και οικονομικής στήριξης είναι η οικογένειά τους. Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, το γεγονός πως οι περισσότεροι νέοι *απόντες* διαβιών με συνολικό οικογενειακό εισόδημα χαμηλότερο των 1.500 ευρώ μηνιαίως (Παπαδάκης, 2013: 116-117). Πιο συγκεκριμένα 4 στους 10 Neet περίπου, προέρχονται από οικογένειες με μηνιαίο εισόδημα κάτω των 1000 ευρώ, ενώ περίπου ένα ποσοστό 11% από οικογένειες με εισόδημα από 1.000 έως 1.5000 ευρώ. Σε οικογένειες με μηνιαίο εισόδημα άνω των 3.000 ευρώ, επίσης, δεν εντοπίζονται καθόλου νέοι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης⁸⁹.

Ως προς τη γεωγραφική τους κατανομή οι περισσότεροι νέοι, αμέτοχοι από κάθε μορφή εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης, βρίσκονται στο Νότιο Αιγαίο, όπου ένας

⁸⁹ <http://www.slideshare.net/dtampouris/neets-1>

στους τρεις σχεδόν νέος, ηλικίας 16 έως 24 ετών, εμπίπτει στην εν λόγω κατηγορία (ποσοστό:27,4%) ενώ στη Στερεά Ελλάδα και στο Ιόνιο τα ποσοστά τους είναι επίσης υψηλά με 22,2% και 20,9% αντιστοίχως. Ακολουθούν η Κεντρική Μακεδονία και η Πελοπόννησος με 19,1%, η Δυτική Ελλάδα με 18,3%, η Κρήτη και η Αν. Μακεδονία και Θράκη με 17,1%, το Βόρειο Αιγαίο με ποσοστό 15,8%, η Θεσσαλονίκη με 14,6% και τέλος η Θεσσαλία, η δυτική Μακεδονία, η Ήπειρος και η Αττική με ποσοστά από 13,7% έως 13%. Σημαντική είναι επίσης διαπίστωση, ότι δεν παίζει καθοριστικό ρόλο το αν οι νέοι «απόντες» διαμένουν σε κάποιο αστικό κέντρο ή σε αγροτική περιοχή. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται από την έρευνα, το 51,5 % κατοικεί σε αστική περιοχή ενώ το υπόλοιπο 48,5% σε αγροτικές περιοχές. Σε αυτό, ωστόσο, συμβάλλει η συγκέντρωση του πληθυσμού σε αστικές περιοχές. Καταληκτικά, σύμφωνα με την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» *«οι Neets εμφανίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα σε αστικές περιοχές, ενώ σε απόλυτους αριθμούς ζουν κυρίως σε αστικά κέντρα»* (Παπαδάκης, 2013:226).

3.2. Σκιαγραφώντας το προφίλ των Ελλήνων Neets.

3.2.1. Η σχέση των νέων απόντων της Ελλάδας με τις δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης. Ανιχνεύοντας τις αιτίες.

Ποιοί είναι κατ'ουσίαν οι νέοι απόντες της Ελλάδας; Ποιοι συγκροτούν αυτή την καινούρια κοινωνική ομάδα στην ελληνική περιφέρεια; Πώς και γιατί περιήλθαν σε αυτή την κατάσταση, τι σκέφτονται, τι πιστεύουν, σε τι και αν ελπίζουν;

Οι απαντήσεις στις παραπάνω ερωτήσεις, διόλου εύκολο να καταγραφούν, ίσως να αποτελούν μια καλή αρχή για μια βαθύτερη κατανόηση του νέου κοινωνικού φαινομένου στην Ελλάδα. Η σκιαγράφηση του προφίλ των νέων αυτών ατόμων, που απουσιάζουν από κάθε μορφή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης, έγκειται τόσο στην ίδια τη σχέση τους με την εκπαίδευση, την κατάρτιση και με την απασχόληση, όσο και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που παρουσιάζει το χωρόχρονο, στο οποίο εμφανίζονται, δηλαδή η ελληνική κοινωνία, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται. Η ελληνική κοινωνία βιώνει, για παράδειγμα, τα τελευταία έτη μια αδυσώπητη και βίαιη οικονομική και κατ'επέκταση κοινωνική κρίση. Στην ελληνική κοινωνία η οικογένεια ήταν και είναι βασικός θεσμός οικονομικής και επαγγελματικής στήριξης των νέων.

Την ελληνική κοινωνία διαπλάθουν όλα τα ιδιαίτερα ιστορικά, πολιτιστικά και κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της.

Η σχέση των νέων της αδράνειας, σύμφωνα με την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων», με την εκπαιδευτική διαδικασία παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον και είναι δισδιάστατη. Από τη μια πλευρά οι περισσότεροι από τους νέους Neet διαθέτουν ένα μέτριο έως πολύ καλό εκπαιδευτικό επίπεδο, είναι δηλαδή απόφοιτοι του Γενικού Λυκείου, ή απόφοιτοι ΤΕΙ και ΑΕΙ, από την άλλη η σχέση τους με την κατάρτιση είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Σχεδόν 3 στους 4 Neet δεν έχουν παρακολουθήσει ούτε μια φορά κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης, παρά το γεγονός πως βασικό ζητούμενο αποτελεί για όλους η εύρεση εργασίας (Παπαδάκης, 2013: 114). Ο λόγος έγκειται, σύμφωνα με την έρευνα, στη διασύνδεση εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης, στη μεταβατική διαδικασία, δηλαδή, από το σχολείο και την εκπαίδευση ή κατάρτιση στην αγορά εργασίας. Είναι χαρακτηριστικό το πόρισμα της έρευνας, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των νέων αυτών, δηλώνει πως θα μετείχε ή θα επέστρεφε σε κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης, εάν αυτό συνοδευόταν με την ένταξη στην απασχόληση (Παπαδάκης, 2013: 187). Είναι επίσης υψίστης σημασίας η άποψη που έχουν οι νέοι αυτοί για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς πιστεύουν πως δεν αποσκοπεί στην παροχή αντίστοιχων προσόντων και εξειδίκευσης, που να ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας (Παπαδάκης, 2013:229). Ως προς το μικρό ποσοστό εκείνων, που δεν έχουν ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, η προοπτική επιστροφής τους, ενώ για τους περισσότερους υπάρχει, χωλαίνει ξανά, λόγω της ασυμβατότητας των εκπαιδευτικών δομών με την αγορά εργασίας, αλλά και εξαιτίας οικονομικών και προσωπικών λόγων. Είναι προφανές πως η σχέση των Neet του ελληνικού χώρου με το θεσμό της εκπαίδευσης διακατέχεται από δυσπιστία και ανασφάλεια και επισκιάζεται από τη σημαντική για τους νέους αυτούς επαγγελματική και οικονομική διασφάλιση.

Η απασχόληση αποτελεί για τους νέους *απόντες* της Ελλάδας βασική προτεραιότητα και ζήτημα μείζονος σημασίας, πολλώ δε μάλλον την εποχή της έξαρσης της ανεργίας και της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Ο ΟΟΣΑ στην τελευταία του έκθεση, που αφορά στην κρίση και στις συνέπειές της, κατατάσσει την Ελλάδα στην πρώτη θέση της νεανικής ανεργίας, και μάλιστα ως απόρροια της οικονομικής κρίσης, αναφέροντας πως η ανεργία στην ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών αυξήθηκε κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες ή και περισσότερο από το 2007 έως σήμερα, ενώ την ίδια περίοδο, το 50% σχεδόν των

νέων μεταξύ 15 και 24 ετών έχασε την εργασία του⁹⁰. Σε πολύ υψηλή θέση ως προς τα ποσοστά της νεανικής ανεργίας είναι η Ελλάδα σύμφωνα με την Eurostat επίσης. Συγκεκριμένα τα τελευταία στοιχεία, που αφορούν στο 2013 η ανεργία για τους νέους 15 έως 24 ετών αγγίζει το 58,3% (πηγή: Eurostat). Για τους νέους, που δεν εκπαιδεύονται, καταρτίζονται ή εργάζονται, επιβεβαιώνεται σύμφωνα με την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων», η αναγωγή της οικονομικής κρίσης ως βασική υπαιτιότητα για την κατάσταση ανεργίας τους, καθώς το 55,6% από όσους εργάζονταν (2 στους 3 Neet, όπως προαναφέρθηκε είχαν εργασία) δηλώνει πως έχασε τη δουλειά του λόγω περικοπών προσωπικού, ενώ το 15% δεν ανανέωσε τη σύμβαση εργασίας του (Παπαδάκης, 2013:188). Στον άξονα νέοι *απόντες* και επαγγελματική απασχόληση, ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση τους με το κοινωνικό κράτος και τις δομές υποστήριξης του στους νέους ανέργους. Οι συμβουλευτικές υπηρεσίες δηλαδή του ελληνικού κράτους και ο ΟΑΕΔ κάθε άλλο παρά πείθουν τους Neets στην προσπάθεια εύρεσης εργασίας τους, καθώς μόνο ένα ελάχιστο ποσοστό (9%) απευθύνεται σε αυτούς τους φορείς, ώστε να βρει μια εργασία (Παπαδάκης, 2013:189). Οι λόγοι παρόμοιοι με εκείνους, που αποτρέπουν τους Neet, που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο, στην επιστροφή σε αυτό ή με εκείνους, για τους οποίους οι νέοι της αδράνειας δεν επιλέγουν να συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης. Είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης και η ανασφάλεια απέναντι στο ρόλο του κοινωνικού κράτους και στις πρωτοβουλίες, που άπτονται της κοινωνικής και εκπαιδευτικής του πολιτικής. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και το γεγονός, πως οι νέοι *απόντες* παραμένουν αφανείς και υπάρχουν «αόρατοι» στα πλαίσια του ελληνικού κράτους, αφού η πλειονότητα δε λαμβάνει κάποιο επίδομα ανεργίας, εφόσον δεν έχει κατοχυρώσει το δικαίωμα λόγω ακριβώς της ίδιας της κατάστασης ανεργίας⁹¹. Συνέπεια της μη απασχόλησης καθώς και της μη στήριξης από κάποια κρατική πρωτοβουλία, είναι, επιπλέον, ότι η οικονομική κατάσταση των Neet στην Ελλάδα είναι σε πολύ άσχημο, έως οριακό, σημείο και η ιατροφαρμακευτική τους ασφάλιση ανύπαρκτη. Ωστόσο οι περισσότεροι Neet είναι ασφαλισμένοι, όπως διαπιστώθηκε από την έρευνα, από τον ασφαλιστικό

---

⁹⁰ Βλ. OECD: Society at a Glance 2014. OECD Social Indicators. The crisis and its aftermath. 2014

⁹¹ Για να κατοχυρώσει κανείς το δικαίωμα για τη χορήγηση του επιδόματος ανεργίας, βασική προϋπόθεση αποτελούν η πρότερη εργασία και η συλλογή συγκεκριμένου αριθμού ενσήμων για τα δύο έτη, προτού το άτομο περιέλθει σε κατάσταση ανεργίας.

φορέα των γονέων τους (Παπαδάκης, 2013: 230) ενώ η οικονομική τους στήριξη προέρχεται για την συντριπτική πλειοψηφία, αποκλειστικά από την οικογένειά τους⁹².

Η ελληνική οικογένεια είναι ουσιαστικά ο θεσμός, που λειτουργεί σαν ένα είδος από μηχανής θεού στις δύσκολες συνθήκες, που βιώνουν οι Neet της χώρας. Το προστατευτικό πλαίσιο που συνθέτει, είναι εξαιρετικά σημαντικό και πολύπλευρο. Δεν διασφαλίζει μόνο την οικονομική στήριξη αλλά και τη στέγη των νέων Neet, αλλά είναι και εκείνη, που διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την ψυχική τους υγεία. Σύμφωνα με την έρευνα, η ψυχολογική διάσταση της κοινωνικής αυτής παθογένειας, η ψυχική δηλαδή υγεία των Neet είναι σε αρκετά καλό επίπεδο και δεν παρουσιάζει ακραία συναισθηματικά φαινόμενα χάρη στη λειτουργία της οικογένειας. Ωστόσο το αυξημένο αίσθημα άγχους είναι δεδομένο συναίσθημα για τους περισσότερους νέους απόντες (87,2%) και έγκειται κυρίως στην αναζήτηση εργασίας. Να σημειωθεί επίσης πως περίπου 3 στους 10 διακατέχονται από το συναίσθημα της απελπισίας, συναίσθημα που προέρχεται από τη συνολική απογοήτευσή τους για την κατάστασή τους (Παπαδάκης, 2013: 194-195, 231).

Συμπερασματικά, οι λόγοι που είτε συμβάλλουν είτε έχουν ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό των Ελλήνων νέων 16 έως 24 ετών, από τις μορφές εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης και κατά συνέπεια την υπαγωγή τους στην ομάδα των Neet, συνθέτουν ένα πλέγμα τόσο επιλογών όσο και μη επιλογών από τους ίδιους τους νέους, οι οποίες διαμορφώνονται κάτω από συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες αλλά και πολιτικές δράσεις και πρωτοβουλίες. Γιατί ενώ για τους περισσότερους από αυτούς η επιλογή της αποχής από τις δομές κατάρτισης αποτελεί προσωπική επιλογή, την οποία ωστόσο διαμορφώνει η έλλειψη εμπιστοσύνης και η δυσπιστία προς το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, για όλους σχεδόν τους Neet η αποχή από την εργασία έχει μάλλον επιβληθεί από την αγορά εργασίας και την επίδραση της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» η πλειοψηφία των νέων αυτών κρίνει μάταιη και αναποτελεσματική την κατάρτισή τους, ενώ βασική τους επιδίωξη και επιθυμία είναι πάντα η εύρεση απασχόλησης (Παπαδάκης, 2013: 229).

Οι αιτίες επικινδυνότητας, κατ'επέκταση, για τη δημιουργία ή την έξαρση της νέας αυτής κοινωνικής παθογένειας στην ελληνική περιφέρεια, μοιάζουν να διαφέρουν

---

⁹² Βλ. παραπάνω

αρκετά, από τις παραμέτρους που το Eurofound αναγνωρίζει ως κινδύνους, ώστε να ενταχθεί κανείς στην ομάδα των Neet⁹³. Από την παρούσα, τουλάχιστον, έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων», διαπιστώθηκε πως το εκπαιδευτικό επίπεδο των νέων, ο τόπος διαμονής τους ή η επαγγελματική κατάσταση των γονέων⁹⁴ δεν είναι καθοριστικοί παράγοντες, που θα συντελέσουν στον αποκλεισμό τους από την εκπαίδευση, την κατάρτιση ή την απασχόληση. Οι αιτίες και κατά συνέπεια οι κίνδυνοι ίσως χρειάζεται να εντοπιστούν στις δομές του ελληνικού κοινωνικού κράτους, των εκπαιδευτικών και κοινωνικών πολιτικών πρωτοβουλιών και δράσεων του αλλά και στην αλληλεπίδραση αυτών με το κλίμα που διαμόρφωσε και διαμορφώνει η πρόσφατη οικονομική κρίση.

3.2.2. Κοινωνικό κράτος και κοινωνικός αποκλεισμός.

Ο ρόλος του κοινωνικού κράτους αποτιμάται σύμφωνα με τα παραπάνω κάτι περισσότερο από ουσιαστικός στον κίνδυνο της νέας κοινωνικής παθογένειας. Οι ίδιοι οι νέοι *απόντες* θεωρούν, σύμφωνα με την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» εξαιρετικά επείγουσα και επικουρική μια άμεση δραστηριοποίηση των αρμόδιων φορέων για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Παρά το γεγονός, πως το 86,6% των νέων αυτών δεν εμπιστεύεται ή εμπιστεύεται ελάχιστα τις δομές του ελληνικού κοινωνικού κράτους- κάτι που διαφαίνεται άλλωστε και από τη σχέση τους με τις δομές κατάρτισης αλλά και τις συμβουλευτικές υπηρεσίες- η συντριπτική πλειοψηφία (96,6%) αναγνωρίζει τον ρόλο του κράτους ως ρόλο προστασίας για τους πολίτες του⁹⁵. Εκτιμώντας ότι οι επιλογές των κυβερνήσεων και το κράτος φέρουν τεράστιο μερίδιο ευθύνης για την δύσκολη κατάσταση, στην οποία έχουν περιέλθει, προτείνουν την πλήρη αναδιάρθρωση και βελτίωση των υπηρεσιών και των δομών προστασίας του κράτους, αλλά και την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού (Παπαδάκης, 2013: 231). Ιδιαίτερη μνεία κάνουν επίσης και στην ύπαρξη ενός ποιοτικού και ολοκληρωμένου μοντέλου κοινωνικής ασφάλισης για όλους τους πολίτες, ιδιαίτερα τη δεδομένη χρονική περίοδο για όλες τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες (Παπαδάκης, 2013:198).

---

⁹³ Βλ. παραπάνω

⁹⁴ Να σημειωθεί πως η έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» δεν αναφέρει στοιχεία για ΑΜΕΑ ή για νέους με διαφορετική εθνοπολιτισμική προέλευση.

⁹⁵ Το δεδομένο αυτό αναφέρθηκε στην ημερίδα που πραγματοποιήθηκε από τη ΓΣΕΕ και το δήμο Ιλίου, στις 16 Δεκεμβρίου 2013, για την παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων».

Οι ομάδες αυτές είναι που απειλούνται περισσότερο από την μεγάλη *κοινωνική ασθένεια* του κοινωνικού αποκλεισμού. Μάλιστα ο νέος δείκτης εμφανίστηκε ή δημιουργήθηκε για να ενσωματώσει ακριβώς και αυτόν τον κίνδυνο, που ενέχει η απουσία από τις δομές κοινωνικής συμμετοχής, δηλαδή την απασχόληση ή την εκπαίδευση και κατάρτιση. Ωστόσο οι Έλληνες Neet, σύμφωνα με την έρευνα, δεν αισθάνονται κοινωνικά αποκλεισμένοι στην πλειοψηφία τους. Τόσο το στενό κοινωνικό τους περιβάλλον, όπως η οικογένεια και οι φίλοι διαδραματίζουν τον ουσιαστικότερο ρόλο για αυτό, όσο και το γεγονός πως αισθάνονται τμήμα μιας ευρείας μερίδας των συνομηλίκων και συμπολιτών τους, που διαβιών κάτω από την δυσχερή κατάσταση της ανεργίας (Παπαδάκης, 2013:196).

3.3. Συμπεράσματα

Η Ελλάδα εμφανίζει ένα από τους υψηλότερους δείκτες νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με τη Eurostat και τον ΟΟΣΑ. Οι Έλληνες Neet αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του νεανικού πληθυσμού και παρουσιάζουν ανησυχητικά αυξητικές τάσεις σε μια περίοδο, που η χώρα κλυδωνίζεται τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Χιλιάδες νέοι της χώρας ηλικίας 16 έως 24 ετών ζουν στην κοινωνική και οικονομική «αφάνεια», μοιράζονται κοινές προβληματικές, όπως το ζήτημα της εύρεσης εργασίας και υποστηρίζονται σε οικονομικό και συναισθηματικό επίπεδο από τον ισχυρότατο θεσμό της ελληνικής οικογένειας, που δρα ως ένα εξαιρετικός αντικαταστάτης του κοινωνικού κράτους.

Η αντιμετώπιση της αποχής ή απουσίας των νέων αυτών από κάθε δομή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης αναδεικνύει και στην Ελλάδα ένα τεράστιο ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης. Η συμμετοχή στην εκπαίδευση και στην απασχόληση αποτελούν αδιαμφισβήτητα κοινωνικά δικαιώματα, τα οποία καλούνται αρχικά να αναγνωρίσουν και στη συνέχεια να διασφαλίσουν οι φορείς και οι πρωτοβουλίες κοινωνικής και εκπαιδευτικής δράσης, οι παράγοντες Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής πολιτικής και μάλιστα για μια μερίδα του πληθυσμού εξαιρετικά σημαντική, τους νέους. Και είναι ακριβώς το ίδιο το φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας, οι Neet, καθώς και οι κίνδυνοι, που εγκυμονεί, που ενδεχομένως να οδηγούν τη συνάρθρωση και την αλληλεπίδραση των δύο πολιτικών με στόχο την αντιμετώπισή του. Σε μια περίοδο, που

η χώρα και οι πολιτικές αποφάσεις στρέφονται σε εντελώς διαφορετικές κατευθύνσεις, οικονομίστικου χαρακτήρα, σε μια εποχή, που η ελληνική Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική μοιάζουν να περιέρχονται σε μια λογιστική αντιμετώπιση, η οποία καταρρακώνει την ουσιαστική τους δράση, οι νέοι «απόντες» «απειλούν» άθελά τους, ζώντας το παρόν με αβεβαιότητα και κοιτάζοντας το μέλλον με ανασφάλεια. Μένει να δούμε αν αυτή η απειλή θα γίνει ευδιάκριτη και για τις αρμόδιες πολιτικές αρχές, ώστε αρχικά να διερευνηθεί εις βάθος και στη συνέχεια να τύχει μιας ουσιαστικής πολιτικής αντιμετώπισης.

Κεφάλαιο 4^ο : Επισκόπηση Βιβλιογραφίας

Δια βίου μάθηση: το ιδεολογικό επίχρισμα στα ενδότερα του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναφερθήκαμε στο Κοινωνικό Δικαίωμα της εκπαίδευσης ως προϋπόθεση για το Κοινωνικό Δικαίωμα της κοινωνικής συμμετοχής και για τη διασφάλιση τελικά της ιδιότητας του πολίτη, όπως την σκιαγράφησε ο Βρετανός κοινωνιολόγος T.H. Marshall τη δεκαετία του '50 (Manning, 1999). Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μέσα από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας να εξετάσουμε την εκπαίδευση, με όρους δια βίου μάθησης, ως βασική γραμμή της ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής υπό το πρίσμα μιας κριτικής ματιάς και προσέγγισης. Η προσπάθεια αυτή προσδοκά να αποτελέσει κατ' αρχήν μια εμβάθυνση στη μελέτη για το ρόλο της δια βίου μάθησης ως μέσο για τη διασφάλιση του δικαιώματος στη κοινωνική συμμετοχή και κατ' αρχάς μια βάση προβληματισμού για το ιδεολογικό υπόβαθρο της μάθησης, της εκπαίδευσης και της συμμετοχής στο σύγχρονο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης και του καπιταλιστικού νεοφιλελευθερισμού, με όρους κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής.

4.1. Η δια βίου μάθηση. Από την ιδέα της αρχαιότητας στην έννοια της σύγχρονης ιστορίας.

«Γηράσκω αεί διδασκόμενος»

Σόλων

Είναι, ίσως, δύσκολο να προσπαθήσει να αποδώσει κανείς τον όρο δια βίου μάθηση με έναν ολιστικό και ενιαίο τρόπο, καθώς αυτός ενέχει πολλές διαστάσεις ερμηνείας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδίδει το 2001 στο ανακοινωθέν της στις Βρυξέλλες «Κάνοντας την ευρωπαϊκή περιοχή της δια βίου μάθησης μια πραγματικότητα» (Making a European Area of Lifelong Learning a Reality) τον όρο της δια βίου μάθησης ως : *«κάθε δραστηριότητα μάθησης, η οποία λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια της ζωής, με σκοπό τη βελτίωση της γνώσης, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων, εντός μιας*

προσωπικής, αστικής κοινωνικής και/ή σχετιζόμενης με την απασχόληση προοπτικής» (Commission of the European Communities, 2001: 9). Η Γενική Γραμματεία της Δια Βίου Μάθησης του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων ορίζει τη δια βίου μάθηση ως εξής: « Όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη. Περιλαμβάνει την Τυπική Εκπαίδευση, τη Μη Τυπική Εκπαίδευση και την Άτυπη Μάθηση.»⁹⁶ Το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης της UNESCO περιγράφει, επίσης το 2001, στο κείμενο για τη δια βίου μάθηση «*Revisiting lifelong learning in the 21st century*» τη δια βίου μάθηση ως: « ένα απαραίτητο εργαλείο, που καθιστά την εκπαίδευση ικανή να αντιμετωπίσει τις πολλαπλές σύγχρονες και αναδιδόμενες προκλήσεις» (Unesco: Institute for Education, 2001). Για το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, η δια βίου μάθηση είναι μια ουσιαστική ανάγκη επένδυσης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες και στενά συνδεδεμένη με προγράμματα και στρατηγικές για την ανάπτυξη της οικονομίας και την απασχόληση⁹⁷.

Η ιδέα της μάθησης ή εκπαίδευσης, που θα λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου δεν είναι προϊόν ή έμπνευση της σύγχρονης εποχής. Συναντάται για πρώτη φορά στην αρχαιότητα, όταν ο Πλάτωνας συνδέοντας την εκπαίδευση με τη φιλοσοφία, υποστήριξε ότι σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η μόρφωση του ατόμου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του⁹⁸. Στη μεταγενέστερη εποχή η δια βίου μάθηση αποτυπώνεται βιβλιογραφικά πρώτη φορά στο βιβλίο του Basil Yeaxlee με τίτλο *Lifelong Education* το 1929, ενώ η ιδέα μετουσιώνεται σε πρώτες επίσημες πολιτικές πράξεις αρχές της δεκαετίας του 1972, όταν η UNESCO εκδίδει το κείμενο «*Learning to be: The world of education. Today and Tomorrow*»⁹⁹, στο οποίο η πραγματική

---

⁹⁶ Βλ. επίσης: <http://www.gsae.edu.gr/el/glossari?id=690>

⁹⁷ Βλ. ILO: Lifelong Learning. <http://www.ilo.org/global/topics/skills-knowledge-and-employability/lifelong-learning/lang--en/index.htm>

⁹⁸ <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/sipitanou.htm>

⁹⁹ Faure E. et al.: *Learning to be. The World of Education today and tomorrow*. Unesco. Paris 1972 (online at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000018/001801e.pdf>)

εκπαίδευση αφορά στο δίπτυχο μαθαίνω-ζω και ζω-μαθαίνω¹⁰⁰. Από τούδε και στο εξής η ιδέα της δια βίου εκπαίδευσης αρχικά και μάθησης αργότερα, γίνεται αντιληπτή ως μια ουσιαστική και απαραίτητη, εξελιγμένη έννοια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ικανή να ανταποκριθεί στις ολοένα και αυξανόμενες ανάγκες του ατόμου και της κοινωνίας. Το 1995 ο όρος δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση χρησιμοποιείται πρώτη φορά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Lifelong education and training) ενώ το επόμενο έτος ανακηρύσσεται ως Ευρωπαϊκό έτος Δια Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Κυρίδης, 2014). Από το Συμβούλιο Κορυφής της Ε.Ε. στη Λισσαβόνα, που πραγματοποιείται το 2000, ο όρος δια βίου μάθηση (Lifelong Learning) καθιερώνεται επίσημα και σηματοδοτεί με κάποιο τρόπο την έναρξη μιας πορείας, στην οποία η μάθηση σε κάθε περίοδο της ζωής του ατόμου συσχετίζεται άμεσα με κάθε πρόταγμα, πρωτοβουλία, δράση ή στόχευση της Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής της Ένωσης¹⁰¹. Σήμερα ο όρος περικλείει όχι μόνο ρήτρες, ανακοινωθέντα και ορισμούς, αλλά ως παγιωμένος θεσμός των ευρωπαϊκών και παγκόσμιων εκπαιδευτικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών και δράσεων χαρακτηρίζει κέντρα, ινστιτούτα, ιδρύματα και προγράμματα στα περισσότερα ανεπτυγμένα κράτη του κόσμου και όχι μόνο.

4.2. Δια βίου μάθηση. Προς το νέο είδος ανθρώπου των αξιώσεων και αξιών.

4.2.1 Η παιδαγώγηση της κοινωνίας στις επιταγές της οικονομικής επικυριαρχίας.

Μία από τις ραγδαίες και πολυδιάστατες επιπτώσεις, που επέφερε η έλευση της παγκοσμιοποίησης είναι η υπαγωγή της εκπαίδευσης στα νέα δεδομένα και στο νέο μεταβιομηχανικό μοντέλο ζωής, που αναπτύχθηκε. Η εκπαίδευση ως δημόσια πολιτική, ως κοινωνική πολιτική, που η οργανωμένη πολιτεία οφείλει να διασφαλίζει για τους πολίτες της, ως κοινωνικό δικαίωμα που κάθε άτομο ως μέλος μιας οργανωμένης κοινωνίας πρέπει να μπορεί να διεκδικεί και τελικά να απολαμβάνει αλλά και ως ατομική επιδίωξη ή στόχευση του κάθε ανθρώπου, που επιθυμεί να εξελίξει τον εαυτό του πολυδιάστατα και πολυεπίπεδα, διαμορφώνεται πια εκτός των στενών ορίων του εθνικού κοινωνικού κράτους. Είναι σαφής η πλήρης μετακύλιση κάθε πρωτοβουλίας για τη διαμόρφωση και παροχή εκπαιδευτικών και κοινωνικών δράσεων από το εθνικό

---

¹⁰⁰ Böcher t., Gaignat H., Delacrétaz P.(2006) *Lebenslanges Lernen. Sammlung. Begriffe, Erläuterungen, Quellen.* erstellt am Deutschen Institut für Internationale Pädagogische Forschung. Genève (4)

¹⁰¹ Βλ. επίσης: Κεφάλαιο 1°

πλαίσιο αναφοράς του κοινωνικού κράτους στο υπερεθνικό πλαίσιο αναφοράς του οικονομικού ανταγωνισμού και της παγκοσμιοποίησης. Είναι όλο και πιο εμφανής η παθητική ανάληψη αρμοδιοτήτων και αποφάσεων στα τραπέζια υπερεθνικών οργανισμών και η χάραξη δράσεων με βάση ένα άτυπο, συμφωνημένο, παγκόσμιο οικονομικό διάγραμμα νεοφιλελεύθερων τάσεων και καπιταλιστικής ένδυσης. Είναι τελικά η παγκόσμια αγορά εργασίας, που προσδίδει στους σκοπούς της εκπαιδευτικής διαδικασίας μια φύση εργαλειοποίησης, η οποία συνίσταται και συντελείται για να επιτευχθούν στην ουσία οι σκοποί της μακροοικονομικής πολιτικής (Γράβαρης και Παπαδάκης, 2005: 46).

Μια νέα, υπερεθνικού τύπου εκπαιδευτική δράση αποτυπώνεται στο νέο- πολιτικό ίσως, εύστοχο σίγουρα- σλόγκαν της μεταβιομηχανικής εποχής, τη δια βίου μάθηση. Είναι η νέα εκπαιδευτική δραστηριότητα, που επιδιώκει να παράγει ένα νέο είδος ανθρώπου, μια νέα μορφή προσωπικότητας, μια καινούρια ποιότητα πολίτη, μαθητή ή μαθητευόμενου και τελικά το νέο τύπο εργάτη, με νέες ικανότητες, δεξιότητες και προσόντα (Ball, 2009).

Σύμφωνα με τον Biesta (2006:173) η δια βίου μάθηση είναι μια έννοια, η οποία υποκρύπτει ή εμπεριέχει πολλές σημασίες και εξυπηρετεί πολλαπλούς σκοπούς. Ο ίδιος, εξελίσσοντας την άποψη των Aspin και Charman για την τρισχιδή φύση της δια βίου μάθησης κάνει λόγο για το «τρίγωνο της δια βίου μάθησης», το οποίο σχηματοποιεί και αναπαριστά τις τρεις διαφορετικές λειτουργίες ή τους τρεις διαφορετικούς σκοπούς της. Σύμφωνα με την ανάλυσή του, η δια βίου μάθηση είναι μια διαδικασία, η οποία μπορεί να υπηρετεί ένα ρόλο με τρεις διαστάσεις, α) την «προσωπική» διάσταση, β) τη δημοκρατική και γ) την οικονομική διάσταση. Στην «προσωπική» λειτουργία της δια βίου μάθησης αναφέρεται οτιδήποτε σχετίζεται με την προσωπική εξέλιξη και ολοκλήρωση του ατόμου, όχι μόνο μέσα από την πρόσκτηση γνώσεων ή την ανάπτυξη των ταλέντων του, αλλά και μέσα από την απόκτηση εμπειριών, που θα βοηθήσουν το άτομο στην αναζήτηση, ίσως δε και στην εκμάθηση του τρόπου, για μια καλύτερη ζωή ή για το νόημα της ζωής. Η δημοκρατική διάσταση της δια βίου μάθησης πρόσκειται περισσότερο στην έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης και ένταξης και στην ενδυνάμωση αλλά και χειραφέτηση των ατόμων να μπορούν να ζουν τη ζωή τους σε δημοκρατικά και χωρίς αποκλεισμούς πλαίσια. Τέλος η οικονομική υφή της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής διαδικασίας αναφέρεται στην

απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, που έχουν να κάνουν με τον κόσμο της εργασίας και που έχουν διττό στόχο: αφενός μια μεγαλύτερη και ευκολότερη δυνατότητα απασχόλησης, με άλλα λόγια απασχολησιμότητα και συνεπώς την οικονομική ευημερία του ατόμου και αφετέρου τη γενική οικονομική ευημερία του συνόλου (Biesta, 2006:173).

Η δια βίου εκπαίδευση ή μάθηση αποτελεί μεγάλη αξίωση, επιτακτική ανάγκη και υποχρέωση, την οποία υπαγορεύουν άρρητα η ηθική του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος της παγκόσμιας οικονομίας και ρητά οι ρήτρες και οι στρατηγικές των υπερεθνικών οργανισμών, όπως η Ε.Ε ή ο ΟΟΣΑ. Η «Κοινωνία της Γνώσης», την οποία οραματίστηκε η πολιτική ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η πορεία προς αυτή, συνιστά έναν αδιάκοπο, αέναο αγώνα πρόσληψης γνώσεων και πληροφοριών, που μετατρέπουν το δικαίωμα στη γνώση και την εκπαίδευση σε μοναδική προϋπόθεση για τη συμμετοχή στην κοινωνία και τελικά σε ένα βαρύ φορτίο εξατομικευμένης ανάγκης, μοναδικής επιλογής, ζωτικής υποχρέωσης. Είναι η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, όπως αναφέρει το κείμενο της ανακοίνωσης της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 21ης Νοεμβρίου 2001, σχετικά με την *«πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης»*¹⁰², στο οποίο υπαγορεύεται ρητά, ότι:

«Οι πολίτες έχουν τεράστιες νέες ευκαιρίες όσον αφορά την επικοινωνία, τα ταξίδια και την απασχόληση. Το να επωφεληθούν από αυτές τις ευκαιρίες και να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνία εξαρτάται από τη συνεχή απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων. Την ίδια στιγμή το συγκριτικό πλεονέκτημα εξαρτάται όλο και περισσότερο από την επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Συνεπώς οι γνώσεις και οι ικανότητες είναι επίσης μια ισχυρή μηχανή οικονομικής ανάπτυξης. Με δεδομένο το παρόν αβέβαιο οικονομικό κλίμα, η επένδυση στους ανθρώπους γίνεται πολύ πιο σημαντική».(Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2001: 7).

Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο με στόχους την ανταγωνιστικότητα και την οικονομική ανάπτυξη είναι επίσης εμφανής και προτρεπτική και στο σύντομο κείμενο του ΟΟΣΑ, σχετικά με τη δια βίου μάθηση και το ανθρώπινο κεφάλαιο, που δημοσιεύεται το 2007: «Policy Brief. Lifelong Learning and Human Capital». Στο κείμενο «*το κέρδος από την αναδυόμενη κοινωνία της γνώσης*» τόσο για τα άτομα όσο

---

¹⁰²Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων: Ανακοίνωση της Επιτροπής. Η πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης. Βρυξέλλες (2001). (online at : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EL>)

και για τις χώρες είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πρόθεσή τους να επενδύσουν στο «ανθρώπινο κεφάλαιο», δηλαδή στις γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητές τους, μέσω της εκπαίδευσης και κατάρτισης, τις οποίες και χαρακτηρίζει ως όλο και πιο πολύ σημαντικές παραμέτρους «ανεφοδιασμού της οικονομικής ανάπτυξης» (OECD, 2007:1)¹⁰³.

Η μετάλλαξη της διαδικασίας της μάθησης υπαγορεύει ένα νέο είδος στρατηγικής και στόχευσης. Το άτομο δε ζει για να μαθαίνει, αλλά μαθαίνει ώστε να μπορεί να ζει. Ο δια βίου μαθητεύομενος και εν δυνάμει εργάτης αναζητά τη θέση του μέσα στη μορφή της νέας κοινωνίας. Μιας κοινωνίας της όλο και πιο επιτακτικής οικονομικής ανάπτυξης υπό το πρίσμα ενός ανταγωνιστικού παροξυσμού, παραγωγικότητας και απασχολησιμότητας. Με όρους Bernstein βρισκόμαστε μπροστά στα πλαίσια μιας «καθολικά παιδαγωγημένης κοινωνίας» και στην «παιδαγώγηση» της ίδιας «της ζωής, στην οποία η διαδικασία της μάθησης επιτελείται ανελλιπώς και ατελείωτα, ενώ το κράτος επιδίδεται στην προσπάθεια να μην αφήσει κανένα κενό, καθόλου χώρο ή χρόνο, που αυτή η παιδαγώγηση δε θα λαμβάνει χώρα» (Ball, 2009:203). Μέσα σε ένα τέτοιο κοινωνικό σύστημα, οι πολίτες πρέπει να είναι διαθέσιμοι και δεκτικοί για κάθε είδος επανεκπαίδευσης, μάθησης ή κατάρτισης διαμορφώνοντας ή δημιουργώντας μια δική τους ατελείωτη προσωπική βάση δεδομένων, η οποία θα τους καθιστά ικανούς να ανταποκρίνονται σε αυτό που η κοινωνία ή καλύτερα η οικονομία επιτάσσει. Ευελιξία, δημιουργικότητα, νεωτερισμός, εξέλιξη, ικανότητα προσαρμογής αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας της δια βίου μάθησης και συνδιαμορφώνουν το κύριο πρόσταγμα του παγκόσμιου καπιταλισμού, και τη βασική επιδίωξη της Ε.Ε. ,την «απασχολησιμότητα» (*employability*). Μια «απασχολησιμότητα», που πολύ διπλωματικά, ήρθε για να αντικαταστήσει τον όρο απασχόληση ή εργασία ή δουλειά και να απαιτήσει την πλήρη αναγωγή του κοινωνικού δικαιώματος τόσο της εργασίας όσο και της εκπαίδευσης σε ατομική ή εξατομικευμένη υποχρέωση του ανθρώπου. Μέσα από αυτή τη νεοφιλελεύθερη θεώρηση της σχέσης της μάθησης με την εργασία, η εκπαιδευτική δραστηριότητα αναδεικνύει μια μηχανιστική και εργαλειακή της παράμετρο, την οποία οι Νεομαρξιστές επισημαίνουν στην κριτική τους περί μάθησης και την οποία αντιλαμβάνονται ως μια «θέση» της δραστηριότητας του καπιταλισμού. Για τους επικριτές του καπιταλιστικού μοντέλου, η αγορά εργασίας φαίνεται να

---

¹⁰³ Βλ. OECD (July 2007): Policy Brief. Lifelong Learning and Human Capital. (online at: <http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/OECD-Letter-LLL.pdf>)

κυριαρχεί των πάντων, ενώ η εκπαίδευση λειτουργεί ως «*υπηρέτης*» της, όπου το οικονομικό κέρδος έγκειται στην ικανότητα κατάρτισης (trainability) και την ικανότητα απασχόλησης (employability) των ατόμων. Πρόκειται για μια κοινωνία, μέσα στην οποία η θέση των ατόμων καθορίζεται από την ανάγκη για «*εμπορικά, ενέλικτα, οικονομικά υποκείμενα*» (Gewirtz, 2008:416-417). Μια κοινωνία, στην οποία η δια βίου μάθηση γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτή με όρους διαμόρφωσης και συγκρότησης του ανθρώπινου κεφαλαίου με αποκλειστικό στόχο την επένδυση στην οικονομική ανάπτυξη.

4.2.2. Η ελευθερία της επιλογής του καθήκοντος στο νεοφιλελευθερισμό της μάθησης.

Η λειτουργία της δια βίου μάθησης ως εκπαιδευτική διαδικασία, που στοχεύει να καταστήσει το άτομο ικανό να ανταποκριθεί στη νέα οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, υπαγορεύει τη διαμόρφωσή του υπό το πρίσμα μιας καταναγκαστικής αλλαγής του ίδιου του υποκειμένου. Η σχέση του ατόμου με την εκπαιδευτική διαδικασία αποκτά μια νέα μορφή, στην οποία η προσωπική εξέλιξη και ολοκλήρωση διέπονται από τον δυισμό μιας επαγγελματικής και κοινωνικής ευστοχίας. Ο εργαζόμενος του 21^{ου} αιώνα χρειάζεται να αποποιηθεί της οποιασδήποτε προσδοκίας για μια σταθερή εργασία, που έχει ως βάση το όποιο γνωστικό του υπόβαθρο και την οποία θα διατηρήσει ίσως για πάντα, αλλά να οικοδομήσει το δικό του portfolio γνώσεων και ικανοτήτων, που θα τον καταστήσουν *εμπορικότερο*, δηλαδή κινητικό, ευέλικτο και με πολλαπλές δεξιότητες. Σύμφωνα με τον Φωτόπουλο (Φωτόπουλος, 2014:202) το portfolio αυτό θα είναι και το διαβατήριό του καθενός, σε παντός είδους επαγγελματική και κοινωνική συμμετοχή. Μέσα στη νέα πραγματικότητα *του μαθαίνω όσα περισσότερα μπορώ , μαθαίνω τα πάντα, μαθαίνω, για να ζω* η ελευθερία των «μαθημάτων» είναι φαινομενικά απεριόριστη και η δυνατότητα της επιλογής φαντάζει ατελείωτη. Διέπεται ωστόσο από τον τεράστιο περιορισμό της ίδιας της φύσης. Η επιλογή είναι ουσιαστικά μόνο μία και αποτελεί μονόδρομο. Η ελευθερία της επιλογής περιορίζεται στη μεγιστοποίηση της επένδυσης του ατόμου στο ίδιο άτομο, με όρους εμπορικότητας και ανταγωνιστικότητας. Το άτομο ως αυτόνομος οικονομικός συντελεστής είναι εκείνο, που μέσα από τις επιλογές του θα διαμορφώσει το ανθρώπινο σε συνάρτηση με το οικονομικό κεφάλαιο, με όρους αγαθών και υπηρεσιών, αξίας και

τιμής (Banzel, 2007:284). Η επιλογή του είναι ακριβώς να επιλέξει να καταστεί ικανός να ανταποκριθεί στη μορφή, που έχει πάρει η εργασία στην μεταβιομηχανική εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η δια βίου μάθηση θα του εξασφαλίσει τη δια βίου κινητικότητα, η οποία όμως είναι απαραίτητη για να μπορεί να υφίσταται στην επαγγελματική και κοινωνική σφαίρα με την ιδιότητα ενός ανταγωνιστικού *εμπορεύματος*.

Η συζήτηση για την επιλογή παραπέμπει σε μια πολύ σημαντική παράμετρο της δια βίου μάθησης, που αφορά στην πολιτική της διάσταση, αφενός γιατί ανήκει στις πρωτοβουλίες του υπερεθνικού χώρου διαμόρφωσης πολιτικών, αφετέρου γιατί αποτελεί έκφανση της εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής, πολιτικές, δηλαδή, που διασφαλίζουν δικαιώματα. Το δικαίωμα στη μάθηση και την εκπαίδευση φαίνεται να έχει μεταλλαχθεί στη βάση της δια βίου μάθησης και να παραπέμπει σε έναν όρο με διττή σημασία. Αφενός έχει μεταλλαχθεί σε προσωπική υποχρέωση και ατομικό καθήκον, αφετέρου έχει μετουσιώσει τη φύση της εξατομίκευσης της εκπαίδευσης. Η μάθηση είναι πια μια αποκλειστική, αναγκαστική συνθήκη για τη δράση του σύγχρονου ατόμου. Το κάθε άτομο οφείλει αφ' εαυτού να αναλάβει την ευθύνη να δημιουργήσει το δικό του βιογραφικό σημείωμα, να λειτουργήσει ως αυτόνομη οντότητα, ως υποκείμενο πέρα από τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς (Ball, 2009:206). Η αναγκαιότητα για έναν απόλυτο αυτοπροσδιορισμό και αυτοσχεδιασμό αντανακλά την ατομικότητα της ύπαρξης μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο, που αναρίθμητα υποκείμενα αναζητούν τις ταυτότητές τους για προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική αυτοπραγμάτωση και συμμετοχή. Μια κοινωνική συμμετοχή, την οποία διασφαλίζει ουσιαστικά η επαγγελματική συμμετοχή μέσα από την αέναη πρόσληψη γνώσης. Η διαδικασία της πρόσληψης της γνώσης είναι τελικά που οδηγεί στην εξατομίκευση και υποκρύπτει επί της ουσίας την κοινωνική απομόνωση. Η εξατομίκευση, την οποία, προωθεί η δια βίου μάθηση αντικατοπτρίζει την αντίστροφη πορεία των δικαιωμάτων και των καθηκόντων στη βάση της σχέσης κράτους και ατόμου. Γιατί ενώ στο παρελθόν η δια βίου εκπαίδευση αποτελούσε δικαίωμα κάθε ατόμου, που αντανακλούσε παράλληλα και το καθήκον του κράτους να παρέχει ευκαιρίες για μάθηση και εκπαίδευση, στη σύγχρονη κοινωνία της νεοφιλελεύθερης αντίληψης και του καπιταλισμού η δια βίου μάθηση συναρτά το καθήκον που κάθε άτομο με υπευθυνότητα οφείλει να αναλάβει, ενώ έχει γίνει δικαίωμα του κράτους να αξιώνει από το άτομο να εκπαιδεύεται διαρκώς, ώστε να το εφοδιάζει για τις απαιτήσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το νέο είδος της ανθρώπινης

οντότητας, συνιστά τον άνθρωπο των αξιώσεων και αξιών, που πρέπει σε μια φαινομενική δίνη επιλογών να επιλέξει τελικά να εξατομικεύσει τις ανάγκες του, να ανταγωνιστεί τις επιθυμίες του, να βαδίσει σε έναν δικό του μονόδρομο, ώστε να επιτύχει στο τέλος τη συμμετοχή του, για την οποία, όμως, πρέπει να συνεχίζει να προσπαθεί μέσω της διαρκούς επικαιροποίησης του αυτοβιογραφικού του, του δικού του portfolio ταλέντων, γνώσεων και δεξιοτήτων.

4.3. Δια βίου μάθηση. Δια βίου εμπορευματοποίηση; Περί Κοινωνικών Δικαιωμάτων και Κοινωνικής Πολιτικής ο λόγος.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1948 και στον απόηχο του Β΄ παγκοσμίου πολέμου τα Ηνωμένα Έθνη ψηφίζουν την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η παράγραφος 26 αναφέρεται στο ανθρώπινο δικαίωμα περί εκπαίδευσης και μάλιστα στο καθολικό δικαίωμα της βασικής εκπαίδευσης, ως υποχρεωτική για όλους (The Universal Declaration of Human Rights, art. 2). Είναι η στιγμή που η εκπαίδευση αναγνωρίζεται και καθιερώνεται ως ανθρώπινο δικαίωμα, που αφορά κάθε ανθρώπινη ύπαρξη χωρίς καμία διάκριση, που οφείλεται στο χρώμα, στο φύλο, στις πολιτικές ή θρησκευτικές αντιλήψεις κτλ. Είναι η απόληξη μιας μακράς διαδρομής της ανθρώπινης ιστορίας, που έχει περάσει το 19^ο αιώνα και την κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων, η οποία ήρθε με τη σειρά της ως αποτέλεσμα ή συνέχεια της κατοχύρωσης των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με τον βρετανό κοινωνιολόγο Thomas Humphrey Marshall (Βενιέρης, 2009: 58).

Επί της ουσίας τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούν μια εγγυητική βάση για την άσκηση και τη θεσμοθέτηση της κοινωνικής πολιτικής. Η σχέση τους με την κοινωνική πολιτική, τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο είναι αμφίροπη. Όσο η κοινωνική και με όρους εκπαίδευσης η εκπαιδευτική πολιτική τα διασφαλίζει και τα ενδυναμώνει, τόσο εκείνα την προάγουν και την αποκρυσταλλώνουν είτε σε εθνικό ή σε παγκόσμιο επίπεδο. Αποτελούν ουσιαστικά το μοχλό της ανατροφοδότησης κάθε κοινωνικής παροχής και αναδιοργάνωσης, αλλά και τον πυρήνα μια αναδιανεμητικής δράσης, πόρων, κοινωνικής ευημερίας, κοινωνικής δικαιοσύνης κτλ. Είναι εκείνα, που οριοθετούν μια σύνθετη μορφή της ιδιότητας του πολίτη και υποκαθιστούν την κοινωνία της εξατομίκευσης και του ανταγωνισμού, από μια κοινωνία συλλογικής

δράσης, με τις αρχές της κοινωνικής ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Για την ακρίβεια είναι τα κοινωνικά δικαιώματα, που προωθούν την ισότητα μέσα από την προάσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης και τη διασφάλιση κάθε είδους συμμετοχής στην κοινωνία και τη ζωή (Βενιέρης, 2006).

Με όρους εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής η δια βίου μάθηση μπορεί να αποτελεί μια εξαιρετική έκφραση κοινωνικής και εκπαιδευτικής δράσης, με στόχο την κοινωνική συμμετοχή, την κοινωνική δικαιοσύνη, την κοινωνική εξίσωση και με τη μορφή ενός σύγχρονου, *μεταβιομηχανικού* ίσως, κοινωνικού δικαιώματος. Αυτή τη φύση της δια βίου μάθησης υπονοούν, άλλωστε, τόσο οι διακηρύξεις της Ε.Ε. όσο και των άλλων παγκόσμιων οργανισμών. Με όρους, όμως, παγκοσμιοποίησης και νεοφιλελευθερισμού και υπό το πρίσμα της καπιταλιστικής επένδυσης της ζωής, πόσο κοινωνική μπορεί να θεωρηθεί μια τέτοια δράση και πόσο εξισωτική η λειτουργία της; Με άλλα λόγια και σε μια βαθύτερη μελέτη του ρόλου της, αξίζει να διερευνηθεί κατά πόσο η δια βίου μάθηση υπηρετεί, οριοθετεί και νομιμοποιεί την αποεμπορευματοποίηση του ατόμου, μια βασική αρχή και στόχευση της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής και ένα καίριο ζήτημα της θεσμοθέτησης και της αναγνώρισης των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η αποεμπορευματοποίηση, έννοια, που αρχικά υιοθέτησε ο Polanyi και αργότερα ανέδειξε ο Esping Andersen, στην περί καθεστώτων ευημερίας μελέτη του (Βενιέρης, 2006: 101) αναφέρεται στο βαθμό, που τα κράτη πρόνοιας διασφαλίζουν δικαιώματα στους πολίτες, ανεξάρτητα από το αν αυτοί συμμετέχουν ή όχι στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τον Βενιέρη η αποεμπορευματοποίηση είναι διαφορετικά η απίσχναση της εργασίας ως εμπόρευμα και η εξασθένιση του «*συμπλέγματος του χρήματος*», της ασφυκτικής δηλαδή σχέσης των ατόμων με τις εργασιακές απολαβές (Βενιέρης, 2006:101). Είναι ουσιαστικά η δυνατότητα της επίτευξης ενός βιοτικού επιπέδου ζωής, που θα είναι ικανοποιητικό ακόμη και αν η αποχή από την εργασία είναι προσωπική επιλογή.

Είναι προφανές, πως η δια βίου μάθηση δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην παραπάνω αξίωση, ούτε ως κοινωνική ούτε ως εκπαιδευτική πολιτική, αφού τόσο οι ορισμοί, που της αποδίδουν οι διεθνείς οργανισμοί όσο και η λειτουργική της διάσταση, τη συνδέουν άμεσα με την απασχολησιμότητα και με την αγορά εργασίας. Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, που διατείνονται οι οραματιστές της δια βίου μάθησης, δεν

μπορεί να θεωρηθεί ολιστική ούτε να παραπέμψει ή να πλησιάσει την έννοια της αποεμπορευματοποίησης, αφού αφορά, τελικά, σε μία μόνο πτυχή του ανθρώπινου κεφαλαίου, και δη τη σχέση του με την εργασία. Σε μια «κοινωνία της γνώσης», η γνώση αντανακλά το βαθμό συσχετισμού με τις απαιτήσεις και τις προσαγές της παγκόσμιας οικονομίας, το βαθμό δηλαδή της κινητικότητας, της ευελιξίας, της επιτυχίας των προσωπικών επιλογών, του δυνατού καλύτερου βιογραφικού φακέλου και της εμπορικότητας και ανταγωνιστικότητας του ίδιου, τελικά, του ατόμου. Γιατί όσο πιο εμπορικός καταφέρνει να γίνει κανείς με τις προσλαμβάνουσες της δια βίου μάθησης, τόσο πιο εύκολη αποτελεί η πρόσβαση σε κάθε είδους συμμετοχή με κυρίαρχη όλων, τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Δεν είναι πια ζήτημα κοινωνικής ή εκπαιδευτικής πολιτικής, δεν σχετίζεται με τη διασφάλιση δικαιωμάτων. Είναι ζήτημα της αγοράς εργασίας, και συσχετίζεται άμεσα με την αναδιανομή πιθανοτήτων και όχι πόρων, όπως αναφέρει ο Giddens, σύμφωνα με τον οποίο οι μετά-ευημερίας πολιτικές δεν αναφέρονται πια στην αναδιανομή του πλούτου, αλλά στη δημιουργία του (Ball, 2009:206). Η πλήρης εμπορευματοποίηση του ατόμου υποκρύπτεται στα πλαίσια της δια βίου μάθησης και ένα ικανοποιητικό επίπεδο ζωής δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, παρά μόνο μέσω της συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Την εποχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος και της ανταγωνιστικότητας, δεν είναι μόνο η εργασία, που έχει μετατραπεί σε εμπόρευμα, αλλά και ο ίδιος ο άνθρωπος ως εργαζόμενος, σε μια αμφιταλαντευόμενη κοινωνική δομή. Μια κοινωνική δομή, που ο εν δυνάμει εργαζόμενος αναζητά τα όριά του στον ενστερνισμό μιας αέναης διαδικασίας μάθησης, στην αβεβαιότητα των επιλογών του, στην εξατομίκευση του δικαιώματός του για κοινωνική συμμετοχή, στο φόβο ενός ενδεχόμενου κοινωνικού αποκλεισμού.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, κάθε δυνατότητα ή δικαίωμα για πλήρη κοινωνική συμμετοχή επαφίεται στους νόμους της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, στη δυνατότητα, ή όχι, μιας αυξανόμενης ανταγωνιστικής εμπορευματοποίησης του ανθρώπινου κεφαλαίου και στην υποταγή του στο οικονομικό κεφάλαιο.

4.4.Συμπεράσματα. Δια βίου μάθηση και οι νέοι Neet. Δια βίου συμμετοχή ή δια βίου αποκλεισμός;

Η συμμετοχή στο ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί για τους εμπνευστές της δια βίου μάθησης μια συμμετοχή, η οποία θα λάβει χώρα υπό όρους. Όρους, που παραπέμπουν σε ό,τι αναφέρθηκε παραπάνω περί εξατομίκευσης, περί εμπορευματοποίησης, περί παιδαγωγικής και περί της αένας προσπάθειας για μια αναγκαστική αυτοβελτίωση, για έναν νέο αυτοπροσδιορισμό, σύμφωνο πάντα με τις επιταγές της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Τα πλαίσια αυτά και όλη η συζήτηση, υπέρ της δια βίου μάθησης αφορούν κατεξοχήν ομάδες πληθυσμού, των οποίων η κατάσταση εγκυμονεί τον κοινωνικό αποκλεισμό και την κοινωνική απομόνωση. Μια τέτοια ομάδα είναι και η ομάδα των νέων Neet. Νέοι, που βρίσκονται στη σφαίρα του τίποτα, που διανύουν μια περίοδο- τη σημαντικότερη της ζωής τους- με κύριο χαρακτηριστικό την πλήρη απουσία από βασικές εκφάνσεις κοινωνική συμμετοχής. Για αυτούς τους νέους η ρητορική της δια βίου μάθησης φαντάζει μια αποκλειστική και ουσιαστική λύση, που θα τους εξασφαλίσει την επανένταξη στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Είναι μια *επιλογή*, που έμμεσα καλούνται να κάνουν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την παροντική και μελλοντική τους απουσία και αποχή από την κοινωνική συμμετοχή. Οι νέοι αυτοί είναι, επί της ουσίας, που πρέπει μόνοι τους να επιλέξουν τη συμμετοχή τους, στη βάση μιας νέας ατομικής εμπορευματοποίησης, στην αναγκαστική δυνατότητα μιας υποχρεωτικής εξατομίκευσης των αναγκών τους, σε μια διαρκή αναζήτηση της ταυτότητάς τους μέσα στην οικονομίστικη κοινωνία της απασχολησιμότητας. Με άξονα την επιλογή, είναι εκείνοι, που φέρουν την ευθύνη για την ένταξη ή τον αποκλεισμό τους και μάλιστα δια βίου.

Υπό το παραπάνω πρίσμα και τις παραπάνω σειρές, αξίζει, καταληκτικά, να αναρωτηθεί κανείς ποιος θα μπορούσε να είναι ο συσχετισμός της σχέσης κοινωνικού κράτους, κοινωνικής ευπάθειας και κοινωνικής συμμετοχής για ομάδες πληθυσμών, που έχουν ανάγκη έναν τέτοιο συσχετισμό, ίσως περισσότερο από οποιεσδήποτε άλλες .

Κεφάλαιο 5^ο

Ερευνητικές αναζητήσεις και η μεθοδολογία της έρευνας

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η αιτιολόγηση της επιλογής της επιστημονικής διερεύνησης του κοινωνικού ζητήματος των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης και κατάρτισης (NEET) καθώς και ο σκοπός αυτής της διερεύνησης. Επιπλέον παρουσιάζονται τα μεθοδολογικά εργαλεία αλλά και η γενικότερη μέθοδος προσέγγισης του ερευνητικού ζητήματος και της προσπάθειας για βαθύτερη και ουσιαστική ανάλυση και διερεύνησή του, τόσο σε βιβλιογραφικό όσο και σε εμπειρικό επίπεδο.

5.1. Το ερευνητικό ερώτημα. Η γοητεία της διερεύνησης και ο κύριος στόχος της.

5.1.1. Οι λόγοι επιλογής του ερευνητικού πεδίου.

Σε έναν κόσμο, που διαρκώς αλλάζει και μεταμορφώνεται, τα κοινωνικά ζητήματα αποτελούσαν και αποτελούν εξαιρετικές αφορμές για πάσης φύσεως αντιδράσεις, που ενίοτε εκβάλλουν σε κοινωνικούς αγώνες και κοινωνικές διεκδικήσεις και άλλοτε παραμένουν σε τραπέζια συζητήσεων κάποιων οργανισμών, φορέων ή προσώπων. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ένα κοινωνικό ζήτημα τυγχάνει αν μη τι άλλο, επιστημονικής έρευνας και επιστημονικών αναζητήσεων, πράγμα που το καθιστά ένα ιδιαίτερο πεδίο ανάλυσης και ένα εξαιρετικό έναυσμα για τη διαμόρφωση ερευνητικών ερωτημάτων.

Το κοινωνικό ζήτημα των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (Neet) είναι ένα πρόσφατο ή καινούριο πεδίο ανάλυσης, τόσο σε επίπεδο επιστημονικής διερεύνησης, όσο και σε επίπεδο κοινωνικών και εκπαιδευτικών πολιτικών. Όπως ήδη έχει αναδειχθεί, η βιβλιογραφία δεν έχει να επιδείξει πολλά σε σχέση με το κοινωνικό αυτό θέμα, ενώ οι ποσοτικές ή ποιοτικές έρευνες, που έχουν διεξαχθεί σε επίπεδο εθνικό και υπερεθνικό, στον ευρωπαϊκό και στον παγκόσμιο χώρο, είναι ακόμη ελάχιστες. Στην Ελλάδα η πρώτη ουσιαστική ενασχόληση με το ζήτημα των νέων «απόντων» έλαβε χώρα στα πλαίσια μιας έρευνας¹⁰⁴, που πρόσφατα διεξήχθη και δημοσιεύθηκε και αποτελεί την πρώτη σοβαρή και ουσιαστική προσπάθεια αποτύπωσης και καταγραφής του φαινομένου. Πέρα από τα παραπάνω, το ίδιο το ζήτημα αυτό καθαυτό παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον τόσο ως κοινωνικό φαινόμενο και ζήτημα πολιτικής, όσο και ως πεδίο επιστημονικής και ερευνητικής προσέγγισης ευρύτερα, αλλά και στα πλαίσια μιας διπλωματικής εργασίας, όπως εδώ. Κρίσιμο για τη κατανόηση του θέματος είναι ότι η ηλικιακή ομάδα από 16 έως 24 (ή 29, ή 34) ετών, που βρίσκεται εκτός εργασίας και εκπαίδευσης, συγκαταλέγεται πια στις ομάδες κοινωνικής παθογένειας, μιας παθογένειας που καίτοι νεοεισελθούσας στην αρένα των κοινωνικών προβλημάτων, τείνει να εξαπλώνεται με ραγδαίους ρυθμούς, πλήττει και απειλεί το πιο παραγωγικό και σημαντικό τμήμα του πληθυσμού, τους νέους.

¹⁰⁴ Πρόκειται για την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων». Βλ. κεφάλαιο 3^ο

Οι παραπάνω λόγοι υποκρύπτουν, για εμένα, μια απaráμιλλη γοητεία ερευνητικής διερεύνησης του φαινομένου των Neet τόσο στον ευρωπαϊκό όσο και στον ελληνικό χώρο, μια και άπτονται ζητημάτων κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, που κατέχουν εξέχουσα θέση προβληματισμού και έρευνας, ιδιαίτερος τη σημερινή εποχή. Με όρους προσωπικού ενδιαφέροντος, συνιστούν έναν εξαιρετικό λόγο, που συναντώντας την ιδιότητά μου ως εκπαιδευτικό και το αέναο ενδιαφέρον μου για κάθε είδους κοινωνική προβληματική, με παραπέμπει στην επιλογή του ζητήματος των νέων «απόντων» ως το βασικό μου ερευνητικό πεδίο διερεύνησης και στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Με όρους έρευνας, συναρτούν ένα σημαντικό λόγο για να επιχειρήσω μια προσπάθεια ανάδειξης του ζητήματος των Neet στην επιστημονική κοινότητα και στον επαγγελματικό και κοινωνικό μου κύκλο. Με όρους πρωτοτυπίας, αποπνέουν ως ερευνητικό ζήτημα μια αύρα νεωτερισμού, τουλάχιστον στο εύρος των ενδιαφερόντων και των συγγραφικών μου ενασχολήσεων. Με όρους διπλωματικής διατριβής, παρασύρουν σε ένα τεράστιο ταξίδι βιβλιογραφικών και ερευνητικών αναζητήσεων, γνώσεων και εκπλήξεων, όχι μόνο στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας, αλλά και παγκοσμίως.

5.1.2. Κύριος στόχος και επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα.

Κύριο ερευνητικό ερώτημα και βασικός στόχος της έρευνας, που περικλείει η παρούσα διπλωματική διατριβή, αποτελεί η ανάδειξη και διερεύνηση του φαινομένου των νέων, που χαρακτηρίζονται με το διεθνές αρκτικόλεξο NEET (young people Not in Employment, Education, Training), δηλαδή των νέων που απέχουν από οποιαδήποτε μορφή απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης ως μια νέα μορφή κοινωνικής παθογένειας, τόσο στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο όσο και στην ελληνική περίπτωση και με όρους κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής.

Υπό το πρίσμα μιας όσο το δυνατόν σφαιρικής ερευνητικής διάθεσης και με το φαινόμενο των Neet ως βασικό αντικείμενο μελέτης και ερευνητικής αναζήτησης, τέθηκαν τα παρακάτω επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι η σχέση και οι πιθανές συνθήκες συνάρθρωσης της κοινωνικής και της εκπαιδευτικής πολιτικής; Πώς διαμορφώνονται, επιπλέον, τα όρια των δύο πολιτικών, με άξονα τις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες δράσης για την κοινωνική ένταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό;
- Πώς διαμορφώνεται ο ρόλος της δια βίου μάθησης ως βασικός άξονας δράσεων των κοινωνικών και εκπαιδευτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών Οργανισμών;
- Πώς γίνεται αντιληπτό το φαινόμενο των Neet στον ελληνικό χώρο, μέσα από την εμπειρική έρευνα και συγκεκριμένα την προσωπική επαφή με την επιστημονική ερευνητική ομάδα, που για πρώτη φορά μελέτησε, παρατήρησε και κατέγραψε το φαινόμενο στην Ελλάδα;

5.2. Η μεθοδολογία της έρευνας. Μεθοδολογικά εργαλεία, διαδικασία και στοιχεία δεοντολογίας.

Η εμπειρική, ποιοτική έρευνα αποτέλεσε τον πυρήνα της προσπάθειας για τη μελέτη και διερεύνηση του κοινωνικού φαινομένου των νέων *απόντων* και συνέβαλε στον εμπλουτισμό της διαδικασίας διερεύνησης, μελέτης και ερμηνείας των επιμέρους ερευνητικών ζητημάτων. Βασικό μεθοδολογικό εργαλείο αποτέλεσε η συνέντευξη με ειδικούς (Experts), με τη μορφή της ημ-ιδιομημένης συνέντευξης.

5.2.1. Η συνέντευξη με ειδικούς (experts)

Οι άνθρωποι που επιλέχθηκαν ως ερωτώμενοι για τη διεξαγωγή της διαδικασίας των συνεντεύξεων είναι μέλη της επιστημονικής και ερευνητικής ομάδας, που μελέτησε το φαινόμενο των Neet στον ελληνικό χώρο. Πρόκειται για επιστήμονες και ερευνητές, που για πρώτη φορά στην Ελλάδα ανέλυσαν και κατέγραψαν την κοινωνική ομάδα των Ελλήνων νέων *απόντων*, στα πλαίσια πρωτογενούς έρευνας. Τελικό προϊόν της προσπάθειάς τους αποτέλεσε η έρευνα, που παρουσιάζεται στο σχετικό βιβλίο με τίτλο «Βαρόμετρο Απόντων», με τη συλλογή τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών δεδομένων.

Κρίθηκε σκόπιμο να προσεγγιστεί η ομάδα των ειδικών, ως οι βασικοί εκπρόσωποι μελέτης της συγκεκριμένης ομάδας του ερευνητικού πεδίου των νέων *απόντων*, ώστε να αποσπαστούν και να συλλεχθούν πληροφορίες για το προφίλ του Έλληνα Neet κατ' αρχήν. Επιπλέον, εφόσον βασικός στόχος της εργασίας αποτελεί η κατανόηση του εν λόγω κοινωνικού φαινομένου των Neet, κρίθηκε ουσιαστικό η κατανόηση αυτή να γίνει μέσα από τις συνεντεύξεις με τους ειδικούς και με βάση το καταστάλαγμα της εμπειρίας τους από την επαφή τους με άτομα, που χαρακτηρίζονται ως νέοι *απόντες* από κάθε μορφή εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης. Τέλος, οι ειδικοί επιστήμονες και ερευνητές συμβάλλουν ουσιαστικά στην κατανόηση της ίδιας της έννοιας Neet, καθώς και επιμέρους παραμέτρων και εννοιών κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, τόσο ως φορείς διάχυσης αυτών των εννοιών όσο και ως διαμορφωτές και εκπρόσωποι διακινούμενων πολιτικών, όπως είναι η δια βίου μάθηση.

Δεδομένης της ιδιαίτερης κατηγορίας κοινωνικής παθογένειας αλλά και πολλών άλλων πρακτικών δυσκολιών, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να προσεγγιστούν τα ίδια τα υποκείμενα (NEETs). Επιπλέον εφόσον μια έρευνα μεγάλου βεληνεκούς και όγκου ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων έλαβε χώρα στην Ελλάδα και αποτέλεσε βασική πηγή πληροφοριών για τη μελέτη του φαινομένου σε εθνικό επίπεδο, μια τέτοια προσέγγιση δε θα είχε να προσφέρει κάτι περισσότερο, σε μια διπλωματική εργασία, που μελετά ένα σχετικά νέο και οπωσδήποτε σε εξέλιξη κοινωνικό φαινόμενο.

5.2.2. Η διαδικασία των συνεντεύξεων και η δόμηση του ερωτηματολογίου

Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα ύστερα από προσωπική αναζήτηση και τηλεφωνική επαφή της ερευνήτριας με τους ερωτώμενους σε χώρο και χρόνο, που αποφάσιζαν από κοινού και σε διάστημα περίπου δύο μηνών. Πριν τη διαδικασία των συνεντεύξεων υπήρξαν προκαταρκτικές επεξηγήσεις για το λόγο, τη σημασία και την προσφορά της εκάστοτε συνέντευξης στην εκπόνηση της έρευνας για την παρούσα διπλωματική εργασία. Κάποιοι από τους ερωτώμενους είχαν στη διάθεσή τους το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης, ύστερα από αίτημά τους πριν τη διαδικασία της συνέντευξης.

Το ερωτηματολόγιο και οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν έχοντας προηγηθεί η βιβλιογραφική επισκόπηση και με την όσο το δυνατόν καλύτερη και αρτιότερη γνωστική προετοιμασία της ερευνήτριας για το κεντρικό ερευνητικό ζήτημα καθώς και τους επιμέρους στόχους της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Το πρωτόκολλο των ερωτήσεων για τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ειδικούς διαμορφώθηκε στη βάση τεσσάρων κεντρικών αξόνων, οι οποίοι πλαισίωσαν 20 ερωτήσεις ανοιχτού τύπου¹⁰⁵. Οι τέσσερις άξονες των ερωτήσεων διαμορφώθηκαν ως εξής:

1. Ερωτήσεις, που αφορούν την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» για τους νέους Neet στην Ελλάδα.
2. Ερωτήσεις σχετικά με τους Έλληνες Neet και τις θέσεις τους για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη.
3. Ερωτήσεις, που αφορούν στην αποτίμηση των αποτελεσμάτων της ελληνικής έρευνας.
4. Ερώτηση, που αφορά στον όρο Neet.

Πραγματοποιήθηκαν 5 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με πρωτόκολλο συνέντευξης και με απόλυτη τήρηση της δεοντολογίας της συνέντευξης, ως μεθόδου παραγωγής ποιοτικών δεδομένων και πληροφοριών (Manson, 2003). Παράδειγμα συνέντευξης παρατίθεται στο παράρτημα 2 της εργασίας.

5.2.3. Η συλλογή και καταγραφή των δεδομένων.

Για τη συλλογή και μετέπειτα ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν, με τη σύμφωνη γνώμη των ερωτώμενων. Μετά την ολοκλήρωση κάθε συνέντευξης ακολουθούσε απομαγνητοφώνηση από την ερευνήτρια με στόχο να καταγραφούν πλήρως και με ακρίβεια τα δεδομένα κάθε διαδικασίας συνέντευξης. Οι επιστήμονες και ερευνητές, που έλαβαν μέρος στις συνεντεύξεις ενημερώθηκαν για τη διαδικασία της απομαγνητοφώνησης καθώς και για την παράθεση κάποιων από τις συνεντεύξεις στην παρούσα διπλωματική εργασία.

Η παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων παρουσιάζονται εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο υπό το πρίσμα των κεντρικών αξόνων του ερωτηματολογίου. Για λόγους

---

¹⁰⁵ Βλ. παράρτημα 1

δεοντολογίας επιλέχθηκε η διατήρηση της ανωνυμίας των ερωτώμενων, με δεδομένο πως η αποκάλυψη των ονομάτων τους δε θα αποτελούσε στοιχείο συνεισφοράς στην εκπόνηση και ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας.

5.3. Συμπεράσματα

Η διαδικασία της ποιοτικής έρευνας με τη μορφή των ημι-δομημένων συνεντεύξεων ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο αποτέλεσε το ουσιαστικότερο τμήμα στην εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας στο υπέροχο, μεγάλο *ταξίδι* της έρευνας. Η επαφή και κατ' επέκταση οι συνεντεύξεις με τους ειδικούς της ερευνητικής και επιστημονικής ομάδας, που μελέτησαν το φαινόμενο των νέων Neet στον ελλαδικό χώρο, ανατροφοδότησαν με τον καλύτερο τρόπο την ερευνητική διάθεση, που είχε ξεκινήσει με τη μελέτη στοιχείων από βιβλιογραφικές πηγές και λειτούργησαν ως εφαλτήριο για περεταίρω περισυλλογή και προβληματισμό. Πολλώ δε μάλλον αποτέλεσαν ουσιαστική πηγή πληροφοριών για την κατανόηση του φαινομένου στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας τη δεδομένη χρονική στιγμή, καθώς και της πολυδιάστατης φύσης τόσο της κοινωνικής όσο και εκπαιδευτικής πολιτικής με όρους κοινωνικής ένταξης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Κεφάλαιο 6^ο

Τα αποτελέσματα της έρευνας. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων. Αφορμές για περεταίρω προβληματισμό.

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται αρχικά η παρουσίαση των δεδομένων, που προέκυψαν από την εμπειρική έρευνα, η οποία έλαβε χώρα με τις συνεντεύξεις με τους ειδικούς επιστήμονες. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται με βάση τους τέσσερις άξονες¹⁰⁶, πάνω στους οποίους διαμορφώθηκε το ερωτηματολόγιο και σύμφωνα με τις απαντήσεις κάθε ερωτώμενου στις ερωτήσεις κάθε άξονα. Έχοντας ήδη προσεγγίσει κεντρικές έννοιες του βασικού θεωρητικού πλαισίου της παρούσας διπλωματικής εργασίας, όπως οι νέοι Neet, η δια βίου μάθηση, η κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική και η ευρωπαϊκή τους ταυτότητα, κτλ. επιχειρείται, στη συνέχεια, η ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας, καθώς και η διεξαγωγή συμπερασμάτων, όπου αυτό είναι δυνατό. Αρχικός στόχος του κεφαλαίου αποτελεί μία όσο το δυνατόν καλύτερη και αρτιότερη προσπάθεια παρουσίασης των δεδομένων της εμπειρικής έρευνας, ήτοι των απαντήσεων των ερωτωμένων στις ερωτήσεις της συνέντευξης, καθώς και μια επί της ουσίας *συζήτηση* υπό το πρίσμα αυτών των απαντήσεων. Πρωταρχικός στόχος παραμένει η *συζήτηση* αυτή να αποτελέσει την αφορμή για περεταίρω προβληματισμό και διάθεση διερεύνησης, τόσο ως προς το φαινόμενο της νέας κοινωνικής παθογένειας, που χαρακτηρίζει τους νέους ως Neet όσο και για τη στοχοθεσία μορφών και διαστάσεων κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ευρώπη του 21^{ου} αιώνα και στην Ελλάδα της κρίσης.

6.1. Παρουσίαση και ανάλυση αποτελεσμάτων με βάση τους άξονες του ερωτηματολογίου.

Άξονας 1^{ος}: Ερωτήσεις σχετικά με την έρευνα για τους νέους Neet στην Ελλάδα.

Με δεδομένη τη δημοσίευση της πρωτογενούς έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων», που για πρώτη φορά έλαβε χώρα στην Ελλάδα και αφορά στο νεοσύστατο κοινωνικό φαινόμενο των νέων Neet, ο πρώτος άξονας του ερωτηματολογίου εκτυλίσσεται σε 6 βασικές ερωτήσεις και στοχεύει να αποσπάσει γενικές πληροφορίες για την εν λόγω έρευνα.

Πρώτο και ουσιαστικό ζήτημα είναι ο λόγος ή οι λόγοι, που προέτρεψαν τους ερευνητές και τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα να ασχοληθεί με το φαινόμενο των νέων Neet σε εθνικό επίπεδο, δεδομένου πως ο όρος είναι σχετικά νεοεισελθείς στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια επιστημονική κοινότητα και βιβλιογραφία και πως σε λίγες χώρες έχει, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, πραγματοποιηθεί αντίστοιχη έρευνα¹⁰⁷. Οι λόγοι αυτοί ποικίλουν, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των

¹⁰⁶ Βλ. Παράρτημα 1

¹⁰⁷ Σύμφωνα με συνεντευξιαζόμενο μέχρι τη δημοσίευση της έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων» μόνο η Βρετανία και η Ιαπωνία είχαν κάνει αντίστοιχες έρευνες σε εθνικό επίπεδο.

συνεντεύξεων. Αναφέρονται καταρχήν και κατά βάση στην επικαιρότητα του θέματος, τόσο ως μια νέα μορφή κοινωνικής ευπάθειας όσο και ως ένα «πολυπαραμετρικό» κοινωνικό φαινόμενο, που υπάρχει και διογκώνεται στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας. Για τους περισσότερους ερωτώμενους η καταγραφή και μέτρηση, που θα εκβάλλει στην ποσοτική και ποιοτική αποτύπωση των Ελλήνων νέων, που δεν μετέχουν σε καμία μορφή εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης, συνιστά μια αναγκαιότητα και μάλιστα τη δεδομένη χρονική περίοδο της οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης. Μέγιστο ενδιαφέρον αποτέλεσε ουσιαστικά το ποιοι είναι στην πραγματικότητα οι Έλληνες Neet, γιατί απέχουν από τις κοινωνικές δομές και πώς θα μπορούσε να διαμορφωθεί, αν θα μπορούσε να διαμορφωθεί, το προφίλ του Έλληνα Neet. Για όλους σχεδόν τους ερωτώμενους, ένας άλλος βασικός λόγος διεξαγωγής της έρευνας σκιαγραφεί μια γενικότερη και ουσιαστική προσδοκία, που δεν είναι άλλη από τη χάραξη θεμελιωμένων προτάσεων πολιτικής, με στόχο την αντιμετώπιση αυτού του νέου κοινωνικού φαινομένου ευπάθειας. Χαρακτηριστικές απαντήσεις για τους λόγους διεξαγωγής της έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων» είναι:

«...καταρχάς η επικαιρότητα του θέματος... και από την άλλη η κλιμακούμενη οικονομική και δημοσιονομική κρίση, που οδηγεί όλο και περισσότερα παιδιά εκτός σχολείου...» (συνέντευξη Νο 1), «...το σκεπτικό μας ουσιαστικά ήταν να καταγράψουμε το προφίλ τους, να δούμε τι άνθρωποι είναι αυτοί...» (συν. Νο 2), «...είναι μια αναγκαιότητα, όχι μόνο να αποτυπωθεί ποσοτικά και ποιοτικά το φαινόμενο, αλλά εκ των πραγμάτων η αποτύπωση αυτή να είναι και πολυπαραμετρική, γιατί το ίδιο το φαινόμενο είναι πολυπαραμετρικό και συγχρόνως να εκβάλλει σε ερευνητικά θεμελιωμένες προτάσεις πολιτικής...»(συν. Νο 4), «...αφού τους καταγράψουμε, να κάνουμε και δέκα προτάσεις πολιτικής, από την άποψη του πώς μπορούν αυτοί οι άνθρωποι να επανενταχθούν είτε στην κατάρτιση, είτε στην εκπαίδευση, είτε στην εργασία...»(συν. Νο 5)

Επόμενα ζητήματα, που αφορούν τον πρώτο άξονα ερωτήσεων έχουν να κάνουν με τον τρόπο, που οι ερευνητές εντόπισαν τους Έλληνες νέους, που χαρακτηρίζουν ως Neet, και τις δυσκολίες που ενδεχομένως αντιμετώπισαν στην προσπάθεια εντοπισμού τους καθώς και με τον τρόπο, που προσδιόρισαν τα βασικά κριτήρια ώστε να συμπεριλάβουν νέους στην ομάδα των Neet και να διαμορφώσουν το προφίλ του Έλληνα Neet.

Ο τρόπος, που η συγκεκριμένη ερευνητική ομάδα εντόπισε τους Έλληνες Neet είναι, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτωμένων, μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων, οι οποίες έλαβαν χώρα με μια πληθυσμιακή διαστρωμάτωση σε περίπου 3.500 νοικοκυριά και με κάποιες ερωτήσεις φιλτραρίσματος στην αρχή¹⁰⁸. Σε αυτό βοήθησαν κοινωνικοί εταίροι και κοινωνικές δομές, όπως η ΓΣΕΕ, ο ΟΑΕΔ ή το ΚΕΘΕΑ, παρέχοντας λίστες άνεργων νέων ή μητρώα χρηστών. Το εγχείρημα δεν ήταν καθόλου εύκολο, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, καθώς υπήρξαν αρκετές δυσκολίες στην προσπάθεια εντοπισμού και στη διαδικασία συμμετοχής των νέων στην έρευνα. Η πιο σημαντική δυσκολία

¹⁰⁸ Ουσιαστικά υπήρξαν τρεις ερωτήσεις-φίλτρα, που αφορούσαν στην ηλικία, την εργασιακή κατάσταση και τη συμμετοχή ή μη σε κάποια βαθμίδα εκπαίδευσης ή κατάρτισης.

αναφέρεται στην άρνηση πολλών από τους νέους, που εντόπιζαν, να συμμετέχουν στην έρευνα αλλά και στο γεγονός πως στην Ελλάδα δεν έχει υπάρξει προηγούμενη, παρόμοια έρευνα, ώστε να αποτελέσει το θεμέλιο λίθο στη βάση του οποίου θα μπορούσαν να στηριχθούν μετέπειτα έρευνες, όπως αυτή. Σύμφωνα με ερωτώμενο, «..ο εντοπισμός ήταν στην ουσία μια μείξη μεθόδων και μια μεθοδολογική αλχημεία, με την καλή έννοια, για να μπορέσουμε πιο ολοκληρωμένα να εντοπίσουμε το συγκεκριμένο δείγμα...» (συν. Νο 4). Το αποτέλεσμα ήταν να διεξαχθούν δύο φάσεις ποσοτικής και δύο φάσεις ποιοτικής έρευνας, με ένα σύνολο 144^{ov} συνεντεύξεων, 129 από τις οποίες είναι ημι-δομημένες και 15 αφηγηματικές.

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο οι ερευνητές προσδιόρισαν τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων Neet, δεδομένου του γεγονότος, ότι πρόκειται για μια εξαιρετικά ετερογενή ομάδα, με βασικές διαφοροποιήσεις τόσο ως προς την ηλικία¹⁰⁹, όσο και ως προς τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των νέων αυτών. Κατά κοινή ομολογία των συνεντευζιαζόμενων, τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων Neet προσδιορίστηκαν, επί της ουσίας, στη διάρκεια της έρευνας, ενώ σαφέστατα προϋπήρξε θεωρητική θεμελίωση και ένα εκ των προτέρων θεωρητικό πλαίσιο, βασιζόμενο στη διεθνή βιβλιογραφία και εμπειρία. Ενδεικτικά αναφέρθηκε: «..κοιτάζτε..τα στοιχεία..καταρχήν.. προσδιορίστηκαν με βάση τη διεθνή εμπειρία και τη διεθνή βιβλιογραφία..» (συν. Νο.1) καθώς και «..η πρώτη κατάταξη, που κάναμε, ουσιαστικά βασίστηκε σε βέλτιστες πρακτικές του εξωτερικού..» (συν. Νο. 5). Οι ερωτώμενοι επεσήμαναν μια βασική διαφορά ανάμεσα στο προφίλ των νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης που προσδιορίζει η διεθνή βιβλιογραφία και δημόσια σφαίρα και σε αυτό, που οι ερευνητές διαπίστωσαν στην Ελλάδα. Μιλούν για επιλογή και την αντιπαραβάλλουν με την ανάγκη. Υποστηρίζουν, δηλαδή, πως ενώ με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία και συζήτηση, η υπαγωγή στην κατάσταση Neet αποτελεί επιλογή, στην Ελλάδα η υπαγωγή αυτή προσδιορίζεται ως ανάγκη. Συγκεκριμένα αναφέρεται πως: «... Το πιο βασικό θέμα είναι ότι από τη βιβλιογραφία ο Neet είναι μια επιλογή..στην Αγγλία, στη Σκωτία οι Neet έχουν μπει σε αυτή τη διαδικασία, επειδή είναι άνθρωποι, που επιθυμούν, έχουν διαλέξει, δηλαδή, που επιλέγουν να ζουν με *benefits* και παραβατική συμπεριφορά..εδώ δεν ισχύει κάτι τέτοιο..είναι αποτέλεσμα μιας κατάστασης, που τους σπρώχνει..» (συν. Νο. 5), ή επίσης : «...αλλά κατά καιρούς έχει εμφανιστεί στη διεθνή δημόσια σφαίρα, περισσότερο στη δημόσια σφαίρα και όχι τόσο στην εξειδικευμένη επιστημονική δημόσια σφαίρα ε... που δείχνει ότι ναι, πολλοί από αυτούς είναι κατ' επιλογήν.... σχεδόν τους εμφανίζει ως μια γενιά μάλλον, όχι τόσο παραιτημένων αλλά και λίγο τεμπέληδων.. ε.. Ο Έλληνας Neet, αν μου επιτρέπετε, αξιολογική κρίση είναι ότι με βάση αυτή την έρευνα, ο Έλληνας Neet δεν είναι κάτι τέτοιο. Ο Έλληνας Neet δεν είναι κατ' επιλογήν Neet..» (συν. Νο. 5)

---

¹⁰⁹ Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ενώ στην Ευρώπη η ομάδα των Neets περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 16 έως 24 ετών, στην Ιαπωνία η ηλικιακή ομάδα επεκτείνεται ως τα 34 έτη, ενώ για τον ΟΟΣΑ Neets μπορούν να είναι κάποιοι νέοι 16 έως 29 ετών.

Για τον προσδιορισμό της ομάδας των Neet, υπόψη λήφθηκαν, επίσης, τα τυπικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά, που αφορούν για παράδειγμα το φύλο, την ηλικία, τον τόπο διαμονής κτλ. Όσο, ωστόσο, εξελισσόταν η ερευνητική διαδικασία και περισσότερο οι ποιοτικές συνεντεύξεις, υπήρξαν αναθεωρήσεις, που αφορούν στα γνωρίσματα της ομάδας των νέων Neet.

Στην ερώτηση για το αν προβλεπόταν από την ερευνητική διαδικασία «Βαρόμετρο Απόντων» ανοιχτή συζήτηση με τους συμμετέχοντες για τον όρο Neet και τα συνακόλουθα χαρακτηριστικά του, οι απαντήσεις των επιστημόνων, τόσο για την ποιοτική έρευνα, όσο και για την ποσοτική, ήταν θετικές και αρνητικές. Να σημειωθεί εδώ πως υπήρξαν ερωτώμενοι, που δεν απάντησαν σε ερωτήσεις, που αφορούν στην ποιοτική έρευνα της συγκεκριμένης ερευνητικής ομάδας, αφενός γιατί δε συμμετείχαν στη διαδικασία της, αφετέρου γιατί είχαν αρτιότερη άποψη για την ποσοτική έρευνα. Σε ακολουθία με την εν λόγω ερώτηση, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις, που οι ερευνητές πήραν από τους ίδιους τους Έλληνες Neet σε σχέση με το νέο κοινωνικό φαινόμενο, στο αν, δηλαδή, γνωρίζουν ή όχι, περί τίνος πρόκειται αλλά και στις αντιδράσεις τους, όταν οι ερευνητές τους εξήγησαν τελικά τον όρο και το σκοπό διεξαγωγής της έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων». Οι Έλληνες νέοι, που συμμετείχαν στην έρευνα δε γνώριζαν, σύμφωνα με τους ερευνητές ερωτώμενους, τί σημαίνει ο όρος Neet. Γνώριζαν ωστόσο, πως έχουν τα βασικά γνωρίσματα, που μπορούν να τους συγκαταλέξουν στην κοινωνική αυτή ομάδα, ότι, δηλαδή, διακατέχονται από τα βασικά χαρακτηριστικά της εν λόγω ομάδας, ότι, σύμφωνα με ερωτώμενο, : «.. έχουν όλα αυτά της μείζονος απουσίας..γιατί γι αυτό και τους ονομάσαμε απόντες..της μείζονος απουσίας, από κάθε θεσμική μέριμνα του κοινωνικού κράτους..» (συν. Νο. 4). Ως προς τις αντιδράσεις των νέων αυτών, κάποιοι από αυτούς αντέδρασαν στην αρχή ελαφρώς σοκαρισμένοι, άλλοι δεν αντιλήφθηκαν καν τί ακριβώς συμβαίνει, ενώ άλλοι το θεωρούσαν απολύτως φυσιολογικό και δεν αντέδρασαν καθόλου. Η πλειοψηφία των νέων αυτών, εξέφρασε μεγάλο ενδιαφέρον, κατά γενική ομολογία των ερωτώμενων επιστημόνων, τόσο για την ίδια την έρευνα, όσο και για την εξέλιξή της. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους ερευνητές συνεντευξιζόμενους : «.. υπήρξε ένα αρκετό τμήμα του δείγματος, που εξέφρασε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για την εξέλιξη της έρευνας..» (συν. Νο. 4) ή επίσης «.. όλοι, αν όχι όλοι, με εξαίρεση ίσως το 1% φεύγοντας από τις ποιοτικές συνεντεύξεις..έλεγαν.. να μας στείλετε ένα αντίτυπο, όταν ολοκληρώσετε την έρευνα, να δούμε κι εμείς τι γίνεται..» (συν. Νο. 2). Το ενδιαφέρον αυτό αποτελεί, σύμφωνα με ερωτώμενο, και μια βασικότερη παράμετρος, που αφορά τη συμβολή της έρευνας στην αναγκαιότητα, να συζητηθεί το φαινόμενο σε ευρύτερο πλαίσιο και να πάρει διαστάσεις δημοσιοποίησης κτλ. Όπως συγκεκριμένα υποστηρίζει ερωτώμενος ερευνητής: «... εκεί πάμε στο ζήτημα *policy proposal* και εκεί πάμε βεβαίως και στο ζήτημα, το πώς μια έρευνα..επέβαλε ή συνέβαλε στο να επιβληθεί να συζητηθεί το φαινόμενο, πώς αποτυπώνεται από κει και μετά στη διαδικασία λήψης απόφασης, που, βέβαια, δεν είναι αρμοδιότητα των ερευνητών, αλλά κατά τη γνώμη μου, είναι ευθύνη των ερευνητών να προσπαθήσουν να συμβάλλουν σε αυτή την κατεύθυνση ,...ο σχεδιασμός πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου να βρει το δρόμο της..» (συν. Νο. 4).

Η τελευταία ερώτηση του πρώτου άξονα, αφορά στη διάθεση των συμμετεχόντων νέων Neet, απέναντι στους ερευνητές, καθώς και στον κυρίαρχο ρόλο, που τους απέδωσαν, αν φυσικά συνέβη κάτι τέτοιο. Οι περισσότεροι συνεντευζιαζόμενοι αναφέρθηκαν σε θετικά προσκείμενη διάθεση απέναντί τους, με μια μικρή επιφύλαξη για τον κίνδυνο γενίκευσης, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος που οι νέοι εν γένει αντιλήφθηκαν ή εξέλαβαν την έρευνα επί της ουσίας. Κατά γενική ομολογία των ερευνητών, οι νέοι συμμετέχοντες στην έρευνά «Βαρόμετρο Απόντων» εξέφρασαν την επιθυμία να γίνει γνωστή η κατάσταση τους, ώστε να προκύψουν ενέργειες, που θα τους βοηθήσουν: «...αυτό, που αν θέλετε και σε συζήτηση με άλλους ερευνητές, φαίνεται να προκύπτει, είναι ότι έχουν την αγωνία να ακουστεί η φωνή τους και κυρίως αυτό, που σας είπα προηγουμένως, να γίνει κάτι...» (από απάντηση ερωτώμενου ερευνητή) (συν. Νο. 4). Ως συνέχεια της επιθυμίας τους αυτής, τους δόθηκε λοιπόν η δυνατότητα να κάνουν και δικές τους προτάσεις πολιτικής, πράγμα που επιδεικνύει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το προφίλ και την κατάσταση του νέου Neet στην Ελλάδα. Οι προτάσεις τους αναφέρονται, όπως υποστηρίζει ερευνητής, στην ανασύσταση ουσιαστικά του κοινωνικού κράτους, μέσα από μετασχηματισμούς τόσο στο εκπαιδευτικό σύστημα όσο και στο παραγωγικό μοντέλο της χώρας. Ο ίδιος μεταφέρει τις προτάσεις τους ως εξής: «...Ζητάνε σοβαρούς μετασχηματισμούς στο εκπαιδευτικό σύστημα .. τελείως διαφορετικό .. στην ουσία προτείνουν με τον δικό τους τρόπο ένα άλλο μαθησιακό υπόδειγμα, με μεγαλύτερη έμφαση στις δεξιότητες κτλ. Ζητάνε μεγαλύτερη συσχέτιση του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας. Είναι απολύτως απογοητευμένοι με την κατάρτιση και μην ξεχνάμε, ότι η κατάρτιση είναι και ενεργητική πολιτική απασχόλησης. Με την κατάρτιση, στην πραγματικότητα, θεωρούν .. καταρχήν είναι μικρό το ποσοστό, που έχει συμμετάσχει η συντριπτική πλειοψηφία αυτών, που έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα κατάρτισης, τη θεωρούν απολύτως αναποτελεσματική... Ζητάνε αλλαγές στην οικονομία, ζητάνε στην πραγματικότητα προσέλκυση επενδύσεων, βεβαίως ζητάνε μεγαλύτερη αξιοκρατία, βεβαίως έχουν πολλά παράπονα από το πολιτικό προσωπικό... οι προτάσεις τους στην ουσία εκτείνονται σε όλη τη σφαίρα, από την οποία απέχουν, αλλά δεν εξαντλούνται εκεί.. είναι ευρύτερες προτάσεις, κυρίως ξαναλέω, για ένα άλλο παραγωγικό μοντέλο ... για μια τελείως διαφορετική συσχέτιση μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής ορθολογικότητας στο πλέγμα των δημόσιων πολιτικών, με έμφαση στην κοινωνική πολιτική, ζητάνε στην ουσία επανασύσταση ενός όμως διαφορετικού κοινωνικού κράτους...» (συν. Νο.4)

Άξονας 2^{ος}: Ερωτήσεις σχετικά με τους Έλληνες Neet και τις θέσεις τους για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη.

Στον άξονα αυτό υπάγονται 8 ερωτήσεις. Με τις ερωτήσεις αυτές προσεγγίζονται ζητήματα, που αφορούν στους ίδιους τους Έλληνες Neet και τις απόψεις και στάσεις τους για βασικά θέματα, που σχετίζονται τόσο με την απουσία από τις δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης, όσο και με βασικές έννοιες που αναδεικνύονται μέσα από το συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο, όπως η δια βίου μάθηση, η κινητικότητα και ευελιξία, η εκπαίδευση και η κατάρτιση, κτλ..

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ερώτηση ζητά από τους ερωτώμενους να καταθέσουν, πώς διαπίστωσαν ότι αντιλαμβάνονται οι Έλληνες Neets την ιδέα της δια βίου μάθησης αλλά και τις παραμέτρους, που αυτή προσδιορίζει για έναν συνεχές αγώνα βελτίωσης και επικαιροποίησης γνώσεων και δεξιοτήτων. Από τις απαντήσεις, που δίνονται στην ερώτηση αυτή διαφαίνεται σε πολλά σημεία και η προσωπική άποψη κάποιων από τους συνεντευξιαζόμενους, σχετικά με την ιδέα της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης. Οι απαντήσεις ποικίλουν και οριοθετούν δύο βασικές παραμέτρους. Η πρώτη αναφέρεται στην επιφύλαξη ή ακόμη και πλήρη άρνηση των νέων απέναντι στο εγχείρημα δια βίου μάθησης. Οι νέοι Neet της Ελλάδας δεν έχουν συμμετάσχει στην πλειοψηφία τους σε προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης και όσοι έχουν λάβει μέρος σε αυτά, ποσοστό που, σύμφωνα με τους ερευνητές, αγγίζει το 20%, διάκινται απολύτως αρνητικά απέναντι στο θεσμό της κατάρτισης ή της δια βίου μάθησης. Αξίζει εδώ να αναφερθεί, πως σύμφωνα με τους ερευνητές, ελάχιστοι από όσους συμμετείχαν σε τέτοια προγράμματα κατόρθωσαν να βρουν εργασία μέσα από αυτά ή να τη διατηρήσουν, ακόμη κι αν τη βρουν. Ερωτώμενος ερευνητής απαντά σχετικά: *«...λίγοι έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα κατάρτισης και η συντριπτική πλειοψηφία αυτών, που έχουν συμμετάσχει είναι απολύτως αρνητικά διακείμενη, αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους, αναφορικά, δηλαδή, με την αναποτελεσματικότητά τους ως ενεργητική πολιτική απασχόλησης, που είναι όμως μια θεμελιώδης λειτουργία της κατάρτισης...»*(συν. No.4). Επίσης, η άποψη άλλου ερωτώμενου είναι, ότι οι νέοι εκλαμβάνουν την έννοια της δια βίου μάθησης *«...με μεγάλη επιφύλαξη, η οποία έφτανε ως την άρνηση ..αυτό, που μπορούσε κανείς να αποκομίσει, ήταν ότι..έχει χαθεί.. το.. αυτό, που λέμε κεφάλαιο εμπιστοσύνης..»* (συν. No.1). Σημαντικό στοιχείο, που προκύπτει αναλύοντας τους λόγους της δεδομένης αρνητικής στάσης των νέων είναι, πως βασικό διακύβευμα για αυτούς, σε σχέση πάντα με την κατάρτιση και τη δια βίου μάθηση είναι, σύμφωνα με τους ερευνητές, η διασύνδεσή της με την αγορά εργασίας και την απασχόληση, την οποία θεωρούν ουσιαστικά ανύπαρκτη και το αίσθημα δυσπιστίας, που προκύπτει από την ανυπαρξία αυτή. Ερωτώμενος αναφέρει συγκεκριμένα: *«... αυτοπροσδιορίζονται ως άνεργοι και θέλουν... ζητούν ένα πλαίσιο ουσιώδους επικαιροποίησης γνώσεων και δεξιοτήτων, συσχετισμένο όμως με την αγορά εργασίας. Το οποίο έρχεται να μας θυμίσει ένα πολύ μεγάλο έλλειμμα, παραδοσιακό της κατάρτισης, με τον ελληνικό τρόπο... δηλαδή της θεμελίωσής της στη διάγνωση αναγκών...»*(συν. No.4). Στις παραπάνω απόψεις διαφαίνεται και η δεύτερη παράμετρος των απαντήσεων, που αφορά στη θέση των ίδιων των ερευνητών για την ιδέα της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης. Για κάποιον άλλο ερωτώμενο η κατάρτιση : *«... για όλους αυτούς τους ανθρώπους είναι ένα σκαλοπάτι, που θα τους οδηγήσει στην αγορά εργασίας. Από τη στιγμή, που αυτό το πράγμα δεν επιτυγχάνεται, αποδομείται εντελώς ο όρος..το κομμάτι κατάρτιση είναι αποτυχημένο...»*(συν. No. 5). Επίσης, ως προς τη στάση της ελληνικής Πολιτείας σχετικά, ερευνητής δηλώνει : *«... δεν είμαι καθόλου σίγουρος, ότι η ελληνική Πολιτεία έχει καταλάβει τι σημαίνει δια βίου μάθηση... και ότι θέλει να κάνει δομές δια βίου μάθησης..τις οποίες να λειτουργήσει, με τον τρόπο, που η Ευρώπη λειτουργεί..»* (συν. No.3)

Η δυσπιστία κυριαρχεί ως απάντηση των ερωτώμενων και στην επόμενη ερώτηση, που αφορά στην αξία που ενδεχομένως αποδίδουν οι νέοι Neet σε κάποιο είδος γνώσης ή νέων δεξιοτήτων, αν, βέβαια, αποδίδουν κάποια αξία. Για τους ερευνητές ερωτώμενους οι Έλληνες Neet δεν αναφέρθηκαν σε συγκεκριμένες δεξιότητες, ενώ υπήρξε σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στους Neet, που είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε εκείνους, που δεν είναι κάτοχοι τίτλου σπουδών. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους οι πτυχιούχοι Neet, ποσοστό που στην Ελλάδα είναι πολύ υψηλό, δεν προσδιορίζουν ως βασική στρατηγική τους για το μέλλον την απόκτηση συγκεκριμένων γνώσεων ή δεξιοτήτων και δηλώνουν σύμφωνα με ερευνητή, εφησυχασμένοι. Για τους νέους κατώτερου μορφωτικού επιπέδου, από την άλλη πλευρά, η έντονη δυσπιστία και απογοήτευση δεν τους άφηνε πολλά περιθώρια επανένταξης τους στο εκπαιδευτικό σύστημα ή συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης, παρά μόνο αν κάτι τέτοιο θα συσχετιζόταν απόλυτα με την εύρεση εργασίας. Να αναφερθεί εδώ, επίσης, πως οι ερευνητές ερωτώμενοι ανέφεραν και την έλλειψη ενημέρωσης ως προς τα προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης, ως βασικό εμπόδιο για τη μη συμμετοχή των νέων αυτών σε αυτά.

Τα ζητήματα της επένδυσης στη γνώση και της ασφάλειας, που μπορεί να προσφέρει μια σταθερή απασχόληση δεν τίθεται ως επί το πλείστον, σύμφωνα με τους ερευνητές, ως παράμετροι για τους νέους Neet να περιγράψουν τη θέση τους. Πιο συγκεκριμένα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων ερευνητών στην τρίτη ερώτηση του άξονα αυτού, η ευθύνη αποδίδεται, από τους περισσότερους νέους, όχι στις προσωπικές επιλογές ή στην εκπαιδευτική τους τροχιά, αλλά στον τρόπο ουσιαστικά, που λειτουργεί το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Κυρίως για τους απόφοιτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η ευθύνη εναπόκειται αποκλειστικά στο κράτος, ενώ κάποιοι δείχνουν να έχουν μετανιώσει για προσωπικές επιλογές του παρελθόντος. Ερευνητής αναφέρει χαρακτηριστικά: «... ναι..ναι..αρκετοί έχουν μετανιώσει... και αρκετοί είναι πολλοί θυμωμένοι, με την αντιμετώπιση, που η Πολιτεία επιδεικνύει απέναντί τους. Γιατί θεωρούν ότι έχουν κάνει σωστές επιλογές, οι οποίες διαφημίστηκαν ως έγκυρες και έγκριτες σε μια φάση της ζωής τους, ωστόσο αυτό δημιούργησε..μια δυσπιστία και μια απόρριψη γενικά του κυρίαρχου μοντέλου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα. Ότι το μοντέλο παράγει ανέργους, παράγει κοινωνικά παρίες, περιθωριοποιημένους, οι οποίοι απλά έχουν και πτυχίο σε σχέση με το παρελθόν..» (συν. Νο.1).

Σε αντιστοιχία με την παραπάνω ερώτηση και σε μια επόμενη ερώτηση, οι έννοιες κινητικότητα και ευελιξία καθώς και ο συσχετισμός τους με την απουσία των Ελλήνων νέων από την απασχόληση, την εκπαίδευση και την κατάρτιση δεν υπάρχουν για ερωτώμενο ερευνητή, μια και οι ίδιοι οι νέοι, σύμφωνα με την άποψή του, δεν την αντιλαμβάνονται σαν προοπτική. Για τους περισσότερους, ωστόσο, ερωτώμενους, η έννοια κυρίως της κινητικότητας αφορά στους πτυχιούχους Neet και τη συσχετίζουν απόλυτα με το φαινόμενο brain drain, τη διαρροή δηλαδή μορφωμένου ανθρώπινου δυναμικού στο εξωτερικό. Κοινή τους άποψη είναι ότι η ανάπτυξη μιας τέτοιας στρατηγικής, η επιλογή, δηλαδή, των νέων να μεταναστεύσουν και να αλλάξουν τόπο διαμονής- και αναφέρονται κυρίως στη μετάβαση στο εξωτερικό- εμφανίζεται ως λύση

για τους νέους, που έχουν αποκτήσει ένα ή περισσότερα πτυχία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και με μοναδικό και απόλυτο στόχο την εύρεση εργασίας. Για τους ανήκοντες σε χαμηλότερα μορφωτικά επίπεδα οι έννοιες αυτές, καίτοι στενά συνδεδεμένες με την επαγγελματική αποκατάσταση, δε φαίνεται να εκπροσωπούν την πλειοψηφία. Οι παρακάτω χαρακτηριστικές απαντήσεις επιβεβαιώνουν τα παραπάνω συμπεράσματα:

«... είναι ενδιαφέρουσα η συσχέτιση, ότι όσο υψηλότερο το μορφωτικό κεφάλαιο, τόσο μεγαλύτερη η στρατηγική για κινητικότητα προς τα έξω. Όσο χαμηλώνει, τόσο λιγότερο ή κυρίαρχο είναι προσανατολισμένα προς τα έξω...» (συν. Νο.5) , «... γιατί η κινητικότητα πια δε γίνεται στο χαμηλά μορφωμένο εργατικό δυναμικό. Η κινητικότητα στις μέρες μας δεν έχει καμία σχέση με το '60, ούτε με το '30..αφορά κατά κανόνα τους έχοντες προσόντα και γι' αυτό μιλάμε και για το brain drain.. (συν. Νο.1)»

Με δεδομένο από την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων», ότι για τους Έλληνες Neet βασικό διακύβευμα και απόλυτη προτεραιότητά τους παραμένει η εύρεση εργασίας, η ερώτηση, που αφορά στον τρόπο που οι νέοι αυτοί εκλαμβάνουν την έννοια της απασχόλησης, έτυχε απαντήσεων, που στην πλειοψηφία τους αναφέρονται στις δομές του κοινωνικού κράτους και της κοινωνικής πολιτικής. Η ερώτηση αυτή στόχο είχε να αποτυπώσει κυρίως τις προσωπικές εκτιμήσεις των ερευνητών. Σύμφωνα με αυτές και κατά γενική ομολογία, οι Έλληνες Neet αντιλαμβάνονται την έννοια της απασχόλησης ως δικαίωμα, που οφείλει το κράτος να διασφαλίσει για τους πολίτες. Στις απαντήσεις για την ερώτηση αυτή το κράτος, οι κοινωνικές δομές, η κοινωνική πολιτική, οι κοινωνικοί θεσμοί είναι όροι που κυριαρχούν. Σύμφωνα με τους ερωτώμενους, οι νέοι «απόντες» χρεώνουν την αποτυχία εύρεσης εργασίας αλλά και τη δεινή τους θέση στις τεράστιες ελλείψεις των θεσμών του κοινωνικού κράτους αρχικά και κατά δεύτερο λόγο στην οικονομική κρίση. Οι απαντήσεις των ερευνητών αφορούν στο τρίπτυχο δικαίωμα εργασίας, κράτος και κοινωνική πολιτική με διάχυτο το αίσθημα της δυσπιστίας, της απαισιοδοξίας και τελικά της απαξίωσης, που αντιλήφθηκαν να διέπει τους νέους αυτούς τόσο για το κοινωνικό κράτος όσο και για το πολιτικό σύστημα. Οι Έλληνες Neets δεν εμπιστεύονται τους θεσμούς απασχόλησης, όπως π.χ. τον ΟΑΕΔ και θεωρούν ότι δεν υπάρχει κάποια κρατική δομή, η οποία μπορεί να τους κατευθύνει και να τους βοηθήσει, εύρημα που για τους ερευνητές αποτέλεσε και σημείο έκπληξης, λόγω της έκτασής του στους νέους. Σύμφωνα με ερευνητή: *«... κατά κανόνα θεωρούν, ότι δεν τους δίνεται μια προοπτική σταθερή..έγκριτη και έγκυρη, από τη σφαίρα της εκπαίδευσης και τη σφαίρα της απασχόλησης και γι' αυτό στην ουσία δεν εμπιστεύονται τους θεσμούς απασχόλησης, ούτε στην ουσία τους θεσμούς κοινωνικής πολιτικής..» (συν. Νο.1)*, ενώ άλλος ερωτώμενος δηλώνει: *«...αυτό, ξέρετε, ήταν από τα πράγματα, που μας εντυπωσίασαν ...γιατί είναι συντριπτική η πλειοψηφία, που δεν πάει στις κρατικές δομές... έχει να κάνει με τη γενικότερη δυσπιστία τους απέναντι στη λειτουργία και στην πρακτική αποτύπωση αυτής της λειτουργίας του κοινωνικού κράτους..» (συν. Νο.4).* Αναλύοντας λίγο περισσότερο τα δεδομένα, κάποιοι ερωτώμενοι ερευνητές εξέφρασαν εδώ την άποψή τους τόσο για το κοινωνικό κράτος όσο και για την έννοια της εξατομίκευσης. Συγκεκριμένα ερευνητής μετέφρασε τη δυσπιστία των νέων Neets στην αμφισβήτηση και την αρνητική εσωτερίκευση κάθε κεκτημένου του κοινωνικού

κράτους από τη μεταπολίτευση και ύστερα. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει : «...Δείχνει, κατά την προσωπική μου εκτίμηση, μια γενιά ανθρώπων, η οποία αρχίζει να αμφισβητεί και να εσωτερικεύει με έναν πολύ αρνητικό τρόπο, ό,τι κατακτήθηκε ή ό,τι τέλος πάντων δόθηκε μεταπολεμικά στη σύγχρονη αστική δημοκρατία. Κι αν μιλήσουμε για την Ελλάδα, ό,τι τέλος πάντων μεταπολιτευτικά πιστώθηκε και κατοχυρώθηκε στη χώρα μας... η πλήρης απασχόληση, η σύνταξη, η ασφάλεια, η αποκατάσταση μετά το πτυχίο... όλα αυτά αρχίζουν και αμφισβητούνται..δηλ. η ομάδα αυτή στην ουσία αυτό το εκπέμπει, γιατί προφανώς είναι και η ομάδα, η οποία έχει πληγεί περισσότερο και ακριβώς βρίσκεται μέσα στον ωκεανό αυτή τη στιγμή.» (συν. Νο.1) . Άλλος ερωτώμενος μιλάει για την τάση, που χαρακτηρίζει τις δομές του σύγχρονου κοινωνικού κράτους: «... Σε κάθε περίπτωση όμως, η τάση είναι σαφής... και η τάση είναι στο δίλημμα.... που αφορά αυτό, που βλέπουμε εδώ και δύο δεκαετίες, δηλ. τη μετακύληση του κόστους και της ευθύνης από το σύστημα στο άτομο... έτσι.. γιατί αυτό αφορά το ερώτημά σας, αν κατάλαβα καλά.. το οποίο, το έχουμε δει να αποτυπώνεται πρακτικά, το έχουμε δει να αποτυπώνεται με τον μετασχηματισμό και τη μετάβαση από το καθολικό στο επιλεκτικό κοινωνικό κράτος, με τη μετάβαση σημασιακή, αλλά και ουσιώδη, από την απασχόληση στην απασχολησιμότητα, όλα δηλ. εκείνα που δείχνουν, ότι το πλαίσιο, ακόμη και στη μορφή του κράτους, επιχειρεί κάπως να αποσυρθεί.. μετακυλίνοντας ένα μέρος της ευθύνης στο ίδιο το άτομο..» (συν. Νο.4).

Σε συνάφεια με την ερώτηση περί απασχόλησης οι προοπτικές απασχόλησης συνδέονται άμεσα, σύμφωνα με τους ερευνητές, με το επίπεδο της εκπαίδευσης και το είδος της κατάρτισης των Ελλήνων Neet ενώ και πάλι γίνεται λόγος για την εξατομίκευση της ευθύνης, την ατομική, δηλαδή, ευθύνη, την οποία περισσότερο επικαλούνται οι μη έχοντες προσόντα και λιγότερο οι απόφοιτοι είτε δευτεροβάθμιας είτε τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Και σε αυτό το σημείο γίνεται ξανά λόγος για τη διασύνδεση εκπαίδευσης και απασχόλησης.

Επόμενη ερώτηση αφορά στην πρόσβαση και τις επιλογές των νέων Neet στην εκπαίδευση και την απασχόληση, όπως και στους περιορισμούς, τους οποίους μπορεί να βιώνουν. Οι απαντήσεις των ερευνητών ποικίλουν. Αναλύουν καταρχήν τη δυνατότητα, που υπάρχει ώστε να επιτευχθεί αυτή η πρόσβαση και εδώ αναφέρονται στην έλλειψή της, ως έλλειψη δυνατότητας πληροφόρησης και συμβουλευτικής από διεργασίες του ίδιου του κράτους και άρα ως ένα βασικό περιορισμό. Συγκεκριμένα ερωτώμενος επισημαίνει ότι: «..Βασικό συστατικό στοιχείο σε πολλά πεδία εφαρμοσμένης κοινωνικής πολιτικής, σε ένα πεδίο, λοιπόν, το οποίο σχετίζεται με την ενεργητική πολιτική απασχόλησης, όπως είναι η κατάρτιση, είναι οι υπηρεσίες, ενημέρωση, συμβουλευτικής στήριξης... οι διεργασίες, λοιπόν, ενημέρωσης και συμβουλευτικής είναι πολύ ισχυρές..... δεν έχουμε ένα.. τόσο.. αποδοτικό, αποτελεσματικό δίκτυο αυτών των διεργασιών, δηλ.. να ενημερώσεις.... μέλη μιας κοινωνικά ευπαθούς ομάδος, ότι ξέρεις υπάρχει και αυτή η δυνατότητα, που όταν το κάνεις όμως αυτό θα πρέπει να έχεις και μια απάντηση, τι μπορείς να κάνεις με αυτή τη δυνατότητα και επανέρχομαι στο περί διάγνωσης αναγκών..» (συν. Νο.4). Η πρόσβαση αυτή μεταφραζόμενη ως πρόσβαση στην πληροφορία ερμηνεύεται, επίσης, και ως άγνοια

των ίδιων των νέων και ιδιαίτερα εκείνων, που υπάγονται και σε άλλα είδη κοινωνικής ευπάθειας, όπως οι τοξικομανείς, να απευθυνθούν σε αντίστοιχους φορείς. Ερευνητής αναφέρει, για παράδειγμα: «... Εγώ πιστεύω ότι ουσιαστικά δεν ξέρουν τον τρόπο. Δηλαδή..ας πούμε τα ΣΔΕ είναι μια καλή ευκαιρία για αυτούς, που είχαν εγκαταλείψει το σχολείο ..» (συν. Νο.2). Τα ΣΔΕ αναφέρθηκαν και από δεύτερο ερωτώμενο, ως μια κρατική δομή, που θα μπορούσε να διασφαλίσει μια τέτοια πρόσβαση.

Οι οικονομικοί λόγοι, αλλά και η δυσπιστία και η αίσθηση της αναποτελεσματικότητας, που έχουν οι νέοι αυτοί, κυρίως για το εκπαιδευτικό σύστημα και πάντα σε απόλυτο συσχετισμό με την αγορά εργασίας, αποτελούν έτερους περιορισμούς, σύμφωνα με τους ερωτώμενους ερευνητές. Σε αυτό συμβάλλει, σύμφωνα με ερευνητή, και μια αίσθηση παραίτησης, που διακρίνει τους νέους τόσο για την επανένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, όσο και για την προοπτική τους να βρουν μια εργασία. Μάλιστα ως προς τους οικονομικούς περιορισμούς, ερευνητής έκανε λόγο και για συσχέτιση οικονομικού και κοινωνικού κεφαλαίου, με όρους οικογενειακής προέλευσης και υπαγωγής στην κατηγορία Neet. Σύμφωνα με την άποψή του, ο συσχετισμός αυτός επιβεβαιώνει την υπόθεση για επίμονη διαγενεακή μεταβίβαση φτώχειας στην Ελλάδα, αφού οι περισσότεροι νέοι Neets ανήκουν σε οικογένειες με εισοδήματα έως 1000 ευρώ. Μια άλλη βασική παράμετρος, που προκύπτει, τέλος, από τις απαντήσεις των επιστημόνων ερευνητών στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι στο αίσθημα, που έχουν οι νέοι αυτοί ως προς την κατάστασή τους. Σύμφωνα με κάποιους ερευνητές, το αίσθημα αυτό αναφέρεται σε μια ανησυχητική «κανονικοποίηση» της κατάστασής τους, στην αίσθηση δηλαδή, ότι δεν είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι, ότι δε νιώθουν αποκομμένοι από την κοινωνία, καίτοι νιώθουν αποκλεισμένοι από την εργασία και πως θεωρούν πως το φαινόμενο αυτό είναι καθολικό για τα άτομα της ηλικίας τους. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι οι εξής: «...ότι οι ίδιοι, όταν τους πεις να αυτοπροσδιοριστούν, σου λέω ότι .. δε νιώθουν αποκλεισμένοι..» (συν. Νο.4) ή «...εδώ είναι λίγο διττό το θέμα..από ποια άποψη..ας πούμε στην κοινωνική τους ζωή, το πώς τους αντιμετωπίζουν οι φίλοι τους, το τι πιστεύουν οι ίδιοι για τους εαυτούς τους κτλ., δε νιώθουν ως ένα κομμάτι αποκομμένο, ως ένα κομμάτι.... δε νιώθουν αυτή την ευπάθεια, που σου έλεγα πριν.. δε νιώθουν αποκομμένοι από την κοινωνία. Από την άλλη... όσον αφορά όμως την είσοδο πάλι στην αγορά εργασίας, εκεί νιώθουν εντελώς αποκομμένοι..» (συν. Νο.2) ή «... το πιο σημαντικό για μένα και το πιο ανησυχητικό είναι η κανονικοποίηση αυτής της κατάστασης..» (συν. Νο.5). Πρωτεύοντα και ουσιαστικό ρόλο διαδραματίζει, εδώ, κατά την άποψη των ερευνητών και σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνάς τους, ο θεσμός της ελληνικής οικογένειας, που λειτουργεί σαν προστατευτικός κλοιός απέναντι στον κίνδυνο της κοινωνικής απομόνωσης.

Η τελευταία ερώτηση του δεύτερου άξονα προσδοκά να αποκρυπτογραφήσει μέσα από τις απαντήσεις των ερευνητών, τα όνειρα, τις ελπίδες, τους στόχους και τις προσδοκίες των νέων που χαρακτηρίζονται ως «απόντες» και αν κάτι τέτοιο υφίσταται, είτε για το άμεσο μέλλον είτε σε μια μετάβαση δέκα ετών μετά. Σύμφωνα με αυτές και κατά γενική ομολογία των περισσότερων ερευνητών, κάποιιοι από τους Έλληνες Neet θέτουν στόχους περισσότερο για το απώτερο μέλλον, ενώ εμφανίζονται ξανά απαισιόδοξοι για

τον εγγύς χρόνο του ενός έτους. Η εικόνα, όπως επισημαίνουν οι ερωτώμενοι δεν είναι καθολική και δεν επιδέχεται γενίκευση. Παρόλα αυτά, όσοι από τους νέους αυτούς εξέφρασαν προσωπικές επιδιώξεις και στόχους, φάνηκε, σύμφωνα με τους ερευνητές, να υιοθετούν μια ευχολογική προσέγγιση, που έχει να κάνει με τη σταθερή απασχόληση, ένα σπίτι, μια οικογένεια κτλ. και για τους έχοντες ιδίως, προσόντα, με μια επαγγελματική και ανοδική κινητικότητα. Ερευνητής προσεγγίζει το ζήτημα ως εξής : «...Ότι θα έχουν οικογένεια, θα έχουν ένα σταθερό σπίτι, σταθερή απασχόληση..δηλ.. να το πω λίγο πιο φιλοσοφικά.. χωρίς οι ίδιοι να το γνωρίζουν, μιλάνε στην ουσία οι άνθρωποι για τις βεβαιότητες της νεωτερικότητας.. δηλ. ποιες ήταν οι βεβαιότητες της νεωτερικότητας;... μια σταθερή δουλειά, μια πλήρη απασχόληση, μια σύνταξη, μια κοινωνική ασφάλιση βασική. Λοιπόν.. αυτά τα λίγα, τα αυτονόητα και τα τόσο υποτιμημένα πια, νομίζω ότι ήταν τα βασικά πράγματα, που μπορούσαν να δουν ως προβολή μετά από δέκα χρόνια...» (συν. Νο1). Ωστόσο πολλοί από τους νέους αυτούς επιβεβαίωναν και σε αυτές τις ερωτήσεις το αίσθημα απελπισίας, άγχους και οδύνης, τα οποία βιώνουν και μέσα από αυτά την έντονη τελικά υποτίμηση των κοινωνικών θεσμών.

3^{ος} Άξονας: Ερωτήσεις αποτίμησης των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Ο τρίτος άξονας ερωτήσεων αναπτύσσεται σε 5 ερωτήσεις, που αφορούν τρία βασικά ζητήματα. Το πρώτο έχει να κάνει με την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας από την Πολιτεία καθώς και τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης της κοινωνικής ευπάθειας των νέων *απόντων*. Το δεύτερο αναζητά τις προσωπικές εκτιμήσεις των ερευνητών για την εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα της κρίσης και το τρίτο αφορά στην ανάδειξη των σημαντικότερων ζητημάτων, που ανέδειξε η έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» με στόχο μια μελλοντική ερευνητική ενασχόληση με το φαινόμενο των Neet.

Ως προς το ενδιαφέρον για την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων, οι ερευνητές δήλωσαν, ότι αρχικά έγιναν διάφορες ημερίδες από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, όπως και από την τοπική αυτοδιοίκηση του δήμου Ιλίου, ενώ μέρος των αποτελεσμάτων της έρευνας παρουσιάστηκε από το ΚΑΝΕΠ στις Βρυξέλλες, σε μια ημερίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Από την πλευρά της Πολιτείας, δύο φορείς ζήτησαν, σύμφωνα με τους ερευνητές, τα αποτελέσματα της έρευνας. Το Υπουργείο Απασχόλησης εν πρώτοις και το Υπουργείο Παιδείας πιο πρόσφατα και συγκεκριμένα το καλοκαίρι του 2014, το οποίο και ζήτησε το σύνολο της έρευνας. Για όλους τους ερωτώμενους, ωστόσο, ουσιαστικό ζήτημα είναι, αν και πώς θα αξιοποιηθεί η εν λόγω έρευνα και πώς θα μετουσιωθεί σε πρωτοβουλίες και δράσεις πολιτικής. Οι ίδιοι επισημαίνουν και προτείνουν, τόσο στην έρευνά τους όσο και στις απαντήσεις τους στις συνεντεύξεις, μια δεσμίδα μέτρων, που κρίνουν άμεσης προτεραιότητας στην προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου των νέων Neet στην Ελλάδα. Για την πλειοψηφία των ερευνητών βασική προτεραιότητα είναι αρχικά η καταγραφή του φαινομένου στη βάση της data policy, δηλαδή της πολιτικής, που θα ασκηθεί έχοντας καταμετρηθεί και χαρτογραφηθεί το φαινόμενο. Η χαρτογράφηση αυτή θα οδηγήσει ουσιαστικά, σύμφωνα με την άποψή τους, αρχικά στη διάγνωση των αναγκών των

ατόμων αυτών. Για την καταγραφή αυτή προτείνουν τη συγκρότηση ενός φορέα παρακολούθησης, ή τη συγκρότηση μιας επιτροπής εμπειρογνομόνων, η οποία να έχει πρόσβαση και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων πολιτικής. Για έναν από τους ερευνητές, η πρόταση αυτή αναφέρεται κατεξοχήν σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, ώστε οι πολιτικές παρεμβάσεις να πραγματοποιηθούν εξατομικευμένα και όχι κεντρικά και οριζόντια. Το δεύτερο σημείο άμεσης προτεραιότητας, αποτελεί, για τους συνεντευξιαζόμενους, ένα πλέγμα μέτρων που αφορούν τόσο στην πρόληψη όσο και στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Μιλούν, δηλαδή, για τον επανασχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στις δομές εκπαίδευσης και κατάρτισης, για ένα διαφορετικής υφής και σύστασης δίκτυο δια βίου μάθησης, για ελκυστικότερη εκπαίδευση, ελκυστικότερη κατάρτιση. Ερευνητής τονίζει, συγκεκριμένα, πως πρέπει : *«...να είναι εμφανείς και παντού οι εναλλακτικές διαδρομές, τις οποίες έχει.. είτε για να επανέλθει, ή για να ακολουθήσει κάποιον άλλο δρόμο..»* (συν. Νο.2), ενώ ένας άλλος ερευνητής μιλάει για μια ολοκληρωμένη παρέμβαση μέσα από : *«...ένα πλέγμα μέτρων, που θα συγκροτήσουν μια νέα ενεργητική πολιτική απασχόλησης, ένα ενδυναμωμένο κοινωνικό κράτος... μιλάμε και για ζώνες εκπαιδευτικής και κοινωνικής προτεραιότητας..»* (συν. Νο.4). Καίριο ζήτημα παραμένει η ένταξη ή επανένταξη στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και η παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας, ένα νέο, δηλαδή, παραγωγικό μοντέλο, που θα διασφαλίζει τη διασύνδεση εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας.

Η εκτίμηση των ερευνητών για το μέλλον και την εξέλιξη του φαινομένου είναι καθολικά απαισιόδοξη. Θεωρούν όλοι πως οι Έλληνες νέοι, που θα απέχουν από τις μορφές απασχόλησης, κατάρτισης και εκπαίδευσης, θα πολλαπλασιαστούν και πως το φαινόμενο θα ενταθεί, δεδομένων και των ιδιαίτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που βιώνει η χώρα. Ο λόγος έγκειται ακριβώς σε αυτές τις συνθήκες πρωτίστως, αλλά και στις επερχόμενες συνέπειες, που τις συνοδεύουν. Ερευνητής τις μεταφράζει σε απαξίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, σε φτώχεια, σε ανισότητα και σε κακή προοπτική. Η άποψη άλλου ερευνητή είναι η εξής: *«...Περίπου το 1/3 του πληθυσμού ή είναι για να πέσει κάτω από το όριο της φτώχειας, ή είναι στο όριο της φτώχειας ή είναι κάτω από το όριο της φτώχειας... εργασιακές σχέσεις αποσαθρωμένες, κοινωνικό κράτος ελλειμματικό και αδύναμο και καθόλου προικοδοτημένο (προικοδοτούμενο) λόγω της δημοσιονομικής πειθαρχίας και επιτήρησης... μια αναπτυξιακή στρατηγική, για την οποία όλοι συζητάμε, αλλά αυτή τη στιγμή δε φαίνεται ευκρινώς. Αρα... μπορεί κανείς να είναι ιδιαίτερα αισιόδοξος;...»* (συν. Νο.4).

Το τελευταίο θέμα, που ερευνά ο τρίτος άξονας, είναι τα βασικότερα ζητήματα, που έχουν αναδειχθεί από την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων», σύμφωνα πάντα με τις προσωπικές εκτιμήσεις των επιστημόνων ερευνητών. Για τους περισσότερους από αυτούς, σημαντικότερα ζητήματα είναι τόσο το μεγάλο ποσοστό νέων Neet, που εντοπίστηκαν όσο και το γεγονός, ότι πολλοί από αυτούς είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κάτι που διαχωρίζει πλήρως την Ελλάδα, από τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Για άλλους ερευνητές σημαντικό ζήτημα αποτελούν οι νέοι, που δεν έχουν καθόλου προσόντα, ή διαφορετικά, όσοι έχουν διαρρεύσει πρόωρα από το σχολείο και

τα υψηλά ποσοστά μαθητικής διαρροής. Σημαντικά θέματα, αποτελούν επίσης, σύμφωνα με ερευνητή, η καινούρια μορφή ακαδημαϊκής μετανάστευσης το φαινόμενο , δηλαδή, brain drain, η έλλειψη εμπιστοσύνης στους κοινωνικούς θεσμούς αλλά και η ευθεία συσχέτιση του οικονομικού κεφαλαίου με την υπαγωγή στην κατηγορία των Neet. Για τον ίδιο σημαντικότατο ζήτημα είναι, τέλος, η συσχέτιση της ηλικίας με την υπαγωγή στην κατηγορία, εφόσον οι περισσότεροι Neet εμφανίζονται στις ηλικίες μετά τα 19 έτη και οι επιπτώσεις, που το φαινόμενο και οι παράμετροί του έχουν στην ψυχική υγεία των νέων αυτών.

4^{ος} Άξονας: Ερώτηση για τον όρο Neet.

Ο τελευταίος άξονας του ερωτηματολογίου αναφέρεται μόνο σε μία ερώτηση, η οποία αφορά στο βασικότερο όρο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, τον όρο ή το αρκτικόλεξο Neet, δεδομένης της πρόσφατης υιοθέτησής του τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και παγκόσμιας συζήτησης. Βασική προσδοκία είναι να γίνει αντιληπτός ο όρος «νέοι άνθρωποι εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης (young people Not in Employment, Education, Training)» τόσο ως προς τη χρησιμότητα της συγκρότησής του, όσο και ως προς τη συμβολή, που μπορεί να έχει για να ερμηνευθούν σύγχρονες μορφές κοινωνικής παθογένειας και αποκλεισμών αλλά και πολιτικές δράσεις αντιμετώπισης αυτών. Κατά τη διάρκεια της ερώτησης, συχνά αντιπαραβάλλονταν από την ερευνήτρια κλασσικοί όροι, που αφορούν σε κοινωνικές παθογένειες, κυρίως οι όροι, «νεανική ανεργία» και «πρόωρα διαρρέοντες».

Οι απαντήσεις των ερωτώμενων συνηγορούν, επί της ουσίας, υπέρ της χρησιμότητας του όρου πολυδιάστατα και σε αντιπαραβολή με τους κλασσικούς όρους, που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ερωτώμενος, μάλιστα, αναφέρθηκε σχετικά, ως εξής: «... Βεβαίως εύλογα υπάρχει η απορία γιατί δε λέμε απλά, νέοι άνεργοι, νεανική ανεργία. Γιατί δεν είναι μόνο απλά νέοι άνεργοι. Γιατί απέχουν από κάθε βασική ή από τις περισσότερες βασικές μέριμνες του κοινωνικού κράτους. Δεν είναι ότι απλά δεν δουλεύουν. Δε δουλεύουν, δεν εκπαιδεύονται, δεν καταρτίζονται, είναι σα να μην υπάρχουν πουθενά... γιατί δε μιλάμε μόνο για διαρροή; Μα γιατί δεν είναι απόλυτα συσχετισμένο το φαινόμενο με τη διαρροή...» (συν. Νο.4). Η τεκμηρίωση της ύπαρξης και χρησιμότητας του όρου Neet εντοπίζεται σε διαφορετικές αναφορές των ερευνητών και περιλαμβάνει, σύμφωνα, με τις απαντήσεις τους, τρεις βασικές παραμέτρους, οι οποίες πλαισιώνουν έναν κεντρικό άξονα. Ο άξονας αυτός είναι η απουσία ή αποχή, όπως προτιμούσαν να την ονομάζουν κάποιοι ερωτώμενοι, και οι παράμετροι είναι η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απασχόληση. Η απουσία και από τις τρεις αυτές μορφές κοινωνικού κεφαλαίου είναι ακριβώς, αυτό που οι ερευνητές θεωρούν ότι εύστοχα αποδίδει ο όρος Neet. Για όλους σχεδόν, ένας νέος που δεν εκπαιδεύεται, δεν καταρτίζεται και δεν εργάζεται, είναι σα να μην υπάρχει πουθενά. Είναι ουσιαστικά απών «..από κάθε βασική μέριμνα του κοινωνικού κράτους..» (συν. Νο.5), όπως επεσήμανε ένας ερωτώμενος, ή «άφαντος», όπως τον χαρακτήρισε ένας άλλος. Για έναν τρίτο ερωτώμενο η απουσία από την εκπαίδευση θα επιφέρει νομοτελειακά και την απουσία από την απασχόληση. Ο ίδιος αναφέρει συγκεκριμένα: «...Δηλαδή προφανώς

όταν κάποιος που είναι εκτός εκπαίδευσης και εκτός κατάρτισης σε μια ηλικία, που δε θα έπρεπε να 'ναι... αυτό είναι μια προοπτική δύσκολη.. δηλ. τι θα κάνει... δηλ. τι μέλλον έχει αυτός μπροστά του; Δεν έχει μέλλον. Άρα.. νομίζω.. δικαίως περιλαμβάνει και τον όρο εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση...» (συν. Νο.5). Λόγω ακριβώς της πολυδιάστατης αυτής αποχής, οι νέοι Neet, συγκροτούν, σύμφωνα με τους ερευνητές, μια εξαιρετικά ετερογενή ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η οποία χρήζει και ιδιαίτερων πολιτικών αντιμετώπισης. Ενδεχομένως είναι ο ίδιος ο όρος, που επιβάλλει στοχευμένες και επικεντρωμένες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε υποομάδας πολιτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Συγκεκριμένα και σύμφωνα με ερωτώμενο, ο όρος αναφέρεται σε: «...ένα δύσκολο target group, απ' την άποψη, ότι.. είναι πάρα πολύ ανομοιογενές... δηλ. είναι άνθρωποι, οι οποίοι είναι μορφωμένοι, είναι άνθρωποι οι οποίοι είναι αμόρφωτοι.. είναι άνθρωποι, οι οποίοι δούλευαν, είναι άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουν δουλέψει ποτέ στη ζωή τους, είναι άντρες, είναι γυναίκες.. οπότε... όλους αυτούς τους ανθρώπους.. σαφώς μπορείς να τους ορίσεις ως Neet και να τους βάλεις κάτω από αυτή την ομπρέλα... αλλά όταν έρθει η ώρα να λάβεις πολιτικές, για να τους εντάξεις αυτούς τους ανθρώπους πάλι.. σαφώς και πρέπει οι πολιτικές αυτές, από όπου κι αν έρχονται, είτε είναι εθνικές είτε είναι διακρατικές κτλ.. να.. επικεντρωθούν μετά στα ειδικά χαρακτηριστικά όλων αυτών, γιατί Neet είναι και πάρα πολλοί.. ας πούμε... Ρομά.. Αλλιώς θα αντιμετωπίσεις έναν Ρομά Neet αλλιώς έναν Neet, ο οποίος έχει μεταπτυχιακό..» (συν. Νο.2) . Για άλλο ερωτώμενο το αρκτικόλεξο Neet σκιαγραφεί, επί της ουσίας : «...μια κοινωνικά ευπαθή ομάδα...με ειδικά χαρακτηριστικά, που παρά την ετερογένειά της, το βασικό της χαρακτηριστικό, δηλ. η απουσία, η αποχή, που ζαναλέω, πιθανότατα όχι κατ' επιλογήν, από τρεις βασικές σφαίρες, όπως είναι η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απασχόληση..από τρία βασικά πεδία.. νομίζω μας επιτρέπουν να μιλήσουμε για μείζονα ευπάθεια ..» (συν. Νο.4). Τέλος, άποψη έτερου ερωτώμενου ερευνητή είναι ότι, ο όρος εξυπηρετεί πρωτίστως σε ακαδημαϊκό επίπεδο, ενώ θα πρέπει να χρησιμοποιείται πολύ προσεκτικά ώστε να μην στοχοποιεί άτομα ή ομάδες, όπως συμβαίνει κατά την άποψή του, όταν χρησιμοποιείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Συγκεκριμένα αναφέρει και αιτιολογεί ως εξής: «... εξυπηρετεί σε επίπεδο ακαδημαϊκό καταρχάς, αλλά από την άλλη η ανάδειξη ενός θέματος.. θα πρέπει να γίνει με έναν τρόπο, που να μη στοχοποιεί κάποιον..και τον στοχοποιεί, αν συνεχίσουμε και χρησιμοποιούμε τον όρο, έτσι όπως υπάρχει αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη,ότι είναι ένας άνθρωπος, ο οποίος έχει επιλέξει να είναι απών. Δεν είναι απών. Έχει αποβληθεί από το σύστημα. Δεν είναι επιλογή του..» (συν. Νο.5).

6.2. Αφορμές για προβληματισμό.

Οι νέοι απόντες, η γενιά των Neet αποτελεί αδιαμφισβήτητα μια νέα μορφή μείζονος κοινωνικής ευπάθειας στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας και μάλιστα με τάσεις ανησυχητικά αυξητικές. Αν τα παραπάνω αποτελέσματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφορμές για περεταίρω συζήτηση και προβληματισμό, εδώ, επιχειρείται

μια πρώτη προσπάθεια, με όρους σύγκρισης, με όρους κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, με όρους κοινωνικού κράτους και με όρους επιλογής.

Ένα βασικό σημείο συζήτησης, που αναδεικνύεται είναι, σύμφωνα πάντα με τα παραπάνω αποτελέσματα, το οξύμωρο της ελληνικής περίπτωσης -αν εξαιρέσει κανείς την Κύπρο, όπου και εκεί παρατηρείται ανάλογο φαινόμενο - που δεν είναι άλλο από το φαινόμενο του Έλληνα πτυχιούχου Neet. Σαφέστατα δεν είναι κάτι, που αποκλείεται από την ευρωπαϊκή προσέγγιση του όρου, ή από την ερμηνεία του ΟΟΣΑ, αλλά ένα τόσο μεγάλο ποσοστό νέων, πτυχιούχων ατόμων, που είναι αναγκασμένοι να ζουν σε ένα είδος κοινωνικής αφάνειας, παραπέμπει σε έναν βαθύτερο προβληματισμό. Έναν προβληματισμό, που πρώτον μεταφράζεται στην απειλή του brain drain, στο νέο είδος, δηλαδή, μετανάστευσης, που καίτοι χαρακτηρίζεται ως ακαδημαϊκή, είναι στην ουσία μια μεταμοντέρνα, οικονομική μετανάστευση με υφή νεοφιλελευθερισμού και παγκοσμιοποίησης. Δεύτερον, έναν προβληματισμό, που αλυσιδωτά φτάνει και αγγίζει τα όρια της απίσχνασης του κοινωνικού κράτους με τον τρόπο, που οι εκπαιδευτικές πολιτικές γραμμές της ελληνικής πραγματικότητας καθορίζουν επί της ουσίας την εργασιακή σφαίρα μιας, ή και όχι μόνο μιας, ολόκληρης γενιάς και προσδιορίζουν τελικά τη συμμετοχή τους ή όχι, σε βασικές μορφές κεφαλαίου, του κοινωνικού, πολιτισμικού και οικονομικού (Bourdieu, 1997). Με άλλα λόγια, είναι οι εκπαιδευτικές και κοινωνικές πολιτικές πρωτοβουλίες και το αφυδατωμένο από εκσυγχρονισμό, ελληνικό σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης, που οριοθετούν την κοινωνική αφάνεια, από τη μια με όρους μια άστοχης μορφωσιολατρίας, από την άλλη με όρους αναζήτησης μια εύστοχης κατάρτισης. Η αστοχία μετουσιώνεται κατά βάση στην αδυναμία συσχετισμού εκπαίδευσης και κατάρτισης με την εργασιακή σφαίρα και αποτυπώνει, ουσιαστικά, με τον χειρότερο τρόπο μια αμοιβαία *ηχηρή* απουσία· τη μείζονα απουσία και των νέων, αλλά και του ίδιου του κράτους από βασικές, θεσμικές μέριμνες κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής. Γιατί στην ουσία είναι το ίδιο το κοινωνικό κράτος, που απουσιάζει επιτυχώς και όχι οι νέοι Neet. Η δυναμική αυτή, αστοχίας και ελλείψεων παραπέμπει για τους ερευνητές, σε μια επιτακτική ανάγκη αλλαγής του παραγωγικού μοντέλου της χώρας και μετασχηματισμού των δομών κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, ενώ αποτυπώνεται από τους νέους *απόντες* με το αίσθημα δυσπιστίας, απαισιοδοξίας και παραίτησης, σημείο που επίσης καθιστά το νέο φαινόμενο, ιδιαίτερο στην ελληνική πραγματικότητα και απηχεί για άλλη μια φορά την απουσία του κράτους από την κοινωνική μέριμνα ευπαθών ομάδων του κοινωνικού ιστού.

Με μια διαφορετική ανάγνωση των παραπάνω παραμέτρων προβληματικής, καθώς και των απαντήσεων των ερευνητών, ένα άλλο σημείο συζήτησης θα μπορούσε να είναι η θέση του ατόμου, του Έλληνα Neet, υπό το πρίσμα μιας ακόμη βασικής διαφοροποίησής του από τον ευρωπαϊό ή Ιάπωνά Neet. Μια θέση, που κατεξοχήν οριοθετείται από την επιβολή μιας κατάστασης και που παραπέμπει έτσι στο δίπολο επιλογή και ανάγκη. Στην ελληνική κοινωνία ο λόγος για τους νέους *απόντες* γίνεται αποκλειστικά με όρους ανάγκης. Η επιλογή του ανήκειν σε μια τέτοια ομάδα δεν αφορά στους Έλληνες Neet, αλλά η ανάγκη και η υποχρεωτική υπαγωγή τους στην ομάδα

αυτή επιβάλλεται, τόσο από τις δεδομένες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, που διαμορφώνει η δημοσιονομική και οικονομική κρίση, όσο και από τις ελλείψεις του κοινωνικού κράτους, που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η επιλογή της απουσίας συναθροίζεται τελικά στην επιβολή της απουσίας, στον εξαναγκασμό στην αφάνεια και παραπέμπει στην επιλογή των αναπόφευκτων, του Bourdieu, η οποία φαίνεται να υφίσταται στους Έλληνες Neet, σύμφωνα με τον Παπαδάκη (Παπαδάκης, 2013:17). Μια τέτοια επιβολή εκβάλλει σε μια αναπόφευκτη και πολύκροτη διάσταση του νεοφιλελευθερισμού και της μετανεωτερικότητας, την εξατομίκευση της ανάγκης και τη μετακύληση του κόστους από το κράτος στο άτομο. Γιατί είναι πια ευθύνη του ατόμου να αναζητήσει προσωπικές στρατηγικές επιβίωσης - βλέπε, brain drain – εφόσον η οργανωμένη κοινωνία παραβλέπει με τρόπο εμφανή την ευθύνη για ένα ουσιαστικό πλέγμα προστασίας και περιφρούρησης των ευπαθών κοινωνικά ομάδων και ατόμων. Θα έλεγε κανείς, πως οι νέοι Neet της ελληνικής κοινωνίας θυμίζουν, παρακινδυνευμένα ίσως, με έναν τρόπο τους «περιττούς ανθρώπους» του πολωνού κοινωνιολόγου Zygmunt Bauman (2009), τα ανθρώπινα, δηλαδή, θύματα της παγκόσμιας ένδειας, που βρίσκονται σε έναν συνεχή αγώνα να απεγκλωβιστούν από τα δεινά τους.

Και αν οι άνθρωποι αυτοί διακρίνονται από το αίσθημα της «κανονικότητας», το οποίο διαπίστωσαν οι ερευνητές, αν οι ίδιοι αυτοπροσδιορίζονται με έναν τρόπο που να μην τους εντάσσει στα πλαίσια μιας κοινωνικής παθογένειας, την οποία ωστόσο δεν διακρίνουν και δεν αναγνωρίζουν, ώστε να σταθούν απέναντί της, τότε ο προβληματισμός αγγίζει ακόμη ευρύτερα όρια. Όρια, που έχουν να κάνουν τόσο με την επιλογή, όσο και με την ενσυναίσθηση της ανθρώπινης οντότητας.

6.3. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω αποτελέσματα και τις διαπιστώσεις, η συνολική αποτίμηση του φαινομένου των νέων απόντων στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας επισκιάζει απειλητικά κάθε προσπάθεια θετικής σκέψης, ίσως δε και πρόβλεψης. Το παρόν κεφάλαιο στόχο είχε να προσεγγίσει το φαινόμενο, αφενός μέσα από τις οπτικές των επιστημόνων, τις εκτιμήσεις και απόψεις τους, εφόσον είναι οι πρώτοι άνθρωποι, που αφουγκράστηκαν το είδος αυτή της κοινωνικής ευπάθειας εκ των έσω, και αφετέρου μέσα από την προσπάθεια μιας ανάλυσης και βαθύτερης ανάγνωσης αυτών από την ερευνήτρια. Με την ελπίδα πως οι αφορμές για περαιτέρω συζήτηση και προβληματισμό δεν σταματούν σε αυτές εδώ τις σελίδες, προσδοκία παραμένει η πρακτική αποτύπωση κάθε δυνατής μέριμνας, που αφορά στην αντιμετώπιση των νέων απόντων.

Επίλογος

Ένα νέο φαινόμενο κοινωνικής ευπάθειας αποτέλεσε στην παρούσα διπλωματική εργασία την αφορμή και το ερέθισμα για την έναρξη μιας πολυδιάστατης προβληματικής. Οι νέοι, που απουσιάζουν από κάθε μορφή απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης, οι νέοι Neet, σύμφωνα με το διεθνές αρκτικόλεξο, ενέπνευσαν ως ερευνητικό πεδίο, τόσο ως ένας νέος πολυπαραμετρικός δείκτης, που υιοθετούν οι διεθνείς οργανισμοί, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΟΟΣΑ, όσο και ως ένα φαινόμενο κοινωνικής προβληματικής, που αμφιταλαντεύεται στα όρια της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, υποκρύπτει την πρόκληση για μια βαθύτερη *ανάγνωση* της δια βίου μάθησης, με όρους κοινωνικής συμμετοχής και ευαισθητοποιεί, κοινωνικά και ιδεολογικά μέσα από την ακρόαση ερευνητών και επιστημόνων, που *αφουγκράστηκαν* την ελληνική του υπόσταση εκ των έσω.

Η έρευνα, που φιλοξενούν αυτές οι σελίδες, επιβεβαίωσε τη γοητεία του ερευνητικού ενδιαφέροντος αποκαλύπτοντας ουσιαστικά συμπεράσματα, που αφορούν τόσο στο ίδιο το φαινόμενο, όσο και στις παραμέτρους αυτού. Η αρχή γίνεται με μια απλή διαπίστωση και η συνέχεια παραπέμπει σε ό,τι αυτή εκβάλλει, μετατρέποντας τις ερευνητικές *ανησυχίες* σε ερευνητικά ερωτήματα και κατόπιν σε συμπεράσματα. Ο επίλογος ανήκει στα συμπεράσματα αυτά.

Οι κοινωνίες της Ευρώπης, βρίσκονται αντιμέτωπες με ένα νέο κοινωνικό πρόβλημα, που αφορά στο πιο παραγωγικό τμήμα του πληθυσμού τους και που τείνει να επισκιάσει την επίδοξη ρητορική της Ένωσης για κοινωνική συνοχή και για μεγάλα ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο απειλείται, οι συζητήσεις περί απασχολησιμότητας πληθαίνουν και η εμβληματική πρωτοβουλία της σωτήριας δια βίου μάθησης χαίρει εκτίμησης και προβάλλει στο προσκήνιο των διαβουλεύσεων, ως η ουσιαστικότερη λύση την εποχή της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον οι έννοιες ενστερνίζονται μια μεταμοντέρνα, νεοφιλελεύθερη υφή και ταλαντεύονται ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Η απασχόληση μετατρέπεται σε *απασχολησιμότητα*, η εκπαίδευση αναζητά τον ιδεολογικό της χαρακτήρα ανάμεσα στις έννοιες κοινωνικό δικαίωμα, υποχρέωση, επιλογή και ανάγκη, η κοινωνική συμμετοχή υποκρύπτει τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας και το κοινωνικό δικαίωμα υπαγορεύει την υποχρέωση και παραπέμπει στην εξατομίκευση. Τα όρια της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής αναζητούνται στις πολιτικές πρωτοβουλίες της Ένωσης και στο δίπολο εθνικό-υπερεθνικό και παρασύρονται σε μια σύγχυση, ενώ τα δύο πεδία πολιτικής συμπλέουν και αλληλεπιδρούν στο όνομα της δια βίου μάθησης με απώτερο στόχο την απασχόληση ή απασχολησιμότητα. Ειδικότερα, η δια βίου μάθηση επιδέχεται μιας κριτικής θέασης της υπόστασής της, αφού μετουσιώνει την επιλογή σε εμπορευματοποίηση και καταργεί τη συλλογικότητα, παραπέμποντας στην εξατομίκευση.

Σε αυτό το κοινωνικό περιβάλλον της οικονομικής προσήλωσης οι νέοι *απόντες* στέκονται αντιμέτωποι με μια κρίση αξιών. Συγκροτούν μια ετερογενή ομάδα νέων

ανθρώπων και επιβεβαιώνουν την ανομοιογένεια αυτή, τόσο μέσα από τα πορίσματα της έρευνας του Eurofound και μια γενική ματιά στον παγκόσμιο χώρο, όσο και μέσα από τη μελέτη της έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων», που έλαβε χώρα στην Ελλάδα και αποτύπωσε ποσοτικά και ποιοτικά το φαινόμενο. Οι Έλληνες Neet, συγκεκριμένα, συνιστούν μια εθνική κοινωνική παθογένεια, που διαφοροποιείται εν πολλοίς από το ευρωπαϊκό πλαίσιο κατανόησης και ερμηνείας της. Για τους νέους αυτούς η απουσία από την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση έχει επιβληθεί από ένα πλέγμα παραμέτρων με κυρίαρχη το ελλειμματικό, ελληνικό κοινωνικό κράτος. Η δυσπιστία, που προκαλούν στους πολίτες και ιδιαίτερα στους νέους, οι θεσμοί της εκπαίδευσης και κατάρτισης, η ασύνδετη σχέση τους με την αγορά εργασίας και η οικονομική κρίση τους παραγκωνίζουν στο περιθώριο της απουσίας, ενώ η ελληνική οικογένεια τούς υπενθυμίζει την έννοια του *ανήκειν*, τους προστατεύει και τους διαφοροποιεί από τους ευρωπαίους *συμπάσχοντες* τους.

Τα παραπάνω συμπεράσματα υπογράφουν τον επίλογο της παρούσας διπλωματικής εργασίας και συνιστούν, σύμφωνα με την προσωπική γνώμη της ερευνήτριας, αφορμές για περαιτέρω αξιολόγηση, εκτίμηση και διερεύνηση του φαινομένου των Neet.

Βιβλιογραφία:

Ball, S. (2009). *Lifelong learning, subjectivity and the totally pedagogised society*. in M. Peters, A.C. Besley, M. Olssen, S. Maurer, & S. Weber (eds) *Governmentality Studies in Education*. Sense Publishers (201-216).

Bansel,P. (2007) «*Subjects of choice and lifelong learning*» *International Journal of Qualitative Studies in Education*. Vol.20 Number 3 (283-300)

Bauman Z. (2009) *Ρευστοί Καιροί. Η ζωή στην εποχή της αβεβαιότητας*. μτφ. Γεωργιά Κ. Αθήνα. Μεταίχμιο (59-89)

Βενιέρης, Δ.(2009) *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Το τέλος των ύμνων. 22^η έκδ. Αθήνα. Ελληνικά γράμματα.

Βενιέρης Δ. (2006) *Όρια Κοινωνικής Πολιτικής*. Από το Διεθνές Συνέδριο: Η κοινωνική πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον: Προκλήσεις και Προοπτικές. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής.

Biesta, G. (2006) «What's the Point of Lifelong Learning if Lifelong Learning has No Point? On the Democratic Deficit of Policies for Lifelong Learning» *European Educational Research Journal*. Vol. 5. Number 3-4 (169-179)

Böcher T., Gagnat H., Delacrétaz P. (2006) *Lebenslanges Lernen. Sammlung. Begriffe, Erläuterungen, Quellen*. erstellt am Deutschen Institut für Internationale Pädagogische Forschung. Genève (2-23)

Bourdieu, P. (1997) *The Forms of Capital*, in A.H. Halsey, H. Lauder, Ph. Brown and A. S. Wells (eds) *Education, Culture, Economy and Society*, Oxford, U.K., Oxford University Press (46-58)

Social Exclusion Unit (1999) *Bridging the Gap New Opportunities for 16-18 years old Not in Education, Employment or Training*. Report by the Social Exclusion Unit. London (2) (online at: <http://dera.ioe.ac.uk/15119/2/bridging-the-gap.pdf>)

Council of the European Union (2013) *Council conclusions on enhancing the social inclusion of young people not in employment, education or training*. Brussels 25 and 26 November. (online at: <http://www.neets-conference2014.ro/documents/NEETs%20council%20conclusions%20Nov%202013.pdf>)

Γράβαρης Δ., Παπαδάκης Ν. (2005) *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική. Μεταξύ Κράτους και Αγοράς*. Αθήνα. Σαββάλας. (36-44)

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2001) Ανακοίνωση της Επιτροπής. *Η πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης*. Βρυξέλλες. (online at : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EL>)

OECD (2012) *Education at a Glance. OECD Indicators. 2012* (online at: <http://www.oecd.org/mexico/EAG2012%20-%20Country%20note%20-%20Mexico.pdf>)

Eurofound (2012) *NEETs-Young People not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Publications Office of the European Union, Luxemburg (139-140)

Eurofound, (2012) *Recent Policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs)*, Dublin (23) (online at: http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn1109042s/tn1109042s_4.htm)

Eurofound (2012) *Evaluation of the effectiveness of policy measures implemented by Member States to increase the employability and to promote a higher employment participation of young people in Europe*. Dublin (online at: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1260.htm>)

European Commission (2001) *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. Brussels, Commission of the European Communities. 21.11.2001 (online at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EN>)

European Commission (2011) *Youth neither in employment nor education and training (Neet)*. Presentation of data for the 27 Member states. (1)(online at: <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?type=5&policyArea=81&subCategory=115&country=0&year=0&advSearchKey=emcoopinioncontributions&mode=advancedSubmit&langId=en>)

European Commission (2012) *Proposal for a Council Recommendation on Establishing a Youth Guarantee*. Brussels, 25 December. (online at: http://www.neets-conference2014.ro/documents/SWD-Youth%20Employment_EN.pdf)

European Commission (2012) *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Moving Youth into Employment*: 25 December (online at: <http://www.neets-conference2014.ro/documents/LexUriServYP.pdf>)

European Commission (2013) *Council Recommendation on a Quality Framework for Traineeships*. Brussels, 4 December. (online at: http://www.neets-conference2014.ro/documents/1_EN_ACT_part1_v9.pdf)

European Union (2010) *Youth on the Move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union (online at: http://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_EN.pdf)

Eurostat. *Young People neither in employment, nor in education and training, by sex, age and educational attainment level (in % points of NEET rates)*. (online at: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9>)

Eurostat. *Early leavers from education and training*. (online at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcod e=tsdsc410>)

Eurostat. *Euro area unemployment rate at 11,8. Mai, 2014. Youth unemployment*. (online at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-02052014-AP/EN/3-02052014-AP-EN.PDF)

Faure E. et al.(1972) *Learning to be. The World of Education today and tomorrow*. Unesco. Paris (online at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000018/001801e.pdf>)

Fitzpatrick T. (2001) *Welfare Theory: an Introduction*. Basingstoke. Palgrave (120-138)

Gewirtz, S. (2008) «*Give us a Break! A Skeptical Review of Contemporary Discourses of Lifelong Learning*». *European Educational Research Journal*. Centre of Policy Research, King's College London. Vol. 7 Number 4 (414-424)

Hantrais, Linda (2007) *Social Policy in the European Union. Third Edition*. Palgrave Macmillan. New York. st. Martins Press (1-46)

Hiroshi I., Kenji, I. Blackwood T., Mayumi T. (2005) *Social Youth Employment. Social Science Japan*. Newsletter of the Institute of Social Science, University of Tokyo. Number (2-11)

Κυριαζή Ν. (2011) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, νέα διευρυμένη έκδοση. Αθήνα. Πεδίο (45-56)

Κυρίδης, Αρ. (2014) *Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και δια βίου μάθηση*. Αθήνα. Gutenberg

Lawn M., Grek, S. (2012) *Europeanizing Education. Governing a new policy space*. Oxford. Symposium Books (83-84)

Lopez, T. (2012) *Ni-Nis: a Generation that Neither Works Nor Studies in El-Savador*. *Fox News Latino* online at: <http://latino.foxnews.com/latino/lifestyle/2012/11/24/ninis-generation-that-neither-works-nor-studies-in-el-salvador/>

Mallen Rey P. (2013) *Meet the Ni-nis The Latin American Youth that don't work nor study; they just do nothing*. *International Business Times. Economy* . online at: <http://www.ibtimes.com/meet-ninis-latin-american-youth-dont-work-nor-study-they-just-do-nothing-1450886>

Manson, J. (2003): *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. μτφρ. Δημητριάδου Ε. Αθήνα. Ελληνικά γράμματα (123-130)

Marlier E., Atkinson A.B., Cantillon B., Nolan B.(2007) *The EU and Social Inclusion. Facing the Challenges*. Bristol. The Policy Press (17-57)

Medel-Anonouevo C., Ohsako T., Mauch W. (2001): *Revisiting lifelong learning for the 21st century*. Unesco: Institute for Education. Hamburg (online at: <http://www.unesco.org/education/uie/pdf/revisitingLLL.pdf>)

OECD (July 2007) *Policy Brief. Lifelong Learning and Human Capital*. (online at: <http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/OECD-Letter-LLL.pdf>)

Παπαδάκης Ν. (2013) *Βαρόμετρο Απόντων. Οι Neets (Young People Not in Education, Employment or Training) στην Ελλάδα*. Αθήνα. Σιδέρης

Παπαδάκης Ε. Ν. (2006) *Προς την «Κοινωνία των Δεξιοτήτων»; Τα όρια της υπερεθνικότητας, το διακύβευμα της απασχολησιμότητας και οι πολιτικές κατάρτισης:*

όψεις του πεδίου και σχεδιάσμα ανάλυσης.22^η έκδ. Αθήνα, Κομοτηνή. Αντ. Ν. Σάκκουλα (57-126, 161-198)

Σακελλαρόπουλος Θ. (2011) *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα. Διόνικος.

Σκαμνάκης, Χ. (2011) *Κοινωνικές Ανισότητες, Φτώχεια και η Στρατηγική της Κοινωνικής Ένταξης της Ε.Ε.* Στο Σακελλαρόπουλος, Θ.(2011) *Η Κοινωνική πολιτική της Ε.Ε.* Αθήνα. Διόνικος (315)

Σταμέλος Γ. (2011) *Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Εκπαίδευση*. Στο: Σακελλαρόπουλος, Θ. (2011) *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα. Διόνικος (487-488)

Σταμέλος Γ., Βασιλόπουλος Α.(2004) *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Συγκρότηση, Θεματολογία, Μεθοδολογία υλοποίησης, Επιδράσεις στην ελληνική εκπαίδευση και κατάρτιση*. Αθήνα. Μεταίχμιο (45-137)

Στεργίου Α.(2011) *Το Κοινωνικό περιεχόμενο των Ευρωπαϊκών Συνθηκών και η Παραδοσιακή «Κοινοτική Μέθοδος» στην παραγωγή Ευρωπαϊκών Κοινωνικών Δικαιωμάτων*. Στο: Σακελλαρόπουλος, Θ. (2011) *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα. Διόνικος (33)

Σωτηρόπουλος Δ. (2009) *Ευκαιρίες και προβλήματα της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής: η Ευρωπαϊκή Πολιτική Απασχόλησης και η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού*. άρθρο προς δημοσίευση στο συλλογικό τόμο της Επιστημονικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΕΚΠ) με βάση το συνέδριο του 2008 στην αίθουσα «Αντ. Τρίτσης» του πνευματικού κέντρου του δήμου Αθηναίων

Taylor S., Rizvi F., Lingard B., Henry M. (1997) *Educational Policy and the politics of change*. London, New York. Routledge (1-21, 23-33)

The Foundation of Young Australians(2012) *How Young People faring 2012. The national report of the learning and earning of young Australians*. Melbourne. (63-74) online at: <http://www.fya.org.au/app/theme/default/design/assets/FYA-HYPAF-13.pdf>

The United Nations: *The Universal Declaration of Human Rights*. Art. 26. Paris 10 December 1948 (online at: <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#a26>)

Τσαούσης Δ.Γ. (2005) *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Βασικά κείμενα για την Παιδεία, την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση*. Αθήνα. Gutenberg (10-11)

Τσομπάνογλου Γ. Ο. , Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι. (2005) Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πολιτικές Ενσωμάτωσης. Αθήνα. Παπαζήση (49-72, 251-402)

Υφαντόπουλος Γ. (2007) *Η Κοινωνική πολιτική της Ε.Ε.* Στο: Μαραβέγιας, Τσινιτσιζέλης, (2007) *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και Πολιτικές. 50 χρόνια.* Αθήνα. Θεμέλιο (671-678)

Φωτόπουλος Ν. (2013) Κατάρτιση, Απασχόληση, Εκπαιδευτική Πολιτική .ΚΑΝΕΠΙ. ΓΕΣΕΕ. Αθήνα. Καμπύλη ADV.

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 18.12.2000 (www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf)

Ηλεκτρονικές Πηγές:

ΓΣΕΕ: <http://www.gsae.edu.gr/el/glossari?id=690>

ILO: Lifelong Learning. <http://www.ilo.org/global/topics/skills-knowledge-and-employability/lifelong-learning/lang--en/index.htm>

ILO-Neet rates in the European Union 2010: http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/youth/2012/WCMS_180871/lang--en/index.htm
http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/employment_rights_and_work_organisation/c11111_el.htm

ILO The Youth Employment Network:
<http://www.ilo.org/public/english/employment/yen/whatwedo/projects/indicators/2.htm>
<http://newslet.iss.u-tokyo.ac.jp/ssj32/ssj32.pdf#page=10>

Συνέδριο για τους Neet από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τη ρουμανική Κυβέρνηση: <http://www.neets-conference2014.ro>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ευρώπη 2020: http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm

Παράρτημα 1

Πρωτόκολλο Ερωτήσεων Συνέντευξης

Άξονας 1: Ερωτήσεις σχετικά με την Έρευνα για τους Neets στην Ελλάδα.

1. Ποιο είναι το στοιχείο που κυρίως σας κινητοποίησε προκειμένου να ασχοληθείτε ερευνητικά με το ζήτημα των Neets στην Ελλάδα;

2. Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας βλέπουμε κάποιες διαφορές στα χαρακτηριστικά της κατηγορίας των Neets από χώρα σε χώρα π.χ. ηλικιακές ομάδες. Εσείς με ποια βασικά κριτήρια διακρίνατε τους έλληνες Neets; Τα είχατε προσδιορίσει εκ των προτέρων ή προσδιορίστηκαν σταδιακά μέσα από την εμπειρική μελέτη και την επαφή με τους ίδιους τους ανθρώπους;

3α. Με ποιους τρόπους εντοπίσατε νέους με τα χαρακτηριστικά των Neets στον ελληνικό χώρο ώστε να συμμετέχουν στην έρευνα;

3β. Συναντήσατε δυσκολίες στη διαδικασία εντοπισμού και συμμετοχής στην έρευνα? Ποιές ήταν οι δυσκολίες και πώς τις αντιμετωπίσατε?

4α. Προβλεπόταν από το ερευνητικό σας σχέδιο ανοιχτή συζήτηση με τους συμμετέχοντες στην έρευνα για τον όρο Neet και τα χαρακτηριστικά της ομάδας που περιγράφει;

4β. Αν ναι, τι γνώριζαν σχετικά με την ομάδα των neets; Πώς τοποθετήθηκαν σε σχέση με αυτή την ομάδα;

4γ. Αν όχι, πώς αντέδρασαν με τη νέα πληροφορία που έλαβαν σε σχέση με την ομάδα των neets; Πως τοποθετήθηκαν σε σχέση με αυτή την ομάδα;

5. Γενικά, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν ενδιαφέρον ώστε να μάθουν περισσότερα είτε για την ίδια την ομάδα των Neets είτε για τη σκοπιμότητα διεξαγωγής της εν λόγω έρευνας, για τη σημασία της συμμετοχής τους σε αυτή και τα αποτελέσματά της;

6. Ποια ήταν η διάθεση των συμμετεχόντων απέναντί σας και ποιο κυρίαρχο ρόλο νιώσατε ότι σας απέδωσαν σε σχέση με την δική τους θέση, τις ανάγκες και τις επιδιώξεις τους; Δεχτήκατε κάποιου είδους αιτήματα που θα θέλατε ενδεικτικά να μου αναφέρετε;

Άξονας 2: Ερωτήσεις σχετικά με τους έλληνες Neets και τις θέσεις τους για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη

7. Από την επαφή με τους συμμετέχοντες στην έρευνα πώς θεωρείτε ότι αντιλαμβάνονται την ιδέα της δια βίου μάθησης και πώς τοποθετούνται απέναντι στα διακυβεύματα που θέτει για βελτίωση μέσα από την συνεχή επικαιροποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων;

8. Υπάρχει κάποιο είδος γνώσης στο οποίο θα λέγατε ότι οι συμμετέχοντες απέδιδαν μεγαλύτερη αξία; (για παράδειγμα γνώσεις, που μπορεί αν είναι πιο κοντά στην αγορά εργασίας ή που αφορούν σε δεξιότητες-skills κτλ.) Ισχύει το ίδιο για όλους ανεξάρτητα από το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και τη βιογραφία τους;

9. Θέτουν με κάποιο τρόπο το ζήτημα της επένδυσης στη γνώση και της ασφάλειας, που προσφέρει μια σταθερή απασχόληση, ως παραμέτρους για να περιγράψουν τη θέση τους ως απόντες από την εκπαίδευση και την απασχόληση; (Διαφορετικά, δείχνουν κάποιοι να έχουν μετανιώσει για τις εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές τους επιλογές?)

10. Θεωρείτε (προσωπική εκτίμηση) ότι για τους συμμετέχοντες η απασχόληση γίνεται περισσότερο αντιληπτή ως δικαίωμα που το κράτος οφείλει να διασφαλίζει στους πολίτες, ως προσωπική ευθύνη του σύγχρονου ατόμου να αναζητήσει και να αξιοποιήσει ευκαιρίες απασχόλησης αναπτύσσοντας προσωπικές στρατηγικές, ή κάτι άλλο π.χ. αποτέλεσμα του κοινωνικού κεφαλαίου, της πρόσβασης στο πεδίο της πολιτικής εξουσίας; (είδαμε για παράδειγμα, ότι η πλειοψηφία δεν απευθύνεται στις συμβουλευτικές υπηρεσίες του κράτους, π.χ. ΟΑΕΔ, για εύρεση εργασίας, ή ότι κρίνει επιτακτική την πλήρη αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας συμπεριλαμβανομένων και των κρατικών δομών, που σχετίζονται με αυτή, π.χ. προγράμματα ανέργων κτλ. Ο κος Παπαδάκης αναφέρει, επίσης, συγκεκριμένα, πως οι έλληνες Neets «ζητούν στην ουσία ένα νέο παραγωγικό μοντέλο»)

11. Σε συνάφεια με την παραπάνω ερώτηση, διαπιστώσατε στο λόγο τους να συνδέουν το επίπεδο της εκπαίδευσης και το είδος της κατάρτισης με τις προοπτικές απασχόλησης; ποια είναι τα κυρίαρχα μηνύματα που λάβατε σχετικά με αυτή τη σχέση; (για παράδειγμα στο ερωτηματολόγιό σας υπάρχει η εξής ερώτηση: «αν ξαναγυρίζατε στο σχολείο, θα ακολουθούσατε άλλες επιλογές σχετικά με το μέλλον σας;»)

12. Κατά τη γνώμη σας, οι συμμετέχοντες στην έρευνα νέοι «απόντες» πιστεύουν ότι έχουν ανοιχτή πρόσβαση και επιλογές στην εκπαίδευση και την απασχόληση ή βιώνουν περιορισμούς/ αποκλεισμούς; (για παράδειγμα είδαμε από την έρευνα, πως για όσους εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαιδευτική διαδικασία η προοπτική επιστροφής στο σχολείο, αν και υπάρχει για την πλειοψηφία, χωλαίνει λόγω οικονομικών και πρακτικών δυσκολιών και κυρίως λόγω δυσπιστίας. Κάτι παρόμοιο ισχύει για τις δομές κατάρτισης..). Ποιοι είναι οι περιορισμοί που κυρίως σας εξέφρασαν και πώς φαίνεται να αντιμετωπίζουν την καθημερινότητά τους σε αυτό το επίπεδο; Χρησιμοποιούν συγκεκριμένα μέσα, ομάδες αναφοράς και στρατηγικές;

13. Θέτουν με κάποιο τρόπο τις ιδέες της κινητικότητας και της ευελιξίας ως παραμέτρους για να περιγράψουν τη θέση τους ως απόντες από την εκπαίδευση και την απασχόληση;

14. Στο ερωτηματολόγιό σας έχετε δύο ερωτήσεις που μου προξένησαν ιδιαίτερη εντύπωση: η πρώτη αφορά στο πώς φαντάζονται οι συμμετέχοντες τον εαυτό τους 10 χρόνια μετά και η δεύτερη στο αν μπορούσαν να θέσουν ένα στόχο για τον επόμενο χρόνο, για τον οποίο θα έκαναν τα πάντα για να τον πετύχουν. Διαπιστώσατε από αυτές

αν οι συμμετέχοντες διαθέτουν και εφαρμόζουν στρατηγικές σχεδιασμού, αυτοδιαχείρισης και αναστοχασμού των προσωπικών τους επιδιώξεων και στόχων; Μπορείτε να μου αναφέρετε ενδεικτικά κάποιες συγκεκριμένες απαντήσεις?

Άξονας 3: Ερωτήσεις αποτίμησης των αποτελεσμάτων της έρευνας

15. Έχει υπάρξει ενδιαφέρον μέχρι στιγμής να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα της έρευνάς σας από την πολιτεία για την λήψη μέτρων με επωφελούμενους την ομάδα των Neets; Υπάρχει κάτι συγκεκριμένο που έχει προωθηθεί ως μέτρο πολιτικής;

16. Αν ναι, με ποιους τρόπους;

17. Αν όχι, κατά τη γνώμη σας ποια μέτρα, από όσα κυρίως προτείνονται με βάση την έρευνα, (είδαμε για παράδειγμα διάφορες προτάσεις για την αντιμετώπιση του κοιν. φαινομένου..από τη θεσμοθέτηση ενός φορέα παρακολούθησης, καταγραφής και μελέτης του έως προτάσεις με στόχο το ριζικό μετασχηματισμό του μοντέλου εκπαίδευσης και κατάρτισης και με επιτακτική ανάγκη τη διασύνδεσή του με την αγορά εργασίας) είναι άμεσης προτεραιότητας στο επίπεδο της χάραξης και της εφαρμογής της κοινωνικής και της εκπαιδευτικής πολιτικής σε σχέση με την ομάδα των Neets και τις ανάγκες τους, όπως αναδείχθηκαν από την έρευνα σας;

18. Δεδομένων των δύσκολων και ιδιαίτερων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, στις οποίες έχει περιέλθει η χώρα, ποια είναι η εκτίμησή σας για την εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα στο άμεσο μέλλον;

19. Ποια ζητήματα κατά τη γνώμη σας έχουν αναδειχθεί ως σημαντικότερα για μελλοντική επιστημονική έρευνα της ομάδας των Neets;

Άξονας 4: Ερώτηση για τον όρο Neet.

20. Ο όρος Neet είναι καινούριος. Αναπτύχθηκε στο πλαίσιο διεθνών πολιτικών οργανισμών, π.χ. ΟΟΣΑ, ΕΕ και περικλείει ομάδες πληθυσμού με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, π.χ. άνεργους, γυναίκες, νέους, ΑΜΕΑ, με κριτήριο την απουσία τους από την εκπαίδευση και την απασχόληση.

Ποια είναι η γνώμη σας για την συγκρότηση αυτής της νέας κατηγορίας ανάλυσης και τη συμβολή, που μπορεί αν έχει, αφενός για την κατανόηση του σύγχρονου περιβάλλοντος εμφάνισης νέων μορφών ανισοτήτων και αποκλεισμών και αφετέρου για την ανάπτυξη πολιτικών παρέμβασής τους;

Παράρτημα 2

Συνέντευξη 1

Άξονας 1: Ερωτήσεις σχετικά με την Έρευνα για τους Neets στην Ελλάδα.

Ερ. 1. Ποιο είναι το στοιχείο που κυρίως σας κινητοποίησε προκειμένου να ασχοληθείτε ερευνητικά με το ζήτημα των Neets στην Ελλάδα;

Σ. Εεμ.. καταρχάς η επικαιρότητα του θέματος.....εε...σε μία συγκυρία..που το ποσοστό ανεργίας των νέων, στην Ελλάδα, έχει αγγίξει το 60%..από τη μία... και από την άλλη η κλιμακούμενη οικονομική και δημοσιονομική κρίση, η οποία οδηγεί ολοένα και περισσότερα παιδιά εκτός σχολείου..... ε.. σε μια συγκυρία, που οι νέοι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης διογκώνονται, δημιουργώντας νέες γενιές κοινωνικά αποκλεισμένων.

Ερ. 2. Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας βλέπουμε κάποιες διαφορές στα χαρακτηριστικά της κατηγορίας των Neets από χώρα σε χώρα π.χ. ηλικιακές ομάδες. Εσείς με ποια βασικά κριτήρια διακρίνατε τους έλληνες Neets; Τα είχατε προσδιορίσει εκ των προτέρων ή προσδιορίστηκαν σταδιακά μέσα από την εμπειρική μελέτη και την επαφή με τους ίδιους τους ανθρώπους;

Σ. Κοιτάζτε... τα στοιχεία..... καταρχήν.. προσδιορίστηκαν με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία και τη διεθνή εμπειρία, με ένα πρώτο επίπεδο την ηλικία 16-24 από τις έρευνες της Ε.Ε. εεε.. σε σχέση με αυτό τον δείκτη, οποίος είναι σχετικά καινούριος σε όλα τα benchmarks και όλες αυτές τις αποτυπώσεις, που κάνει η Ε.Ε. Ωστόσο υπήρχε και μια δεύτερη βιβλιογραφική αναφορά για επέκταση του ηλικιακού ορίου..από ...24 στα 25-29, ως τα 29. Οπότε αυτές οι δύο παράμετροι προσδιόρισαν στην ουσία την....

Ερ. Και σταθήκατε στο 16-24;

Σ. Ναι. Κατά κανόνα.. αλλά υπήρχε μία μέριμνα για να δούμε λιγάκι την... το πώς εξελίσσεται αυτή η.. κατηγορία.. νέων στην ηλικία 25-29 και πιστεύω σε μία δεύτερη φάση θα επανέλθουμε, αν τα καταφέρουμε, περιλαμβάνοντας όλο το δείγμα αυτό πια.

Ερ. 3α. Με ποιους τρόπους εντοπίσατε νέους με τα χαρακτηριστικά των Neets στον ελληνικό χώρο ώστε να συμμετέχουν στην έρευνα και αν συναντήσατε δυσκολίες, πώς τις αντιμετωπίσατε;

Σ. Εεε.. για αν είμαι ειλικρινής, δυσκολίες υπήρχαν, για το λόγο ότι η έρευνα ήταν πρώτη φορά για τα ελληνικά δεδομένα. Ωστόσο ακολουθήσαμε..εεε μια..θα λέγαμε δειγματοληψία μέσα από τα αρχεία του ΟΑΕΔ, τις λίστες ανέργων.. μέσα από τη συνεργασία με άλλους κοινωνικούς φορείς, όπως ήταν το ΚΕΘΕΑ, όπου βρήκαμε μητρώα χρηστών, εξαρτημένων, ανθρώπων, που είναι κατά κανόνα στο κοινωνικό περιθώριο.... Οπότε σε συνδυασμό και με τα αρχεία του ΟΑΕΔ και με του ΚΕΘΕΑ και με..ε.. μητρώα που είχαμε εμείς από απόφοιτους δομών κατάρτισης... μέσα, λοιπόν, από αυτές τις τρεις βασικές δεξαμενές και με τυχαία δειγματοληψία, με τη στατιστική,

τέλος πάντων, δυναμική, προσπαθήσαμε να διαμορφώσουμε ένα εργαλείο για να τους εντοπίσουμε.

Ερ.3β. Συναντήσατε δυσκολίες απέναντι στη διαδικασία εντοπισμού και συμμετοχής στην έρευνα;

Σ. Οι δυσκολίες ήταν πολλές, γιατί... , όπως σας είπα και πριν, δεν υπήρχε ερευνητικό προηγούμενο για αυτά τα δεδομένα, για αυτή την κατηγορία. Εεεεε... στην ουσία.... η GPO ήταν ηχη... εταιρεία, που έκανε την ποσοτική έρευνα, οπότε με τα δικά της εργαλεία, με τις τηλεφωνικές συνεντεύξεις και με ένα πλήθος τηλεφώνων προσπάθησε στην ουσία να εντοπίσει εε.. αυτές τις κατηγορίες, με αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.. μέσα από τα συγκεκριμένα μητρώα και τις συγκεκριμένες δεξαμενές. Το ένα σκέλος ήταν αυτό. Τώρα στα ποιοτικά, όταν κάποια στιγμή.. εντοπίσαμε κρίσιμες μάζες ανθρώπων ανά περιφέρεια, γίναν focus groups, τα οποία μας έδωσαν μια πιο ενδελεχή εικόνα του εργαλείου αυτού και του πληθυσμού με αυτά τα βασικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή ο εντοπισμός –για να ολοκληρώσω- ήταν στην ουσία μια μίξη μεθόδων και μια μεθοδολογική θα λέγαμε «αλχημεία», με την καλή έννοια, για να μπορέσουμε πιο ολοκληρωμένα, να εντοπίσουμε το συγκεκριμένο δείγμα.

Ερ. 4α. Προβλεπόταν από το ερευνητικό σας σχέδιο ανοιχτή συζήτηση με τους συμμετέχοντες στην έρευνα για τον όρο Neet και τα χαρακτηριστικά της ομάδας που περιγράφει;

Σ. Ναι, προβλεπόταν. Προβλεπόταν, ναι..

Ερ. Δηλ. θα τους λέγατε, ότι κάνουμε αυτή την έρευνα για αυτό το target group και λοιπά;

Σ. Ναι, ναι, ναι..ξεκάθαρα. Με αυτά τα χαρακτηριστικά και τα λοιπά...

Ερ.4β. Γνώριζαν κάτι σχετικά με την ομάδα των neets και πώς τοποθετήθηκαν σε σχέση με αυτή την ομάδα;

Σ. Όχι.. απαραίτητα..δηλαδή.. πολλοί, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι ήταν Neets χωρίς να ξέρουν, ότι ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.. γιατί δεν ήταν απαραίτητα...Neets δεν ήταν απαραίτητα αυτοί, που δεν έχουν δουλειά, ή αυτοί που είναι κοινωνικά ευπαθείς με την κλασική έννοια. Neets μπορεί να είναι και κάποιοι οι οποίοι έχουν πτυχίο, έχουν σπουδές, έχουν οικογενειακό υπόβαθρο..απλά δεν έχουν ούτε απασχόληση, ούτε κατάρτιση ούτε εκπαίδευση.. στη φάση αυτή. Οπότε κάποιοι, απλά θα μπορούσαν να θεωρούν, ότι είναι σε μια φάση αναμονής, ας πούμε, για εργασία..ή απλά είναι προσωρινά άνεργοι ενώ δεεεε... μπορεί να μη θεωρούν απαραίτητα, ότι ανήκουν σε κοινωνικά ευπαθή ομάδα. Δηλαδή υπήρχε ένα κριτήριο, κατά πόσο είχαν συνείδηση της θέσης, του ρόλου τους.

Ερ.4γ. Όταν τους είπατε.. τους δώσατε την πληροφορία τι σημαίνει η εν λόγω κατηγορία, πώς αντέδρασαν με τη νέα πληροφορία που έλαβαν σε σχέση με την ομάδα των neets;

Σ. Οι αντιδράσεις... δεν θα μπορούσα να πω ότι ήταν ενιαίες..δηλαδή δεεν... κάποιοι δεν αντέδρασαν καθόλου, κάποιοι τους φάνηκε πολύ..εεμ... λογικό..φυσιολογικό.. και

κάποιοι το άκουγαν για πρώτη φορά.. δηλ. ζούσαν μια κατάσταση, αλλά δεν ήξεραν, ότι η κατάσταση τους έχει πια γενικευτεί και αφορά μια κρίσιμη ομάδα πληθυσμού.. από τα 16 ως τα 24, ότι έχει δηλαδή ομαδοποιηθεί πια αυτό το φαινόμενο.

Ερ. 5. Γενικά εξέφρασαν ενδιαφέρον ώστε να μάθουν περισσότερα είτε για την ίδια την ομάδα των Neets είτε για τη σκοπιμότητα διεξαγωγής της εν λόγω έρευνας, για τη σημασία της συμμετοχής τους σε αυτή και τα αποτελέσματά της;

Σ. Εεμμ... θα έλεγα όχι ιδιαίτερα..πλην ελαχίστων περιπτώσεων, κυρίως με τους... με αυτούς που έγιναν focus groups και ήρθαμε σε μεγαλύτερη επαφή, πέρα από τα τηλεφωνικά...

Ερ. Άρα με τις ποιοτικές, εννοείτε;

Σ. Ναι..με αυτούς, που είχαμε περισσότερο προσωπικό [προσωπική επαφή]...με αυτούς, ναι..μιλήσαμε...

Ερ. Εξεδήλωσαν ενδιαφέρον;

Σ. Ναι, αυτοί είχαν, είχαν.. είχαν μία έτσι.. θα λέγαμε ενδιαφέρουσα οπτική για το τι έχει γίνει, τι θα γίνει... τέλος πάντων τι περιλαμβάνει αυτή η έρευνα και τι αποτελέσματα έδωσε.

Ερ. 6. Η διάθεσή τους απέναντί σας; Ποια ήταν; Και ποιά κυρίαρχο ρόλο σας απέδωσαν; Θέλω να πω δηλαδή..σε σχέση με τη δική τους τη θέση, με τις ανάγκες, τις επιδιώξεις τους; Δηλαδή σας είπαν., ότι είστε π.χ. μια απλή εταιρεία, που κάνει έρευνα ως πούμε... είστε κάτι άλλο.. είστε πολιτικός φορέας...;

Σ. Όχι..το ότι εμείς απ' την αρχή ξεκαθαρίσαμε τον ερευνητικό χαρακτήρα αυτής της προσπάθειας.. δηλ. εεε.. δεν υπήρχε ούτε ένα υπουργείο πίσω μας, ούτε ένας κρατικός οργανισμός.. ούτε μόνο ένα Παν/μιο, ούτε μόνο ένα ερευνητικό κέντρο... είμαστε ένας ερευνητικός φορέας, ο οποίος συμμετείχαμε.. σε μία σύμπραξη με ένα Παν/μιο, με ένα ερευνητικό κέντρο και με μία εταιρεία δημοσκοπήσεων.. αυτό έδινε μία πιο ολοκληρωμένη.. θα έλεγα εκπροσώπηση μιας ομάδας, που κάνει ένα project πιο εμπεριστατωμένα και πολύπλευρα.. Γενικά δεν υπήρχε κάποια δυσπιστία..όσον αφορά τον φορέα, που ρωτούσε...

Ερ. Άρα ήταν θετικοί;

Σ. Θα έλεγα, ναι...από ουδέτεροι έως θετικοί.

Άξονας 2: Ερωτήσεις σχετικά με τους έλληνες Neets και τις θέσεις τους για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη

Ερ.7. Από την επαφή σας με τους συμμετέχοντες – δεν ξέρω, αν εσείς είχατε επαφή μαζί τους-...

Σ. Με κάποιους είχα, ναι...τα focus group βασικά..

Ερ. Θα ήθελα να μου πείτε, πώς θεωρείτε ότι αντιλαμβάνονται την ιδέα της δια βίου μάθησης και όλα αυτά τα διακυβεύματα, που θέτει η δια βίου για την συνεχή επικαιροποίηση γνώσεων..

Σ. Με μεγάλη επιφύλαξη, η οποία έφτανε και ως την άρνηση..πολλές φορές... αυτό που μπορούσε κάποιος να αποκομίσει, ήταν το ότι έχει χαθεί τοσο.. αυτό που λέμε κεφάλαιο εμπιστοσύνης. Δηλαδή η εμπιστοσύνη απέναντι στην Πολιτεία και τους θεσμούς της και με τις δράσεις δια βίου μάθησης και με την εκπαιδευτική πολιτική και με τα προγράμματα κατάρτισης... ήταν πάρα πολύ επιφυλακτική η στάση τους..

Ερ. Είναι διάχυτη η δυσπιστία στα πορίσματα...

Σ. Ναι..δυσπιστία.. επιφυλακτικότητα.. σε κάποιες περιπτώσεις εκφραζόταν και με απόλυτη άρνηση.. ότι αυτά τα προγράμματα δεν έχουν κανένα νόημα..οπότε... θα έλεγα δηλαδή.. η αντιμετώπιση ήταν απόοοο.. θα έλεγα από μέτρια, έως πολύ αρνητική. Δηλαδή από επιφυλακτική ως αρνητική, θα έλεγα μάλλον..δεν υπήρχε θετικό πρόσημο δηλαδή..

Ερ. Για την ιδέα της δια βίου μάθησης. Την γνώριζαν ωστόσο;

Σ. Ε τη γνώριζαν.. τη γνώριζαν και κάποιοι είχαν συμμετάσχει σε προγράμματα δια βίου μάθησης, χωρίς να υπάρχει αντίκρισμα. Γιατί κάποιοι όπως σας είπα, είχαν προσόντα.. είχαν συμμετάσχει σε δράσεις κατάρτισης και δια βίου μάθησης...σε συνδυασμό..κοιτάζτε... από άλλη έρευνα, που έχουμε κάνεις το ΚΑΝΕΠ, η οποία εεε... Η συμμετοχή των αποφοίτων κατάρτισης στην απασχόληση είναι 2 στους 10, δηλ. πολύ χαμηλό το ποσοστό. Έτσι;... 2, 3 στους δέκα.. περίπου ένα 25, 26% καταφέρνει να βρει δουλειά και στον τομέα, που έχει καταρτιστεί και γενικά... δηλ. πάλι 2, 3 στους 10 καταφέρνουν να διατηρήσουν την εργασία, ακόμη κι αν βρουν.. δηλ. πολύ χαμηλός βαθμός αντιστοίχισης με το γνωστικό [αντικείμενο], πολύ χαμηλός βαθμός συγκράτησης και πολύ χαμηλός βαθμός απορρόφησης από τη σφαίρα της απασχόλησης. Οπότε πολλοί άνθρωποι, κι από αυτούς που έχουν κάνει κατάρτιση, σήμερα είναι Neets με την έννοια ποια; Ότι, ενώ έχουν καταρτιστεί, ενώ έχουν εκπαιδευτεί δεν έχουν καταφέρει να βρουν... ή να αξιοποιήσουν αυτό που έκαναν.. Δηλαδή έρχεται κι άλλη έρευνα... αυτή η έρευνα, που σας λέω τώρα.. έρχεται την ουσία να δείξει τοο.. πλέγμα της κατάρτισης, πόσο κοντά είναι στην απασχόληση. Πολύ λίγο.

Ερ. Η διασύνδεση..ουσιαστικά.. για αυτό το θέμα μου μιλάτε;

Σ. Η διασύνδεση..ναι, ναι..

Ερ. 8. Υπάρχει κάποιο είδος γνώσης στο οποίο θα λέγατε ότι οι συμμετέχοντες απέδιδαν μεγαλύτερη αξία; ..για παράδειγμα γνώσεις, που μπορεί αν είναι πιο κοντά στην αγορά εργασίας ή που αφορούν σε δεξιότητες-skills κτλ.

Σ. Για να είμαι ειλικρινής..αυτό που τουλάχιστον εγώ αποκόμισα και αυτό που είδαμε συνολικά ήταν, ότι υπήρχε μεγάλος βαθμός δυσπιστίας, μεγάλος βαθμός απογοήτευσης. Όλα αυτά επισκίαζαν πια επί μέρους θετικά ή.. τέλος πάντων κάποια ενθαρρυντικά στοιχεία, τα οποία θα μπορούσαν να υπάρχουν στα skills, στα competences ή στα ευρύτερα χαρακτηριστικά μιας εκπαίδευσης. Αυτό τι σήμαινε; Σήμαινε ότι.. οι... Neets.. απέναντι στο πρόβλημα, που έχουν, δηλαδή... την έλλειψη εργασίας, την έλλειψη εισοδήματος.. την έλλειψη μιας προοπτικής κοινωνικής χειραφέτησης και κοινωνικής ολοκλήρωσης. Ακόμη και δυο τρία θετικά, τα οποία μπορεί να έχουν εισπράξει μέσα σε αυτή τη διαδρομή, δεν μπορούν να τα δουν..και κατά την άποψή μου είναι λογικό και ερμηνεύσιμο αυτό..γιατί, όταν σε μια πορεία εισπράττεις ένα X, ας πούμε, ολοκληρωτικό, μια απόρριψη δηλ. ή μια ματαίωση, αυτό συσκοτίζει την πραγματικότητα και πολλές φορές ακόμη και ίχνη θετικών πρακτικών ή καλών πρακτικών, που μπορεί να έχουν συμβεί, κατακεραυνώνονται και τελικά αφομοιώνονται στο ζοφερό πλαίσιο της πραγματικότητας, της συγκεκριμένης.

Ερ. Μάλιστα. Αυτό που λέτε ισχύει για όλους; Δηλαδή ανεξάρτητα από το εκπαιδευτικό υπόβαθρο;

Σ. Όχι, υπήρχαν διαφοροποιήσεις... υπήρχαν διαφοροποιήσεις... προφανώς αυτοί, που ήταν.. που είχαν ένα επίπεδο, πιο ψηλά, θα λέγαμε, εκπαίδευσης..εε..πιο ψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.. αυτοί, λοιπόν τι έκαναν, αυτοί μπορούσαν να δουν με λίγο πιο συγκαταβατικό τρόπο την κατάρτιση, τη δια βίου μάθηση, τις δράσεις εκπαίδευσης κτλ.

Ερ. 9. Θέτουν με κάποιο τρόπο το ζήτημα της επένδυσης στη γνώση και της ασφάλειας, που προσφέρει μια σταθερή απασχόληση, ως παραμέτρους για να περιγράψουν τη θέση τους ως απόντες από την εκπαίδευση και την απασχόληση; Δηλαδή δείχνουν κάποιοι να έχουν μετανιώσει για τις εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές τους επιλογές;

Σ. Εεε..ναι, ναι.. αρκετοί έχουν μετανιώσει. Αρκετοί έχουν μετανιώσει και αρκετοί είναι και πολύ θυμωμένοι, με την αντιμετώπιση, που η Πολιτεία επιδεικνύει απέναντί τους. Γιατί θεωρούν ότι έχουν κάνει σωστές επιλογές ή επιλογές, οι οποίες διαφημίστηκαν ως έγκυρες και έγκριτες σε μια φάση της ζωής τους.. ωστόσο αυτό δημιούργησε μια..εε.. όπως είπα πριν, μια δυσπιστία και μία απόρριψη γενικά, του κυρίαρχου μοντέλου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα. Ότι το μοντέλο παράγει ανέργους, παράγει κοινωνικά παρίες, παράγει περιθωριοποιημένους, οι οποίοι απλά έχουν και πτυχίο σε σχέση με το παρελθόν.

Ερ. Άρα οι ίδιοι δεν..δεν τοποθετούνται αρνητικά σε σχέση με τις επιλογές τους; Δηλαδή... ένας π.χ. απόφοιτος τριτοβάθμιας, σας είπε ότι θα έπρεπε να είχα κάνει κάτι άλλο ώστε να έχει δουλειά;

Σ. Σε μερικές περιπτώσεις, ναι. Απλά δεν μπορώ να σας πω.. να γενικεύσω.. αυτή τη συμπεριφορά.. δηλ. προφανώς και στα ποιοτικά αυτό έβγαине, δηλ. κάποιοι θεωρούσαν ότι πήραν λάθος διαδρομή... αλλά νομίζω ότι δεν ήταν ηηη... η γενικότερη αίσθηση δεν ήταν ότι «αν είχα κάνει κάτι άλλο, θα είχα πετύχει»... Η γενικότερη αίσθηση είναι, ότι το μοντέλο συνολικά είναι αποτυχημένο. Ότι αυτό που μετράει σήμερα, είναι οι

ατομικές λύσεις.. ότι υπάρχουν συνολικά προβλήματα, συλλογικά αδιέξοδα..αλλά ο καθένας τελικά μόνο μέσω ατομικής προοπτικής μπορεί να τα λύσει..τί μπορεί να είναι αυτή η ατομική προοπτική; Το οικογενειακό του υπόβαθρο, το οικογενειακό περιβάλλον...οι δημόσιες σχέσεις, που έχει.. οι κολλητοί του, το μορφωτικό κεφάλαιο της οικογένειας..κτλ..κτλ..

Ερ. 10. Θεωρείτε – θέλω την προσωπική σας εκτίμηση- ότι για τους συμμετέχοντες η απασχόληση γίνεται περισσότερο αντιληπτή ως δικαίωμα που το κράτος οφείλει να διασφαλίζει στους πολίτες, ως προσωπική ευθύνη του σύγχρονου ατόμου να αναζητήσει και να αξιοποιήσει ευκαιρίες απασχόλησης, σαν αποτέλεσμα σχέσης ή επαφών με κάποιο π.χ. πολιτικό πρόσωπο..σαν τι... πώς το καταλαβαίνουν; Ας πούμε, είδαμε για παράδειγμα, ότι πολλοί θέλουν να εργαστούν, αλλά ωστόσο λόγω της δυσπιστίας δεν απευθύνονται στις συμβουλευτικές υπηρεσίες του κράτους, π.χ. ΟΑΕΔ, για να βρουν μια εργασία. Θεωρούν ότι το κράτος μπορεί όμως να τους βοηθήσει;

Σ. Θεωρούν..απλά..πιστεύω.. ότι και γι'αυτό... και για αυτό στην ουσία χρεώνουν την αποτυχία τους αυτή στους κοινωνικούς θεσμούς.. ή στους θεσμούς της κοινωνικής πολιτικής, γι αυτό και υπάρχει πολύ χαμηλός βαθμός αναγνώρισης αυτού του πλαισίου. Δηλ. μπορεί να.. μπορεί σε μεμονωμένες περιπτώσεις κάποιοι να πίστευαν ότι αν είχαν επιλέξει άλλη διαδρομή, θα τα κατάφερναν..δηλ. αν είχαν κάνει άλλες σπουδές ή κάτι άλλο, αλλά κατά κανόνα θεωρούν, ότι δεν τους δίνεται μία προοπτική σταθερή, μία προοπτική..θα έλεγα έγκριτη και έγκυρη, από την σφαίρα της εκπαίδευσης και τη σφαίρα της απασχόλησης και γι αυτό στην ουσία δεν εμπιστεύονται τους θεσμούς απασχόληση, όπως είναι ο ΟΑΕΔ, ούτε τους θεσμούς κοινωνικής πολιτικής και... επειδή κάποιοι ήταν και πάρα πολύ ταλαιπωρημένοι..εε.. αυτό τι δημιουργούσε; Δημιουργούσε το πέπλο μιας βαθιάς απαισιοδοξίας..έτσι... δηλ. βλέπουμε στην ουσία πολύ χαμηλό βαθμό..ξαναλέω..εμπιστοσύνης, σε ότι έχει σχέση με τους κοινωνικούς θεσμούς και τα κοινωνικά πολιτικά και ατομικά κεκτημένα..ας πούμε..στη σημερινή κοινωνία. Αυτό λοιπόν τι δείχνει; Δείχνει, κατά την προσωπική μου εκτίμηση, μια γενιά ανθρώπων, η οποία αρχίζει να αμφισβητεί και να εσωτερικεύει με έναν πολύ αρνητικό τρόπο, ό,τι κατακτήθηκε ή ό,τι τέλος πάντων δόθηκε μεταπολεμικά στη σύγχρονη αστική δημοκρατία. Κι αν μιλήσουμε για την Ελλάδα, ό,τι τέλος πάντων μεταπολιτευτικά πιστώθηκε και κατοχυρώθηκε στη χώρα μας... η πλήρης απασχόληση, η σύνταξη, η ασφάλεια, η αποκατάσταση μετά το πτυχίο... όλα αυτά αρχίζουν και αμφισβητούνται..δηλ. η ομάδα αυτή στην ουσία αυτό το εκπέμπει, γιατί προφανώς είναι και η ομάδα, η οποία έχει πληγεί περισσότερο και ακριβώς βρίσκεται μέσα στον ωκεανό αυτή τη στιγμή.

Ερ. 11. Σε συνάφεια με την παραπάνω ερώτηση, διαπιστώσατε στο λόγο τους να συνδέουν το επίπεδο της εκπαίδευσης και το είδος της κατάρτισης με τις προοπτικές απασχόλησης;

Σ. Εεε.. σε ένα σημείο ναι..το συνδέουν..δηλ..προφανώς.. κάποιιοι, οι οποίοι είχαν σπουδάσει ας πούμε θεωρητικές επιστήμες, αναλογίζονται πως αν είχαν κάνει κάτι πιο πρακτικό ή κάτι πιο τεχνοκρατικό να είχαν μια καλύτερη τύχη. Υπήρχαν τέτοιες αφηγήσεις...

Ερ. Αυτοί, που είχαν εγκαταλείψει το σχολείο;

Σ. Αυτοί, που έχουν εγκαταλείψει ο σχολείο... κοιτάξτε να δείτε.. σε πολλούς υπάρχει..εε.. μια εξατομίκευση της ευθύνης, δηλ. ότι έκαναν λάθος επιλογές.. φέρθηκαν επιπόλαια ή, τέλος πάντων, πήραν λάθος δρόμο, και γι αυτό βρίσκονται σε αυτή τη θέση, που είναι σήμερα. Την.. μεγαλύτερη απόδοση ευθυνών προς την κοινωνία, την έδιναν οι έχοντες προσόντα. Οι έχοντες προσόντα, δηλ. απέδιδαν μια ευθύνη, μεγαλύτερη..προς το κοινωνικό σύνολο και στους κοινωνικούς θεσμούς και στο οργανωμένο σύστημα θεσμών. Οι έχοντες λιγότερα προσόντα, βλέπαμε ότι... επιδείκνυαν ένα βαθμό εσωτερίκευσης της... αποτυχίας, ας πούμε..περισσότερο στον εαυτό τους..ατομικά δηλαδή.. γι αυτό είπα και μια εξατομίκευση, πια της ευθύνης. Αυτό τώρα, είναι σημαντικό, θα έλεγα, γιατί... η εκπαίδευση, που έχει κάποιος διαμορφώνει το φίλτρο.. του πώς δηλ. φιλτράρεις και πώς τελικά εσωτερικεύεις, αυτό που συμβαίνει εξωτερικά.

Ερ. 12. Κατά τη γνώμη σας, οι συμμετέχοντες στην έρευνα νέοι «απόντες» πιστεύουν ότι έχουν ανοιχτή πρόσβαση και επιλογές στην εκπαίδευση και την απασχόληση ή βιώνουν περιορισμούς/ αποκλεισμούς; Δηλαδή, είδαμε ότι για όσους εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο, η προοπτική να επιστρέψουν υπήρχε, ωστόσο χωλαίνει λόγω οικονομικών ή πρακτικών δυσκολιών. Ή ότι, αυτό που είπαμε. Ότι δηλ. θέλουν να βρουν απασχόληση, ωστόσο δεν πηγαίνουν στις δομές του ΟΑΕΔ. Ποιοι είναι οι περιορισμοί, που κυρίως νομίζετε ότι βιώνουν;

Σ. Κατ' αρχάς..οι περιορισμοί είναι.. αυτοί, που δεν έχουν προσόντα, δεν έχουν τη δυνατότητα της πληροφόρησης και της πρόσβασης στην πληροφορία. Γιατί.. μιλάμε για.. υποκατηγορίες μέσα σε αυτή την ευρύτερη κατηγορία..δηλ. άλλη πρόσβαση στην πληροφορία έχει αυτός που είναι στο δρόμο, είναι χρήστης ή είναι άστεγος κι άλλη πρόσβαση στην πληροφορία έχει αυτός, οποίος ναι μεν είναι Neet, αλλά είναι σε ένα καλό προάστιο της Αθήνας και ζει από τους γονείς του κτλ. Άρα λοιπόν, το ένα παράδειγμα είναι η πρόσβαση στην πληροφορία. Το δεύτερο κριτήριο είναι, ότι ακόμη κι αυτοί που έχουν πρόσβαση στην πληροφορία δε θεωρούν, ότι θα υπάρξει αποτέλεσμα. Οπότε αυτό τι σημαίνει; Σημαίνει ότι εκ προοιμίου θεωρούν, ότι είναι ένα χαμένο παιχνίδι, οπότε δεν... ούτε αξιοποιούν, ούτε κινητοποιούνται προς μία πηγή, ας πούμε, πληροφόρησης. Αυτό λοιπόν, όταν περάσουν χρόνια, βλέποντας δηλ. αυτούς τους ανθρώπους, που είναι πολλά χρόνια σε αυτή την κατάσταση, λειτουργεί σωρευτικά.... δηλαδή.. υπήρξαν περιστατικά ανθρώπων, που υπέφεραν από βαθειά κατάθλιψη και από βαθειά.. απόσυρση, ας πούμε, από τα κοινά και από την επιδίωξη μιας καλύτερης... τύχης, ας πούμε.

Ερ. Ωστόσο, θεωρούν ότι έχουν όμως πρόσβαση; Πιστεύουν, ότι υπάρχει.. στην εκπαίδευση ή την απασχόληση;

Σ. Οι περισσότεροι πια θεωρούν, ότι δεν υπάρχει.... Επί της ουσίας.. ακόμη κι αν τυπικά..διαγράφονται ως δικαιούχοι, ας πούμε, ή ως δυνητικά δικαιούχοι ενός προγράμματος ή μιας παροχής. Θεωρούν, ότι δεν έχουν, επί της ουσίας.

Ερ. 13. Τις ιδέες της κινητικότητας και της ευελιξίας τις θέτουν ως παραμέτρους για να περιγράψουν τη θέση τους ως απόντες από την εκπαίδευση, κατάρτιση και την απασχόληση; Δηλαδή θεωρούν ότι π.χ. κάποιος θα έπρεπε να μεταναστεύσουν ώστε να βρουν εργασία ή να καταρτιστούν;

Σ. Για να είμαι ειλικρινής... δεν... δεν ήθελαν να μεταναστεύσουν. Δε θεωρούσαν δηλ. ότι η μετανάστευση είναι η λύση. Περισσότερο θα μπορούσα να πω, από την εμπειρία μου, ότι ενδιαφερόντουσαν να παλέψουν γι' αυτό, που συμβαίνει εδώ... για να αλλάξει η κατάσταση εδώ στη χώρα.. και όχι για να βρουν μια λύση έξω. Κι αυτό πάλι, ξαναλέω, ότι όσο πάμε προς τα πάνω, δηλ. οι έχοντες περισσότερα προσόντα, αυτοί μπορούν να διαμορφώσουν μια εκτίμηση για τέτοια μετακίνηση, δηλ. για την κινητικότητα.

Ερ. Και για την ευελιξία...

Σ. Ακριβώς. Γιατί η κινητικότητα πια δε γίνεται στο χαμηλά μορφωμένο εργατικό δυναμικό. Η κινητικότητα πια στις μέρες μας δεν έχει καμία σχέση με το '60 ούτε με το '30, που μετανάστευσαν Έλληνες. Αφορά κατά κανόνα τους έχοντες προσόντα και γι' αυτό μιλάμε και για το brain train πια, που είναι... έτσι..η διαρροή εγκεφάλων, προς χώρες της δύσης.

Ερ. 14. Δύο ερωτήσεις στο ερωτηματολόγιο μου προξένησαν ιδιαίτερη εντύπωση: η πρώτη αφορά στο πώς φαντάζονται οι συμμετέχοντες τον εαυτό τους 10 χρόνια μετά και η δεύτερη στο αν μπορούσαν να θέσουν ένα στόχο για τον επόμενο χρόνο, για τον οποίο θα έκαναν τα πάντα για να τον πετύχουν. Μπορείτε να μου αναφέρετε ενδεικτικά κάποιες συγκεκριμένες απαντήσεις, που σας έδωσαν?

Σ. Ναι... εε.. το δέκα χρόνια μετά. Όλοι θεωρούσαν... αυτό το θυμάμαι χαρακτηριστικά.. από δυο τρία παιδιά, που ήταν... ο ένας ήταν και χρήστης μάλιστα, ότι θα είναι «καθαρός» από αυτά όλα και θα είναι ένας εφιάλτης, που έχει περάσει... Ότι θα έχουν οικογένεια, θα έχουν ένα σταθερό σπίτι, σταθερή απασχόληση..δηλ.. να το πω λίγο πιο φιλοσοφικά.. χωρίς οι ίδιοι να το γνωρίζουν, μιλάνε στην ουσία οι άνθρωποι για τις βεβαιότητες της νεωτερικότητας.. δηλ. ποιες ήταν οι βεβαιότητες της νεωτερικότητας;... μια σταθερή δουλειά, μια πλήρη απασχόληση, μια σύνταξη, μια κοινωνική ασφάλιση βασική. Λοιπόν.. αυτά τα λίγα, τα αυτονόητα και τα τόσο υποτιμημένα πια, νομίζω ότι ήταν τα βασικά πράγματα, που μπορούσαν να δουν ως προβολή μετά από δέκα χρόνια. Τώρα για το ένα χρόνο μετά, πώς φαντάζονται τον εαυτό τους.... μάλλον απαισιόδοξα..

Ερ. Κι αν έβαζαν ένα στόχο, ποιος θα ήταν αυτός;

Σ. Δεν το θυμάμαι πολύ καλά για να είμαι ειλικρινής... Εν κατακλείδι... για να σας δώσω εγώ τη δική μου οπτική. Υπήρχε έντονη απαισιοδοξία.. έντονη υποτίμηση των κοινωνικών θεσμών... αυτό που λέμε κεφάλαιο εμπιστοσύνης. Δεν πιστεύουν κανέναν. Αυτό τώρα δίνει κι άλλες ερμηνείες, γιατί.. αναπτύσσονται διαφόρων ειδών ακροδεξιές ή.. τύπου ομάδες... οι οποίες τι κάνουν.. «ψαρεύουν» στα τυφλά και στα θολά κόσμο, οποίος από απελπισία... ως νέος... είναι μια εύκολη μάζα για να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης. Λοιπόν.. η έλλειψη εμπιστοσύνης, λοιπόν, η απαισιοδοξία και κυρίως... όττι... παρόλο που.. προσέξτε.. παρόλο που η εκπαίδευση, η δια βίου μάθηση και η κατάρτιση δεν έχει δώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, παρόλα αυτά δεν την υποτιμούν ως διαδικασία. Δηλ. θεωρούν ότι είναι ένα εργαλείο. Απλά θεωρούν ότι από μόνο του δεν μπορεί να τους λύσει κανένα πρόβλημα. Και πολλοί θεωρούσαν ότι η ζωή τους και η κακή τους τύχη ας πούμε, είχε να κάνει και με το ότι δεν είχαν εκπαίδευση. Δηλ οι μη έχοντες προσόντα, ακριβώς επειδή εξατομίκευαν την ευθύνη και έλεγαν ότι «εμείς φταίμε και για αυτό είμαστε σε αυτή την κατάσταση», έλεγαν ότι «αν είχα σπουδάσει και αν είχα κάνει κάποια άλλα πράγματα, σήμερα θα ήμουν σε καλύτερη θέση.. δε θα ήμουν σε αυτό, που είμαι τώρα...». Αντίστοιχα αυτοί που είχαν προσόντα, οι οποίοι είχαν μεγαλύτερη προσδοκία για ανοδική κινητικότητα και επαγγελματική κινητικότητα.. αυτοί ήταν κυρίως οι πιο.. θα έλεγα υποψιασμένοι, όσον αφορά την απόρριψη, την καταδίκη του συστήματος συνολικότερα.. και των θεσμών κοινωνικής πολιτικής και του ρόλου του ΟΑΕΔ και του ρόλου της δια βίου μάθησης και του ρόλου της Ε.Ε. Γιατί θεωρούσαν ότι είχαν επενδύσει μεν, αλλά στην ουσία ήταν οι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν αδικηθεί περισσότερο, γιατί ήταν και κουρασμένοι... και αποτυχημένοι.. με βάση τα δεδομένα τα σημερινά.

Άξονας 3: Ερωτήσεις αποτίμησης των αποτελεσμάτων της έρευνας

Ερ. 15. 16. Έχει υπάρξει ενδιαφέρον μέχρι στιγμής να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα της έρευνάς σας και από ποιους φορείς; Υπάρχει κάτι συγκεκριμένο που έχει προωθηθεί ως μέτρο πολιτικής;

Σ. Ένα μεγάλο μέρος... κατ' αρχάς έχουν γίνει διάφορες ημερίδες..εε στο Παν/μιο της Κρήτης... στοσο Ίλιον... από την τοπική αυτοδιοίκηση, στις Βρυξέλλες, όπου είχε παεί το ΚΑΝΕΠ πριν ένα χρόνο.. καλεσμένο εκεί της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μια ημερίδα για την εκπαίδευση... παρουσιάστηκε και ένα μέρος για τους Neets μαζί με κάποιες άλλες μελέτες.. όπως και αυτή την μελέτη την παρουσιάσαμε, που σας δίνω το [βιβλίο}.. για την κατάρτιση...

Ερ. Ο κος Χ μου είπε και για το Υπ. Παιδείας και το ΥΠ. Εργασίας..πως έχουν πάρει τα αποτελέσματα..

Σ. Ναι.. γενικώς υπάρχει μια μεγάλη συζήτηση.. η οποία χρόνο με το χρόνο... αυτό θα... θα.. θα βαθαινεί.. δηλ. η συζήτηση θα αρχίζει να αποκτά πιο ποιοτικά

χαρακτηριστικά.. διότι και εμείς, ας πούμε, έχουμε ερωτήματα ακόμα.. και άλλα τα οποία δεν μπορέσαμε να τα απαντήσουμε.. δηλ. ήταν η πρώτη προσέγγιση.. ήδη ας πούμε, αν μπορούσαμε να βρούμε μια γραμμή χρηματοδότησης πάλι, για να εμβαθύνουμε αυτό το project, νομίζω θα.. ξέρουμε τώρα πού να πάμε πιο συγκεκριμένα.. και ποιες πληθυσμιακές ομάδες να προσεγγίσουμε.. κα πώς να χαρτογραφήσουμε.. αυτό είναι το πιο βασικό. Δηλ. ενώ έχουμε ενδείξεις.. υπήρχε και..εεε.. θα λέγαμε ένα road map για τους Neets στην Ελλάδα.. ένας οδικός χάρτης.. αυτό, λοιπόν, το εργαλείο μπορεί να αναπτυχθεί και να δώσει κάποια στιγμή πιο συγκεκριμένα τη χαρτογράφηση αυτών των ευπαθών ομάδων, ώστε να γίνουν οι παρεμβάσεις μετά πιο στοχευμένα.. και από την πλευρά της εκπαιδευτικής πολιτικής και από την πλευρά της κοινωνικής πολιτικής και από την πλευρά της πολιτικής για την απασχόληση. Και.. να το πάω λίγο παραπέρα.. και από την πλευρά της πολιτιστικής πολιτικής... γιατί προφανώς και αυτή η ομάδα κατά κάποιο τρόπο είναι διαταξική, δηλ. θα δεις ας πούμε... Neets και από εύπορα κοινωνικά στρώματα.. βέβαια η πραγματικότητα, που βιώνουν είναι εντελώς διαφορετική... εννοείται... οι κοινωνικά και οικονομικά μη έχοντες είναι σαφώς σε δυσμενέστερη θέση.. εε... αυτό όμως τι σημαίνει... σημαίνει, ότι οι παρεμβάσεις πρέπει προφανώς να γίνονται ολιστικά... δηλ. όχι.. μόνο με εκπαίδευση, όχι μόνο με επιδόματα, όχι μόνο με απασχόληση, όχι μόνο με... ξερω γω.. στέγη ή κάτι άλλο..

Ερ.17. Η επόμενη μου ερώτηση ακριβώς... προτείνετε διάφορα μέτρα στο βιβλίο... και εσείς και ο κος Κ. ... και γενικότερα. Θα ήθελα να μου πείτε, ποιά θεωρείται ότι είναι είναι άμεσης προτεραιότητας στο επίπεδο της χάραξης και της εφαρμογής της κοινωνικής και της εκπαιδευτικής πολιτικής σε σχέση με την ομάδα των Neets και τις ανάγκες τους;

Σ. Εγώ νομίζω.. το πρώτο πράγμα είναι το πιο βασικό... δύο πράγματα είναι.. το πρώτο ζήτημα είναι η χαρτογράφηση.. δηλ. να γίνει η διάγνωση αναγκών.. δηλ. να βρούμε πού είναι αυτοί οι άνθρωποι, πού συσσωρεύονται.. γιατί ζουν ανάμεσά μας.. το θέμα είναι να γίνει ο εντοπισμός.. ο εντοπισμός έχει να κάνει με την αντιμετώπιση μιας κατάστασης.. άμεσης.. Αυτό τι σημαίνει.. σημαίνει απασχόληση, προγράμματα απασχόλησης άμεσης.. προγράμματα δια βίου μάθησης και επανακατάρτισης άμεσης με στόχο πάλι την απασχόληση. Αυτό είναι το κομμάτι της άμεσης αντιμετώπισης. Δηλ. χαρτογράφηση, απασχόληση και επανακατάρτιση με στόχο πάλι την απασχόληση. Το άλλο κομμάτι είναι η πρόληψη.. δηλ. πρέπει κάποιος να δημιουργήσει τις συνθήκες, έτσι ώστε να μην εμφανίζονται Neets .. γιατί μπορεί να πεις αυτή τη στιγμή, ότι έχω π.χ. 50.000 Neets σε όλη τη χώρα.. Το πρώτο πράγμα άμεσης, επείγουσας εφαρμογής είναι να παλέψουμε αυτό τον πληθυσμό να μπορέσει να σταθεί στα πόδια του.. το άλλο όμως είναι να μη γεννάς.. Neets ..δηλ. στην πρόληψη, που είναι σαφώς πιο μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο, δηλ. να μη δημιουργείται..γιατί μπορεί να λειτουργεί θεραπευτικά για έναν πληθυσμό, που είναι 10, 20, 30 χιλιάδες άνθρωποι, που τους έχεις μεν εντοπίσει, αλλά αν δε λάβεις μέτρα...

Ερ. Τι μέτρα εννοείτε για πρόληψη;

Σ. Η σχολική διαρροή. Ξεκινάμε από εκεί. Οι διαρρέοντες από το σχολικό σύστημα είναι κατά κανόνα οι πρώτοι υποψήφιοι στην κατηγορία των Neets. Μετά είναι.. δομικά μέτρα, που έχουν να κάνουν με τον επανασχεδιασμό των γνωστικών αντικειμένων στην κατάρτιση. Ή ο επανασχεδιασμός ενδεχομένως ακόμη και της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με την απασχόληση και τις ανάγκες παραγωγής..

γιατί ακριβώς Neets βγαίνουν και από τα Παν/μια. Έτσι δηλ. θέλω να πω, θα πρέπει δηλ. να.. δουλευτούν δύο παράλληλα projects με ομόκεντρο κύκλο. Το ένα είναι η άμεση αντιμετώπιση επείγουσας εφαρμογής.. το οποίο ακριβώς μπορεί να γίνει μέσα από την χαρτογράφηση με ζώνες.. με τοπικά σύμφωνα εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης άμεσης... εεε... στις περιοχές, που έχουν σοβαρά προβλήματα... και το άλλο είναι ακριβώς να δημιουργηθούν.. θα λέγαμε κάποιες μεταρρυθμίσεις ή κάποιες δομικές αλλαγές και στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε σχέση με την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας, που και αυτή είναι πολύ σημαντικό ζήτημα.. γιατί ο παραγωγικός ιστός αυτή τη στιγμή είναι διαλυμένος, άρα... υποθετικά τουλάχιστον αυτή η.. προοπτική θα μας απασχολήσει σίγουρα γιατί πρέπει να μας απασχολήσει, γιατί πρέπει να βλέπουμε και μετά από 30 χρόνια τι θα συμβεί. Δηλ. αυτή τη στιγμή βιώνουμε το brain train γιατί; Γιατί όταν άνοιγαν Παν/μια, σχολεία και σχολές χωρίς καμία σχέση με τον παραγωγικό ιστό... αυτό δημιούργησε μια σωρεία πτυχιούχων αυτή τη στιγμή, οι οποίοι δεν έχουν που να απορροφηθούν... εε και ενδεχομένως δεν είναι ο αριθμός των πτυχιούχων, που είναι παραπάνω... εε στην Ελλάδα σε σχέση με τις χώρες της Ε.Ε... είναι ακριβώς ότι οι πτυχιούχοι, που παράγουμε σε σχέση με τις θέσεις παραγωγής που έχουμε... Δηλ. υπάρχει ένα ζήτημα.. ότι η πληθώρα των πτυχιούχων.. τα στατιστικά.. -ο απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπ/σης- δεν είναι πάρα πολύ μεγαλύτερα σε σχέση με τις άλλες χώρες στην Ε.Ε. Αυτό το έχετε δει; Δείτε το αυτό.. Το θέμα είναι, ότι οι δικοί μας πτυχιούχοι απλά φαίνονται ως πλεονάζοντες, γιατί δεν υπάρχει αντίστοιχη ζήτηση για του τι παράγουμε.. Δηλ είναι ποιοτικό το ζήτημα.. όχι ποσοτικό.

Ερ. 18. Η εκτίμησή σας ποια είναι για την εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα... δεδομένων και των δύσκολων και ιδιαίτερων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, στις οποίες έχει περιέλθει η χώρα, στο άμεσο μέλλον;

Σ. Ότι θα ενταθεί και θα διευρυνθεί. Απόλυτα. Είμαι σίγουρος για αυτό το πράγμα. Δηλ θεωρώ ότι υπάρχει μια δυναμική, γιατί η εκπαίδευση πια.. γίνεται μια πανάκριβη ιστορία και απαξιώνεται καθημερινά. Απαξιώνεται και από αυτούς, που δεν έχουν χρήματα, γιατί δεν μπορούν πια να σπουδάσουν, επειδή δεν μπορούν να κάνουν ιδιαίτερα [μαθήματα].. δεν μπορούν να παρακολουθήσουν όλο αυτό το εξετασιοκεντρικό μοντέλο.... Και απαξιώνεται πάλι ακόμη και από αυτούς, που έχουν λεφτά.. δηλ π.χ. στα νησιά ή στις τουριστικές περιοχές.. δηλ.. βγάζουν γρήγορα.. μέσα από μια ιδεολογία της αρπαχτής και από αυτούς απαξιώνεται το σχολείο. Δηλ. η κακή εκπαίδευση, δηλ. η κακή προοπτική επαγγελματική έχει δύο όψεις.. η μία όψη είναι η φτώχεια και η ανισότητα, η άλλη όψη είναι ο νεοπλουτισμός και η ιδεολογία, η πρακτική της αρπαχτής. Αυτές οι δύο όψεις συμπληρώνουν το ίδιο νόμισμα. Το νόμισμα ποιο είναι; Ότι έχουμε κακή εκπαίδευση και η κακή εκπαίδευση είναι μια κακή προοπτική συνολικότερα.

Ερ.19. Ποια ζητήματα κατά τη γνώμη σας έχουν αναδειχθεί ως σημαντικότερα για μελλοντική επιστημονική έρευνα της ομάδας των Neets; Ότι π.χ. στις νησιώτικες περιοχές είναι μεγάλο το ποσοστό; Ότι είναι πάρα πολλοί... π.χ. ο κος Κ. μου είπε ότι είναι πάρα πολλοί απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ας πούμε...

Σ. Ναι..ναι είναι πολλοί απόφοιτοι τριτοβάθμιας.. είναι αρκετοί... ναι είναι..

Ερ. Εσείς ποια θεωρείτε πιο ουσιαστικά ζητήματα;

Σ. Εγώ..θεωρώ πιο ουσιαστικά ζητήματα αυτούς, που έχουν διαρρεύσει από το σχολείο.. αυτούς, που δεν έχουν καθόλου προσόντα. Αυτοί, θεωρώ, είναι πιο κρίσιμη ομάδα... Οι έχοντες προσόντα... έχουν πιστεύω ένα πολιτισμικό υπόβαθρο, που μπορούν να συγκρατηθούν σε πράγματα, που έχουν να κάνουν με παραβατική συμπεριφορά.. μεεε.. βαθύ κοινωνικό περιθώριο. Οι μη έχοντες προσόντα, πιστεύω, είναι πιο εκτεθειμένοι... για την ανάπτυξη πιο προβληματικών συμπεριφορών. Νομίζω.. από την πλευρά μου.. αυτό είναι το πιο κρίσιμο.

Άξονας 4: Ερώτηση για τον όρο Neet.

Ερ. 20. Τελευταία ερώτηση.... Ο όρος Neet είναι καινούριος. Αναπτύχθηκε στο πλαίσιο διεθνών πολιτικών οργανισμών, π.χ. ΟΟΣΑ, ΕΕ και περιλαμβάνει ομάδες πληθυσμού με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, π.χ. άνεργους, γυναίκες, νέους, ΑΜΕΑ, με κριτήριο την απουσία τους από την εκπαίδευση και την απασχόληση. Ποια είναι η γνώμη σας για την συγκρότηση αυτής της νέας κατηγορίας ανάλυσης και τη συμβολή, που μπορεί να έχει, αφενός για την κατανόηση του σύγχρονου περιβάλλοντος εμφάνισης νέων μορφών ανισοτήτων και αποκλεισμών και βέβαια για την ανάπτυξη πολιτικών παρέμβασής τους; Με λίγα λόγια, ρωτώ αν ο όρος εξυπηρετεί τελικά;

Σ. Νομίζω σαν όρος... περιλαμβάνει σφαιρικά τρεις διαστάσεις. Την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση. Δηλ. προφανώς όταν κάποιος που είναι εκτός εκπαίδευσης και εκτός κατάρτισης σε μια ηλικία, που δε θα έπρεπε να 'ναι... αυτό είναι μια προοπτική δύσκολη.. δηλ. τι θα κάνει... δηλ. τι μέλλον έχει αυτός μπροστά του; Δεν έχει μέλλον. Άρα.. νομίζω.. δικαίως περιλαμβάνει και τον όρο εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση.. δηλ.. για μένα όσο σημαντικό είναι κάποιος να μην έχει δουλειά, άλλο τόσο σημαντικό είναι να είναι έξω από το σχολείο. Γιατί ακόμη κι ένας κακός μαθητής... ένας μαθητής με χαμηλές επιδόσεις πιο σωστά.. όταν βγει έξω από το σχολείο, είναι στην ουσία εκτεθειμένος σε πάρα πολλά πράγματα.. δηλ. είναι πολύ σημαντικό να συγκρατήσουμε τα παιδιά μέσα στο σχολείο.. ακόμη και με χαμηλές επιδόσεις.. ακόμη και με..όποιες δυσκολίες υπάρχουν. Γιατί πιστεύω το σχολείο είναι ένας χώρος ασφαλής.. πολιτισμικά, κοινωνικά.. γι' αυτό θεωρώ ότι το εκτός εκπαίδευσης και εκτός κατάρτισης είναι εξίσου σημαντικό πρόβλημα όσο και το εκτός απασχόλησης. Βέβαια το εκτός απασχόλησης εννοείται ότι είναι κορυφαίο, στην πρώτη γραμμή. Νομίζω ότι ο όρος αυτός απλά.. και μιλάμε και για ποιες ηλικίες.. από τα 16 ως τα 24... στην ουσία.. τι θα κάνει ένα παιδί;... εντάξει.. θεωρούμε ότι τα παιδιά μπορούν να δουλεύουν από τα 15, 16 πια.. μετά την τυπική εκπαίδευση.. ε.. νομίζω.. ότι το σύστημα παραγωγής κτλ. μπορεί τα παιδιά να τα βάζει να δουλεύουν μετά τα 18. Δηλ. να γίνει υποχρεωτική η εκπαίδευση μέχρι τα 18.. οπότε... Για να κλείσουμε.. Νομίζω ότι οι Neets ως κατηγορία, έχουν ενταθεί και έχουν αυξηθεί και θα αυξηθούν ακριβώς επειδή έχει .. ενταθεί αυτό που λέμε.. φιλελευθερισμός στην εκπαίδευση, στην εκπαιδευτική πολιτική. Και τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι βλέπουμε ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση ως δημόσιες πολιτικές αμφισβητούνται και συρρικνώνεται ο ρόλος

τους, με αποτέλεσμα η εκπαίδευση.. πάλι στη νεωτερικότητα γυρίζω, ως μια συνολική υπόθεση της κοινωνίας κτλ. περνάει και μετατίθεται στις πλάτες των ατόμων. Οπότε σου λέει πια η κυρίαρχη ιδεολογία και λογική ότι είναι πρόβλημά σου τελικά, πώς θα διαχειριστείς αυτό το θέμα. Ναι, αλλά προφανώς υπάρχει και η ατομική επιλογή και η ατομική ευθύνη, αλλά η Πολιτεία και οι συλλογικοί θεσμοί έχουν την καίρια ευθύνη στην οργάνωση αυτών των θεσμών μέχρι τα 18 τουλάχιστον. Λοιπόν.. να βάλουμε μια άνω τελεία.. και όχι τελεία...

Ερ. Ωραία... Κύριε Χ, σας ευχαριστώ πολύ για τη διάθεση του χρόνου σας!